MAHMUT MAKAL

yer altında bir anadolu

Mahmut Makal

yer altında bir anadolu

YER ALTINDA BİR ANADOLU

Kapak : AYHAN

Fotoğraflar : ARA GÜLER

Dizgi : ACAR Matbaası

Baskı : MAY Matbaası

Basıldığı yıl : 1968

BÜYÜK BELGELER DİZİSİ II

MAHMUT MAKAL

YER ALTINDA BİR ANADOLU

May Yayınları

Ataşaray 102, Cağaloğlu/İSTANBUL

B İ R K A Ç S Ö Z

«Yer Altında Bir Anadolu» May Yayınlarının Belgeler Dizisindeki ikinci kitabıdır.

Yabancı yazarların eserleri yanı sıra, tanınmış yerli yazarlarımızın değerli eserlerini okura sunmakta sayısız yararlar olduğuna inanmaktayız.

Köy sorunlarını çok iyi bilen ve başarılı eserleriyle yalnız Türkiyemizde değil, pek çok yabancı ülkede kitabları basılan genç ve değerli yazar Mahmut MAKAL'ın «Yer Altında Bir Anadolu» adlı kitabı gerçekten büyük yankılar yapacak niteliktedir. Günümüzde Doğu sorunları, günlük konu haline gelmiştir. Makal, çok iyi bildiği Anadolu'nun bu bölgesini dolaşmış, yer altında yaşayan Anadolumuzu dile getirebilmek için değerli kalemini kullanmıştır. Yirminci asırdaki Anadolu'yu, Türk aydınlarımızın bilmesinde, öğrenmesinde anlatılamayacak kadar isabet vardır.

Gerçekçi yazar Makal, bu incelemesi ile okura ve yarınki kuşaklara bir belge sunmaktadır. May Yayınları da böyle bir belge'yi yayınlamakla bir görev yaptığına inanmaktadır.

Editör
Mehmet Ali Yalçın

MAKAL'IN İMANI

Unesco'nun 20 nci yıldönümü dolayısiyle Santé de Monde, okuyucuları için istisnai bir irade ile, istikbâl yarışı kazanmak üzere çaba sarfeden dört şahsiyeti konuşturmuştur. Çeşitli ufuklardan gelen bu şahsiyetlerin müşterek bir tarafı vardır: Etraflarındaki topluma, elde edebildikleri bilgilerle faydalı olmak. Kendi örnekleri, dünyanın büyük kısmının hâlâ cehalet diktatörlüğü altında yaşadığı ve kadro eksikliğinden meflüç bulunduğu bu zamanda, büyük bir anlam taşımaktadır. Santé de Monde okuyucularının bildiği bu durum, Dünya Sağlık Teşkilâtına ayrılan alanda özellikle hissedilmektedir. Dünyaya örnek seçilen iki Türk, bir Macar ve bir Fransız şahsiyetinden biri M. Makal'dır.

Bütün dünyanın yüzyıllardan beri önem vermediği, Anadolu'nun tepeleri arasında bulunan küçük Demirci köyüne ilk kez 1950 yılında radyo gelmişti.

Mahmut Makal «Bizim Köy» adlı kitabında, «Anamdan doğdum doğalı cebimde şöyle para denecek kadar bir şey bulunduğunu düşümde bile görmedim. Benim için radyo kel başa şimşir tarak», diye yazıyor. Makal, onsekiz yaşına gelince cehalete, dar kafalılığa ve yoksulluğa karşı savaşına başladı. Bu, onu çevreleyen hayata, insanların belini büken ve ellerini kanatan zalim hasata, gözleri, ve ağızları dolduran yakıcı toza karşı bir ayaklanma idi. Bu hayatın umutsuzlukları bir köy türküsünde şöyle özetlenmişti:

Keklik gibi kanadımı süzmedim.
Murad alıp doya doya gezmedim.
Bu kara yazıyı kendim yazmadım.
Alnıma yazılmış bu kara yazı.
Kader böyle imiş, ağlarım bazı.

Öğrenmeye ve küçük bir umut ışığı meydana getirmek için başkalarına öğretmeye kararlı iseniz, hiçbir güçlük sizi yolunuzdan alıkoyamaz. Genç öğretmen günün birinde köyüne çıkageldi; elinde bir radyo vardı. Makal sonra şöyle diyor: «Haberleri söyleyen kutuyu dinlemek için toplananlar evi doldurdu, herkesi alamıyacak kadar küçük olan bahçeye taştı. Toplanan kalabalığın önünde sihirli düğmeyi çevirdim, büyülenmiş gibi türküleri ve haberleri dinlediler. O gece saat

onbirde program bitinceye kadar yerinden kıpırdamak ve çekip gitmek kimsenin aklına gelmedi.»

Program biter bitmez sorular yağmaya başladı: «Her gün çalışır mı bu?» «Yerden mi çıkıyor, havadan mı geliyor?», «Bu sesin söylediklerine inanılabilir mi?» Artık tarlalarda işler bittikten sonra her gece haberleri dinlemek için eve koşuyorlardı. Tepelerin ardındaki dünya ile ilgili haberlere susamış insanlar komşu köylerden bile geliyordu. Mahmud Makal, okuma bilenlere en önemli olayların bir özetini yapıyordu.

Köylüler dinlediklerinin hepsini anlamıyorlardı. Karmaşık sözler söyledikçe spikeri izleyemiyorlardı. Ama öğretmenlerine karşı teklifsizdiler. «Sen bilirsin, anlat bakalım», diyorlardı. Öğretmenin açıklamasından sonra başlarını sallıyor ve «Öyle. Bu iyi, öteki kötü, diyorlardı.

Mahmut Makal 1933 de Demirci köyünde doğmuştu. Bugün de kardeşleri oradadır, taşlı topraklarda çalışmaktadırlar. Evleri, onları çevreliyen çıplak ve sert toprağın rengindedir. Bu toprağın içinde kaybolmuşlardır.

Mahmut, açlığın ne olduğunu, kış soğuğunun nasıl ısırdığını ve hastalık acısını erkenden öğrendi. Hayvanların sonuncusu da öldükten sonra yenisini alacak para bulamadıkları sıkıntılı günleri ailesi ile birlikte yaşadı. Öğretmek için öğrenmekten başka ne yapabilirdi halkı için?

Onüç yaşına gelince köyünden ayrıldı, İvriz

Köy Enstitüsüne girdi. Eşi bulunmayan yürekli bir plân gereğince kurulan 21 Köy Enstitüsü, 1940 yılında İsmail H. Tonguç'un kılavuzluğu ile açılmıştı. (1946'da bu işten vazgeçildi). Enstitüler, en az yatırımla Türk köyünü değiştirme amacı güdüyordu.

Bu kurumlar öğrenciler tarafından kurulmuştu ve öğretmenlerle öğrencilerin çalıştığı Enstitü çiftlikleri onların kendi kendine yetmesini sağlıyordu.

Buralarda geleceğin öğretmenlerine genel bir eğitim veriliyordu. Öğretimi tamamladıktan sonra kendi köylerindeki çiftçilere nasıl yardım edecekleri konusunda pratik bilgiler öğreniyorlardı. Bölgesel koşullara göre tarım metotlarının nasıl uygulanacağını, nasıl yol yapılacağını ve boru döşeneceğini, sağlık korumanın ve ilk yardımın gereklerini, yemek pişirmeyi, dikiş dikmeyi, hatta halk oyunlarını ve türkülerini öğreniyorlardı.

Mahmut Makal İvriz'de kalışının üçüncü yılında yazı dünyasını keşfetti, dergilere ve gazetelere sarıldı. «Her derginin sayfalarında bana yeni bir dünya doğuyordu», diyor: «Benim küçük ve kapalı dünyam, yeni şeyler öğrendikçe genişliyordu. Öğrendikçe daha çok öğrenmek istiyordum. Hayatımda ilk kez düşünmeye başlıyordum.»

Enstitüyü bitiren Makal, 1947'de kendi köyünden 50 Km. uzaklıktaki küçücük Nürgüz köyünde öğretmenliğe başladı. Okulun çatısı ve pen-

ceresi yoktu. Dış dünya ile sıkı ilişkisini sürdürmek için dört beş dergiye abone olmuştu. Ama Nürgüz'den ne yol geçiyordu, ne tren.

Şehire giden köylülerden dönüşte dergi getirmelerini istiyordu. Bazıları bunu yapıyor; çoğu da unutuyor ya da dergileri yolda kaybediyordu. Belki dört beş tanesinden yalnız bir teki eline ulaşıyordu. Bunları bir kitaplığın çekirdeği olarak da kullanamıyordu. Çünkü köylüler bunları pencerelere yamıyor ya da kışın bir öğrencinin ince gömleği altına yerleştiriyordu. Bu iş için her zaman ondan dergi istiyorlardı. Böyle istekleri kim geri çevirebilirdi?

Mahmut Makal, artık yazmaya başlamıştı. Çevrede gördüklerini ve işittiklerini durmadan not ediyordu. Ama bu işi ancak geceleri ya da kısa tatillerde yapabiliyordu. Gündüzün tarlada çalışıyor, akşamları da bütün ailesi bir odanın içine doluyordu. Birazcık ışık gelsin diye kapıyı açınca tavuklar ve sığırlar içeri giriyordu. Yalnız boğucu yaz gecelerinde ailesi serinlemek için evin üstünde uyurken Mahmut tek başına çalışabiliyor, düşündüklerini anlatmanın mutluluğunu duyuyordu.

«Okumak kolaydı; oturarak ya da yatarak oluyordu», diyor. «Yazmaya gelince, iş başka türlüydü. Çevremde gördüklerimi yazmam gerekliydi. İnsanlar, hayvanlar, taşlar ve bitkiler bile sanki bana «bizi onlara anlat» diyorlardı.»

İki bavulu üst üste koyarak bir çeşit masa,

yapmaya , ya da büyük taşın üstüne bir döşeme koymaya çalıştı. Ama babası «bu işe yaramaz şeyleri» dışarı fırlatıp atıyordu. «Bu kaçık oğlan bundan sonra ne yapacak, merak ediyorum!» diye bağırıyordu.

Sonunda bir battaniyenin üstüne oturdu, dizlerinin üstünde sonradan «Bizim Köy»ü meydana getirecek hikâyeleri yazmaya başladı.

Hikâyeler 1948 yılında Varlık dergisinde yayınlanmaya başladı ve 1950'ye kadar bir koleksiyon haline geldi. Bunlar kitap halinde yayınlandığı zaman Makal Çardak'ta öğretmendi. Kıştı, köy karlar altındaydı. Kitabının uyandırdığı gürültüden Makal'ın aylarca haberi olmadı. Halkoyu, Anadolu köylerinin kitapta yansıtılan acıklı durumuna karşı ayaklanmıştı. Hükûmet de ayaklanmıştı. Yollar açılır açılmaz, yazarın ilk ziyaretçileri iki polis oldu. Onu hapise götürmeye gelmişlerdi. Bunun üzerine halktan bir haykırış koptu. Bir ay sonra Mahmut serbest bırakıldı. Cumhurbaşkanı ona daha yüksek bir görev bile teklif etti. Makal bunu kabul etmedi.

Ciddi görünüşü ve ateşli anlatımı, sözündeki doğruluğu ve sakınmazlığı ile Makal, boyun eğecek kişilere benzemiyor. Doğru bildiğini söylemeye, cehalete ve yoksulluğa karşı savaşına devam ediyor. Durmadan yazıyor; kitapları İngilizce, Rusça ve Fransızca dillerine çevriliyor.

Mahmut Makal, Ankara Eğitim Enstitüsünde iki yıl okuduktan sonra 1955 de eğitim müfet-

tişi atandı. 1961 - 1962 yıllarında Fransız ve İngiliz eğitim ve yönetim metotlarını inceledi, sonra gene öğretmenliğe döndü.

Şimdi evlidir ve başka köylerde çalışmaktadır. Köylülerinin ona söylediği şu sözleri hatırladıkça gülümser: «Okudun, artık her şeyi biliyorsun. Bundan sonra vali olmaya çalış. Bizim gibi köylüler arasında vaktini boş yere harcamakla eline ne geçecek?»

Bu eylem insanı, somut sonuçlar istiyor. Kendisi yolların en çetinini seçmiştir: umutsuzluğa ve yoksulluğa karşı tek başına savaş. Bu yolu istiyerek seçmiştir. Genç kuşakların da daha iyi bir dünyanın kurulmasına yardım etmeleri için onlara inanç ve cesaret vermeye çalışarak geçirdiği günlerden pişman değildir.

(Sante du Monde)
Sophie Lannes

DOĞU CEPHESİNDE YENİ BİR ŞEY YOK

ÜNSELİ YOLUNDA

Radyoların hava durumuyla ilgili bültenlerini dinliyor ve Kayseri'den ötede kara yolları yanında demiryollarının da yer yer kapalı olduğunu, otobüslerin yolcularıyla yittiğini, trenlerin kara saplandığını, kar kalınlığının Bitlis'te iki buçuk metre, Van'da iki metre olduğunu... İzliyordum: Üstelik havalar gündengüne bozuluyor, bu arada kar kalınlıkları artarken yollarda yolcular donuyor, Van Gölü'nde vapurlar tepe takla olup karaya oturuyordu fırtınadan.

Meclis'teki her konuşmasında, köyün çirkinliklerini ve yoksulluğunu yazdığımızdan dolayı bizi kınadığını açıklayan Eğitim Bakanı'nın, köyün iyi yanlarını yazmadığımız için bizi Bakanlık emrine aldığındanberi iki aydır özgürdüm.

İstediğim yere gider, istediğim gibi gezer ve de istediğim kadar kalabilirdim. Yurt hizmetini adam takip ettirmek biçiminde anlayarak nereden binip nerede indiğimizi, nerede neler yaptığımızı saptamaya çalışanlara bakmayın siz. Biz biliyoruz ki Misaki Millî hudutları dahilinde seyahat serbesttir. Hem de pasaportsuz olarak serbesttir.

İşte bu hava içinde ve ne olursa olsun, Zemherinin çatır çatır ses veren ayazında Doğu'yu göreceğim, düşüncesiyle düştüm yollara. Paçalı pazen donlara, boynumu boğazımı kapatan yün başlıklara büründüm bir uçtan. Belki hükümetin burada oturduğundan korkmuş olacak ki kış Ankara'ya güçlü yüklenemiyor ne olsa. O da düşkünlerin olduğu yere, Doğu'ya yükleniyor..

Doğu mu? Ne gelir akla Doğusu deyince Anadolu'nun? Bundan onyedi yıl önce yayınladığım bir kitabımın ilk cümlesi şöyle başlıyordu: **«Doğunun adı çıkmış, çektiklerimize bakıyorum da, acaba Doğu'dakilerin durumu daha kötü olabilir mi diye düşünüyorum, tüylerim ürperiyor.»** Evet, ayrandan aşağı su olduğu gibi, beterin beteri var mıydı acaba? Anadolu'nun yoksul göbeğine taş mı çıkartacaktı Doğusu?

TRENDE KÖY SATILIYOR

Gideceğim yerde ısı, eksi 27 ile eksi 42 arasında değişmekteyken, Ankara'yı eksi 14'te bırakıp hareket ettik. Hemen de yurdun günlük sorunları ve Doğu insanının çektikleri üzerine tartışmalar aldı yürüdü kompartımanda. Yol arkadaşlarımızdan birisi müteahhit, birisi de Köy Enstitüleri Devrinin Gezici Öğretmenlerinden Deli Bedrettin. Müteahhidin yanında bir ANT var. Seviyor musun, dedim, merak ettim aldım, dedi. Aman sürsün bu merak, dedim. Bedri halk adamı Tunceli dağlarında çarıklardan sonra tabanlarını da eskitmiş okul yaptırmak için. Ağalarla ve siyaset kodamanlarıyla başa çıkamayınca silâh yere etmiş, Ankara'ya zor atmış kapağı. Ama yüreğindeki dert yığını olduğu gibi duruyor.

«Bizde» diyor **«açığa güreşilmez. Çekirge çiftleşmesine benzer bizde hayat. O yüzden dünyada tekiz. Tıpkı, öteki yaratıklarda dişi altta olduğu halde çekirgede dişinin üste çıktığı gibi. Hem de erkeğini yer bitirir ve öylece tatmin olur. Öyle değil mi bizde, kancık güreşenler ötekilerin üstüne çıkıp da onları bitirince tatmin olmuyorlar mı?»** Ve kendisi Eğin'li olduğu için, Eğin türküleri gibi uzayıp gidiyor konuşması. Anası hastaymış, belki de ölmüş. **«Anam erkek çekirge»** diyor, **«tüm Doğu insanı erkek çekirge. Onun çektiğini çeken yoktur dünyada. Bilir misiniz bizim taraflarda gelinler ninniyi nasıl söyler çocuklara?»**

Anlatıyor sonra. Bir yandan da ağlıyor, yarı anasına, yarı kendisine, yarı vatandaşlarına:

«Büyü de Harbiye Nezaretine odacı ol, der bizim gelinler, ninni söylerken. Odacılığa çoktan razı köyden kopanlar hâlâ. Demek eskiden daha da önemliymiş odacılık..»

Git git bitmiyor tren yolculuğu. Ekspres koymuşlar adını ama, kağnıdan ayrımı yok. Dağda derede puf deyip duruyor. Yok teker kırılmış yok önde kara saplanmış vagonlar varmış... Hareketimizin üstünden 24 saat geçtikten sonra ancak Malatya'ya varabildik. Ondan sonra iyice belli oluyor tren süpürücülüğünün, odacılığın nasıl gözde olduğu. İş olsun da ne olursa olsun, ücreti ne kadar olursa olsun, hiç yoktan iyi, diyor yolcular. Biletim ikinci mevki idi. Ama yerimde hiç oturmadım nerdeyse. Üçüncü ve birinci mevki-

lerde konakladım. Üçüncüde işsizlikten söz açılırken, birinci mevkide köy satımı yapılıyordu. Köy alım-satımı Malatya'dan sonra hızlandı. Gayet olağan konuşuluyor, köy ve içindeki insanlar kuzudan ayrımsız alınıp satılıyor.

«Ağabeyim üç köy sattı, bir yılda yedi. Ben de geride kalan iki köyü satılığa çıkardım. Eğer sizinle anlaşamazsak gazeteye ilân vereceğim» diyordu birisi.

Birisi de köyle birlikte satılmış, ağa değiştirmiş yani. Yeni ağasından hiç hoşnut değil. Nitekim gelip Muş istasyonunda bir iş bulmuş.

«Bizim köy satıldıktan sonra hiç tadı kalmadı» diyor durup durup..

Elâzığ'dan sonra trenin camları yanında koridorlar da buz tutuyor. Tipi kompartımanlara giriyor kıyıdan köşeden. Musluklar dondu. Tren kendi kendini ısıtamaz oldu.. Kar kalınlığı gittikçe yükseliyor. Trende ve istasyonlarda insanların başı gözü sarılı, soğuktan. Köylerde daha şimdiden hayvanlara verilecek kuru otların tükendiği, ekmek sıkıntısı başladığı, yolların kapandığı.. Üstüne haberler geliyor inen binen oldukça. Onlar konuşuluyor, yorumlanıyor bir uçtan. Derken eğitime geliyor söz, bir ara. Birinci Mevki kompartımanlardan birinde Bitlis Eğitim Müdürünü buldum. Malatya'dan binmiş. Karısı Hatay'daymış, kendini Bitlis'e sürmüşler.

«Arama» diyor, **«buralarda eğitim adına bir şey arama artık. Zorla tayin edilen öğretmenler**

gelir, bir yıl bile durmadan işini uydurup giderler. Gel-gel yeri buralar. Yönetmelik, program, kanun hep lafta kalır. O yönden de buralara ulaşamaz devletin kolu. Onlar da turist gibi uğrar geçerler. Bakanlık yönetmelikleri uygulasa, öğretmenler üç yıl falan dursalar, daha verimli ve yararlı olurlar. Sonra da, malûm burası Doğu. Asıl öğretmen pek geçmez elimize. Muvakkatlarla, vekillerle durumu idare ediyoruz. Müfettişlerimizin de hepsi jet. Öyle ya, Doğu burası...»

DOĞUDA BİR AMERİKALI

Muş'a doğru pencereyi kapıyı hiç açamaz olduk. Ayaz kesiyor kapı açılınca. Kar telgraf direklerini içine almış.

Ve karı yara yara Tatvan'a girdik bir gece yarısı.

Bütün soğukluğuna ve donmuşluğuna karşın, trenden iner inmez kara gömüldüm. İnsanın iliklerine işliyordu soğuk. Binaların saçaklarından ağaç gövdeleri sarkıtılmış gibi buzlar sarkıyordu. Buzların üstünü kar kapatmış, yere doğru yaklaşan **«kardan saçak»** gittikçe uzuyor..

Gar lokantasında bir kaç memur yorgun savaşçılar örneği demlenmekte. Sonradan Ali Bey olduğunu öğrendiğim bir mühendis, yemez içmez duvarlara bakar. Duvarlarda, özenle çerçeve-

lenip asılmış kapak kızları, sayamayacağınız kadar... Çayları üstüste yuvarlamaya başladım ısınabilmek için. Radyoda Muzaffer Akgün, canım türkülerden birini söylüyor:

«Şu karşıki dağda kar var duman yok..»

Gene de bu mevsimi deyimlemiyor türkümüz. Çünkü, her yanı kar bastırdığı gibi duman da bastırmış. Nemrut Dağının eteklerini saran duman Tatvan'ı da içine almış..

Yolda tanıştığım Mühendis Bertan Bey beni «Amerikalı» ile tanıştırıyor. Onların yardımıyla Karaman Oteli'ne kapağı atıyoruz ama, otelin içi dışından ayaz. Masallardaki Ayaz Bey'in çardağı kadar soğuk.. Sobada dört parça odun var, hakkımız onu yakmak. Cebimdeki paranın hepsini verip üst üste yaktırmak geçse de içimden, olanağı yok. Çünkü odunlar da suyunu çekmeye başlamış. O yüzden, ister istemez odunumun parası yerine, sonra gelecekler ne olacak diye düşünüyorlar. Kar dam boyu bastırdı mı böyle, yiyecek sıkıntısı yakacak sıkıntısıyla atbaşı gidiyor. Kıtlık olunca da para geçmez, biliyorsunuz. Üstelik bizde karla da ilgisi yok sanırım ekmek ve odun sıkıntısının. Deliye her gün bayram dedikleri gibi, **«Gamla yüklenmiş bayırlar, çıplak değil»** diye nitelenen bir ülkede her zaman olur odun sıkıntısı.. Ekmek derdine gelince, o her zaman kıldan ince kılıçtan keskin bir dert olmuştur halkımın başında. Olsa ve depolansa buğday, kar yeter mi kıtlığı çağırmaya, değil mi ama?

Trende soğukların iğne gibi ince ince batmalarını saymazsak, ilk çivi kesmem Tatvan gecesinde oldu. Götüremeyeceğim kadar giysileri üstüste giydiğim halde gene bıçak gibi kesiyordu soğuk.

Vapurun akşamdan gitmesi gerekirdi Van'a. İlk o gece fırtına izin vermediğinden sabaha kalmışız. Sabahleyin Amerikalı buldu bizi gene. Hele şu Amerikalı'yı tanımanızı çok isterim önce:

Onsekiz yaşında gürbüz bir esmer çocuk. Çorabı dize, başlığı omuza kadar çekmiş. Çok güzel türkçe konuşuyor. Türkiyeyi bir kaç ayda öğrendiği için ve de iyi konuştuğundan **«Amerikalı»** diyorlarmış. Konuşmanın yanında okuma yazmayı da hemen öğrenivermiş. İngilizce'yi iyi bilen bir Türke takılacak adı, Türkçeyi iyi bilen bir **«kürt»**e yükleyivermişler.. **«Boş adam»** Amerikalı. Hamala öyle diyorlar burda.

Hareket etmeden bir çay içelim dedik. Otelin bitişiğindeki kahvenin duvarları da çerçeveli çıplak kadın resimleriyle fırdolayı süslenmiş. Türlü çeşitli yamalarla donatılmış urbanlarının içine gömülmüş insanlar bir yandan çay içiyorlar, bir yandan duvarları süzüyorlar. Gözleri hep duvarlarda.. Nerede emirnameciler, nerede Orhan Seyfi, niye tıkamıyorlar komünistliğe giden yolları?... Dergi kapağında, takvim yaprağında derken Anadolu'nun kıyını köşesini doldurmuş bu çıplak resimler. Uygarlaşmadık demek de yalan olur bu görünü karşısında. Bunu uygarlaşma sayanlarla komünistlik sayanlar kendi aralarında bölüşedursunlar, biz yollanalım Van'a.

ZITLIKLAR DÜNYASI

Anadolu insanı zıtlıklar içinde gelip zıtlıklar içinde gitmekten yakasını kurtaramayacak mı? Biri çok zengin biri çok yoksul, biri bütün olanaklara sahip, öteki değil. Biri yer biri bakar, Biri bağnaz biri değil. Biri bağımsızlıktan yana öteki uşaklığa fit. Biri uygarlaşmak, dünyaya gözünü açmak ister öteki gözlerine perde çeker... Duvarları dolduran çıplak resimlerin arasında da **«Allahın dediği olur»** levhaları vardı yer yer. Vapurda bir kadın var, giyimi rahat, şu bildiğimiz etek kazak, manto... İki de çarşaflısı var. Vapur yolculuğu boyunca tam beş saat hiç kıpırdamadan dimdik durdular çarşafın içinde. Tepeden tırnağa örtmüş çarşaf bunları; göz kafa hepten içerde. Bir erkek de başlarında bekçilik ediyor..

Ve Van'a doğru yola çıkınca, zamanın değerini yitirdiğini anlıyorsunuz. Günlerin adını unutuyorsunuz, saatin nerelerde olduğunu aklınıza bile getirmiyorsunuz. Kültür kuruluşları zater yer etmemiş buralarda. Gazete görüp de dünyada, yurtta ne oluyor diye meraklanan bulamazsınız. Hele bu mevsimde gazete onbeş günde bir ya geliyor ya gelmiyor. Onun için, birkaç arkadaşla hep açlık, çıplaklık ve makina özlemi gibi, halkımızın geçmişten geleceğe uzanan sorunlarını tartıştık vapur yolculuğu bitenedek.

Binaların yarı yerinedek yükselmiş kar. Beyazdan başka bir şey göremiyorsunuz. Düz beyaz çarşafı serivermişler Van'ın ve dağlarının üstüne. Binaların saçakları salkım salkım buz. Her şey donmuş. Ne evlerde ne ev dışındaki çeşmelerde sular akmıyor; don. **«Bu kar nisana kadar yatar»** diyor Vanlılar. Şehir içinde kızaklar çalışıyor. Isı Van'da 27, Özalp'da 30... Tugay'da iki tane nöbetçi eri kurtların parçaladığını anlatıyorlar. Birini soğuğun getirdiği uykuda yakalamış. İkinci gün de beş kurda karşı mermisiz tüfekle savaşarak yenilmiş nöbetçi. Hakkâri'ye giden yolu açmaya çalışan grayderlerin yöneticileri ölmüş iki gün önce, soğuktan... Akşam yaşlaştıkça soğuk dayanılmaz hale geldi. Nuh Palas'ın Tatvan Ote'li'nden hiç mi hiç ayrımı yok. Çivi kesmeye, uykusuzluktan, bacalarını kar yutmuş damları seyretmeye devam edeceğim herhalde...

Memurlar tir tir titriyor Van'da. Yalnızca soğuktan mı? Değil. Soğuğun yanında partizan-

ların baskısı. Sürgün, aç bırakma tehditleri. Sanki doyurmuşlar gibi. Ne memur tok ne vatandaş. Hep açlıktan bahsediliyor. Açlık almış yürümüş şehrin kenar semtlerinde. Kömürü, sobası, tezeği, giyeceği olmayan, kupkuru bir kümese başını sokmuş binlerce aile, belki burda olduğu gibi Ağrı'da, Erzurum'da da ekmeksiz. Ciğercinin kedisi bu kez de **«Açlıktan bahsediyorsun»** derse, tekmeyi yediğinin resmidir, artık ta buraya geldi. İşte bunların sözünü edenin başını yemeye hazır olanların kurduğu Komünizmle Mücadele Derneği. Sakallı sakalsız ne kadar din tüccarı varsa orada. Bir dükkânın, bir yazıhanenin yerini tarif ederken bile bu dernekten itibaren tarif ediyorlar. Komünist Derneği'nden ilerde, onun solunda gibi...

Halk çalışkan. İşsiz ama. Onun için de bakımsız. Çukurova'da pamuğu, Karadeniz'de fındığı, Ege'de tütünü toplanmadan ya da bir yıl önce ölü değerine kapatan kapkaççı tüccar, Doğu'da ve özellikle Van'da da doğmadık kuzuları satın almış sözümona. Açlık tak demiş, büyüyünce ikiyüz lira edecek kuzu doğmadan yirmibeş liraya bile alınabiliyor. Borcunu ödemeye düşkün Doğu halkı, kuzusunu satıp bu borçları kapatmaya çalışıyor ama yıl yıldan kötü geldiği için işin içinden çıkamıyor. Tıpkı Türkiye'nin Amerika karşısındaki durumu gibidir, köylünün ağa, ya da tüccar karşısındaki durumu... Bizim Öğretmenler Sendikası Başkanı Talât Bey bu işlerden söz ederken bir ara ağladı. Erkek Sanat Enstitüsünün çevresindeki evlerin önünde... **«Bu insan-**

lara lâyık bir düzen gerek» diyor Talât Bey. **«Mahsul için kooperatifler, çocukları hayata hazırlayacak bir eğitim düzeni, köylünün - kentlinin kalkınma azmiyle birleşen bir tutum gerek.»**

Hayat Van'da, tam anlamıyla ateş pahası. En berbatından bir göz evciğin yüzelli lira aylık kirası. Üçyüz, beşyüz, bin liraya doğru uzayıp gidiyor kiralar. **«On liradan aşağı bir öğle kahvaltısı edilmez burada»** diyorlar pahalılığı anlatmak isteyenler. Uygulamasını da yaptık bunun, ötekiler gibi doğru. **«Bir sosyalist ülkede ev kiralarının, aylık kazanca oranı yüzde sekiz - on»** dediğim zaman, çevremi alan öğretmenlerin ve kahveyi dolduran insanların ilk şaştıkları şey, bu sözü nasıl edebildiğim, ikincisi de bu söylediğimin gerçek olup olmadığı hususuydu.. O kadar sindirmişler ki onları!..

Diyor ki bir arkadaş:

«Kız başlıkları da otuzbine kadar fırladı, al alabilirsen. Orada bu işler nasıl?»

Ben de buna şaştım. İnsanını kurtarmış ülkelerle insanını satan ülkelerin farkını anlatmaktan zor bir şey yok.

Karayollarında ve demiryollarında çalışan mühendislerle görüştüm Van'da. Genç mühendisler almış yürümüş ama onları denetleyenler vardı, Nuh deyip peygamber demeyen cinsten. Gençler, çevrenin durumunu açıklıyorlar ve **«Türkiye'nin bünyesi sosyalizmi kaldıramaz»** diyenlere bir bir anlatıyorlardı **«bu bünyenin kaldırabileceği tek şeyin sosyalizm olduğunu.»** Kulakla-

rımla duymasam inanmazdım. Bir avukatla bir karayolları müfettişi her oturdukları yerde şunu işliyorlar: **«En âdil vergi sistemi bizde, hükümetse var, meclisse var, adliyeyse var, demokrasi var, daha ne istiyorsunuz. Sınıf farkı istiyorsanız Türkiye'de o yok. Sınıfsız ve dertsiz bir kitleyiz biz.»**

Gidebileni yerli filmle, gidemeyeni sefaletle, okuyabileni Hayat, Ses, Salıncak, Siz ve Foto romanlarla ezilen, düşünme yeteneği dumura uğratılan insanlara, ne anlatırsanız gider. Nitekim anlatmakta devam ediyorlar Yanımda oturan kara kuru bir adam, astı durumunda olan genç mühendislere şunları anlatıyordu (halk zaten uyuşturulduğu için elde avuçta kalan gençlerle uğraşıyor herkes):

«Sosyalist ülkelerde hürriyet yok. İnsanlarda neşe, heyecan yok. Ezilmişler, posaları çıkmış. Tam esaret hayatı yaşıyorlar...»

«Ne zaman gittiniz üstad?» dedim.

«Allah göstermesin, Avrupa'ya gidip gelenlerden duydum» dedi...

Durup dururken laf neden buraya getiriliyor, onu da anlamadım...

Son olarak Van'da, şehrin yedi kilometre dışındaki Van Kotur demiryolu şantiyesine gittim. Makineleri CENTO veriyor. Kredi yardımı olarak veriyor. Uzun sürede ödeyeceğiz gene... Cento'nun isteğiyle yapılıyor bu yol. Hududa ka-

dar doksan kilometre. 1969'da biteceği söyleniyor. İran çoktan bitirmiş payına düşeni. Londra'dan gelip İran'a, Pakistan'a, Hindistan'a ve Singapur'a... gidecek yol. Londra Bombay, hiç inmeden.

Ertesi sabah, yolun kapalı olduğu söylentileri arasında ve tipi devam ederken, Erciş doğrultusunda yola çıktım. Durağım Ünseli köyü olacak...

BİR ACI MASAL

İki gün tren yolculuğu ve bir gün vapur yolculuğu kişiyi Van'a atabiliyor. Ya Ünseli köyüne nasıl gitmeli? Kar yağabileceği kadar yağmış, bir yandan da yağmakta. Kardan zaten gözlerimiz karıkmış, beyazlığına baka baka, bir de tipi kıvratıyor.. Gidiyoruz ama nasıl gittiğimizi bilmiyoruz. Arabamız hendeklere girip girip çıkıyor. Her yer dümdüz. Karın altında bir oyuk mu, dere mi var, yoksa yol mu var belirsiz. Yolun ilerde kapalı olup olmadığını bilmiyoruz. Amıa bu tipi bile az sonra yolu kapamaya yeter. Bunu bilenler yola çıkmamakta. Bize gelince, biraz sonra önümüz ve ardımız kapanıp da ortada kalabileceğimizi hesaba bile katmadan çıkmışız yollara. Bizim arabadan başka ne gelen var ne giden.

Ünseli çevresi seksen kilometreden fazla Van'a. Üstelik daha önce gitmişliğim var bu çevreye. Direksiyondaki Teoman Ağabey de yabancısı değil buraların. Ama göz gözü görmüyor fırtınadan. Nerelerde olduğumuzu kestiremiyoruz. Bazan köye benzer yerler geçiyoruz ama oralar da kar altında kalmış. Yaşantı, kıpırtı durmuş. Ne dışarda bir kuloğlu görüyorsunuz, ne de başka bir canlı yaratık. «Eğer tezekleri varsa, çullarına bürünüp ocaklarının başına geçmiştir herkes. Aylarca sürer bu hareketsizlikleri, kış uykusuna yatıp da uyuşmuş yeraltı hayvanlarından farkları yoktur insanların bu köylerde. Kanları koyulaşıyor belki bu aylarda» diyor Teoman Ağabey.

Yolun bir yerinde yalnız, ölen bir kaç çocuğu gömmek için karı kürüyüp mezar kazmaya çalışan üç köylü gördük. Ünseliyi sorduk. «Şu tepeleri aşınca gördüklerinize sorun, ama araba gitmez böyle zamanda» dediler. «Çocuklara kıran girdi» diye eklemeyi de unutmadılar arada. Muradiyede Ziraat Bankası, yüz - yüzelli liralık kış kredisi dağıtıyormuş bu darlıkta.. Oraya gitmek için yola inip saatlerce taşıt beklemekten donmaya başlamış bir kaç kişiyi arabaya aldık...

Gönlüm o kadar istiyor ki inip şu köylerden birinde kışlamayı. Ya ölürsün Doğu köylüsünün çektiklerini çekerek ya da yaza ölmeden çıkıp insan olursun. İnsan olmak çekmekledir çünkü. Halkının yaşadığını iliklerinde duyarak yaşamakladır. Onun için, geri kalmış ülkelerde Cumhur-

başkanı ve başbakanların en geri koşullarla sarmaş dolaş yaşayan köylerde en azından birkaç gece geçirmelerini salık verir bilgelerle eğitkenler... Bu açıdan alınca, bizimkilerin buralara bu havalarda gelip de gecelemelerinden çoktan vazgeçtik, geceleyenlerin, yıllayanların anlattıklarına kulak verseler gene öpüp başımıza koyacağız. Ama nerde? Sonra ben, gösteriş olarak yaşamak istemiyorum burada. Anca bir kanca bir, yani öl birlikte, kal birlikte düşüncesiyle istiyorum bunu. İçmem susuzların elinden su, açlar arasında ben tok olamam, inancıyla istiyorum. Halkımın kafasını karıştırırım diye çekmeselerdi, Adana köylerine karışıp gitmiştim böyle. En büyük hünerleri, insanı halktan ayırmak, köyden koparmak. İşte böyle kar altında yassılsın, uyusun istiyorlar. Yolu kapansın, yiyeceği tükensin, dünyayı unutsun, yaşamakla ölmek arasında fark olduğunu düşünmesin, diyorlar. Öyle olsun ki rahat ede iki taraf da. Bir taraf rahat sömüre, bir taraf dolapları öğrenmeye ve rahatca oy vere... Asırlar geçe, ozanlar söyleye

Yer altında ezgisiyle
Bu haliyle mazisiyle
İniltili sızısiyle
Altı asır duran köyüm

Alt tarafı düzlük çayır
Üst tarafı yokuş bayır
Hangi şeyden gördün hayır
Altı asır duran köyüm?

Diyerek... Başbakan da «edebiyatla köy kalkınmaz» buyurmuş. Sanki ekonomiyle kalkındırmak istemiş de bir şey diyen olmuş gibi...

Muradiye Bankasına gidecekleri de bir yerde bıraktık. Orada bekleyecekler, taşıt gelirse karşı yönden, binip gidecekler. Olmazsa kurtlara yem olacaklar donup öldükten sonra. Anlattıkları yoklukla pençeleşme savaşları da anı olarak kalacak bende, onlar gibi yollarda kalmaz da Ünseliye erişirsem.

Ankara nire Ünseli nire demeyin, geldik Bre!

Akşama doğru tipinin durduğu bir sırada, köyün de hangi doğrultuda olduğunu kestirdik. Zor şer geldiğimiz ana yoldan arabanın ayrılması olanaksız. Fakat bu köye varmam, kalmam ve de iliklerimde duymam gerek yaşamını. «Sen başının çaresine bak» dedim Teoman Ağabeye, «Ercişe mi gideceksin, Tatvana mı gideceksin, yolları açık bulursan uğurlar olsun.» Ve elimde çanta, kara gömüle gömüle yürüdüm...

ÇATAL ÇATAL

Ünseli Köyü iki bölük ve ikiyüz dolayında ev sayısı. Okul da bu iki mahallenin ortasında. Okulun iki öğretmeni var. Bir düzine kadar da Alpaslan Öğretmen Okulundan staja gelmiş öğretmen adayı var. Son sınıfta okuyorlar, altı ay sonra köylere öğretmen olarak gidecekler. Derslikler ve öğretmen Abdullah'ın odası durulacak gibi değil. Akşama doğru ayaz iyice bastırdığı halde, ayaza karşı korunma olanağı yok elde. Tezek falan demek istiyorum. Öğretmen okulu öğretmenlerinden Adem Bey de var. Söz hemen köy kalkınmasına geliyor.

«İnanç şarttır» diyor Adem Bey. İnanınca olur. Dinin payını unutmamak gerekir.»

Yakında öğretmen olacak arkadaşlardan biri köyü nasıl kalkındıracağını anlatıyor:

«3 K Derneği kuracağım önce. (4 K olması gerekir, o 3 K diyor). Particilik yüzünden küsenlerin arasını bulacağım, onları barıştıracağım. Dini inançlarına dokunmayacağım...»

«Bu kadar mı? Sözgelimi, 4 K Derneğiyle neleri gerçekleştireceksiniz?»

«Yenilikler ancak bu yolla girer köye. Bu örgüt dünyada altmış ülkede var. Demokratik esaslar, müşterek çalışma zihniyeti, iş ve eğlenceyi birleştirme işi hep bu dernekler yoluyla köye girebilmiştir. Köyleri refaha ve sağlığa, ancak kafa kol kalp ve kuvvetin birleştiği bu dernekler kavuşturacaktır. İlk yapacağım iş, köyden seçeceğim 4 K liderleri yoluyla köşebaşlarına çöp tenekeleri koydurmak olacaktır...»

Anladım ki, iki değil dört çatallı kazıklar hazırlanıyor köylüleri uğraştırmak için. Üstelik bu kazıkların kökü dışarda, yani Amerikan icadıdır bu 4 K lar..

KELİME OYUNU

Yer üstünde iki bina gözüküyor. Biri Mehmet Yaşar'ın odası, öteki muhtarın dükkanı. Onlar da yarı bellerinedek kara gömülmüşler. Gerisi tüm kar altında köyün. Akşam olunca poyraz çıktı, bıçak gibi... Herkes yeraltında, evinde. Biz de girdik evimize. Ünselide ilk akşam. Şunu da araya sıkıştırayım ki, bu köyün asıl adı Ernis. Modaya uyularak bunun da adı değiştirilmiş. Tıpkı Anayasayı uygulama yerine bazan dilini yenileştirme bazan da dilini eskiye çevirme oyunlarında olduğu gibi. Köyün sorunlarına saldırma, devlet gücüyle onları çözümleme yerine, köylerin adını değiştirmekle uğraşıyorlar son yıllarda. Hoca Nasreddin'in bacağına yosun dolanmış da, «yosuna da sarınsan ben senin ne mal olduğunu bilirim» demiş. Adlarını da değiştirseler, köyler değişmiyor.

Anlayacağınız, Doğu cephesinde yeni bir şey yok. Belki de bazı değişiklikler var ama istenilenin karşıtı. Örnekse, bir zamanlar ocak başlarında anlatılan masalların yerini rüşvet ve eşkiyalık öyküleri almış. Okullarda şehir ve de köy çocuklarına, köy hayatını öğretmek için neler de okutulur yurt bilgisi kitaplarında; «Kış günleri köylülerin hayatı cennet hayatıdır. Güzden düğünler bitmiş, ambarlar dolmuştur. Keyifle ocakbaşına oturan köylüler çeşitli eğlenceler tertip ederler. Analar çocuklarına kahramanlık hikâyeleri, Korede Türklerin yarattığı destanları anlatırlar..»

İşte şu anda, kar altında kalmış Ünseli köyündeyim. Soğuk, kurt ve köpek ulumalarını bile önledi. Ölmemek için kuşağı dolamış, paltoyu sırtlamışım. Başlığı çıkaramıyorum başımdan. Çevremdekilerle birlikte ben de öksürüyorum bir uçtan. Kış kışlığını belli etmekte ama ondan korunmak için gerekli olanlar elde olmadığı için, kışa karşı kişi kişiliğini belli edememekte... Küçük Yaşar Kemal kol kadar bir odun bulmuş kıyıdan köşeden, onu getirdi şerefime. Ne öldürmeye ne ondurmaya yararı dokunmayan yarı yaş tezeklerden de Yıldız Hanım getirdi, ev sahibinin kızı. Geçtik karşısına. Ayaklarımızı altımıza çaldık, ellerimiz dizlerimizin arasında. Ölmemek istiyoruz, yoksa ısınmak aklımızdan geçmiyor! Tezek kendikendine yanıyor, alevsiz bol duman verip sonra kül oluyor. «Biraz kül biraz duman» deyimi aslında tezeğin tanımını yapmaktadır. Bu

yüzden, tezek kullanan Anadolu köylüsünün de hali küldür. Vaktiyle yakıt parası isteyen bir müdüre İstanbuldan tel çekmişler Doğuya:

«Bu tezek nasıl bir şeydir, kalorisi nedir, bildirin de parasını ona göre yollayalım.»

Taşralısının nasıl ısındığını bilmeyen Saray Adamlarına Van'daki müdürün karşılık telgrafı şöyleymiş: «Tezek boktur, kalorisi yoktur» Bir sırıtkan dişi uğruna biraz kül biraz duman kesilen İstanbul Dükalığı ilişkinleri, yıllar yılı Anadoluyu da cennet olarak düşünmüşler, anlatmışlar ama hep hayalhanelerinde. Sırtımı dayadığım şu soğuk nemli duvar köşesinden Mıskal Kadının oğlu Mustafanın yüzüne bakıyorum. Onun kişiliğinde Kul Mustafa diriliyor sanki: «Taşramızdan sormak ile - Kimse bilmez halimizi!» diyor.

Konuk olduğum ev sahibinin karısı da kızı Yıldız da öksürüyor. Yıldız onyedi yaşında. Ne okul görmüş ne de köyden başka bir yer.

Öğretmen Abdullah Bey de sol yanımda oturmuş kendini korumaya çalışıyor soğuktan. Bununla birlikte onun her günü böyle, ölüm - kalım savaşı. Benimkinin de onunkinden ayrımı yok aslında. Ayrımı olsa bir tadı mı olacak sanki. En azından yirmibeş milyonluk bir halk kitlesinin yaşantısı bu. Halk denize hücum edince vatandaşa yer kalmamasından yakınıyorlardı İstanbul'da. Halk yaşamaya başlasa vatandaşa yaşama hakkı kalmayacağı anlayışıyla mı terör yasaları hazırlanır, dersiniz? Bir zamanlar Tevfik İleri,

Köy Enstitülerini yıkarken şu gerekçeyle ortaya çıkmıştı: «Öğretmeni yirmi yıl köyde yaşamaya mahkûm etmişler, ben kurtaracağım.» Bu efendilere göre köyde yaşamak bir çeşit mahkûmiyettir. Demek köylerde yaşayan yirmibeş milyon insan resmen de mahkûm kabul edilmektedir. Buna göre Aziz Nesin'in dediği de doğru öyleyse: Türkiye koskoca bir açıkhava hapishanesidir... Bunca mahkûmun kurtarılması için, yani insanca yaşama aşamasına ulaştırılması için sosyalizmin uygulanmasından başka çıkar yol yoktur herhalde. Geçelim..

Bu mahkûmlar âleminden, ömürler ve kuşaklar boyunca süren mahkûmiyet âleminden, yirminci yüzyılın sonlarında bile insanca yaşama olanağının ucundan olsun tutamamış bir kitlenin yaşantısından neyi vereceğimi şaşırdım doğrusu. Gam yemiyorum, bir kaç çizgiyle havasını verirsem yeter.

Bunları düşünüyorum. Yüreğim burkuluyor. Yüreğimin burkulması biraz da soğuktan. Kuş gibi çırpınıyor. Ben orta Anadoluda doğdum. Kış gördüm, soğuk gördüm ama böylesine görmedim. «Burası böyledir, ne var bunda, daha da keskinleşir bu. Ot ekmek de çeker suyunu, asıl öyle zamanda gör bizi. Alır koyunları çıkarız yola, uzaktaki ahbaplara gideriz, otları varsa ortak olmaya. İyi ki İranda koyun pahalı. Çuvalla parayı getiriyorlar hududa, beş yüz liraya veriyoruz tanesini de kendimizi kurtarıyoruz. Koyun başına on lira ödemek yetiyor hudut vazifelilerine. Onlar

da gidip apartman alıyorlar. Hal halin ölçüsü, su dediğin bir kanal bulup akıyor. Amma öyle akıyor işte. Bir sürü meşakkat, can pahası yaşamak...» diyor Mıskal Kadın'ın oğlu..

İhtiyaç ihtilâl gibidir. Soğuk sıcak dinlemediği gibi ne zaman geleceği de belli olmaz. De şimdi yeri mi dışarıya çıkmanın? Zaten kapı açılınca soluğumuzla ısıttığımız hava da değişiyor. Ne olursa olsun çıkmam gerekiyor. Nerde bulacaksın içinde Winston Çorçil'e lâyık W.C. si bulunan sıcak Dükalık apartmanlarını?

Sarınıp sarmalanıp çıktım Abdullah Beyle.

«Köyde Winston Çorçil yoktur hocam! diyor «ayak basmamış buralara. Sanırım Güneye uğrayıp geçmiş...»

Sen misin sarınıp sarmalanan? Doğanın yasası seni bu soğukta dışarı çıkarır, belinedek kara gömülsen de yürürsün bir süre. Sonra o nazik bedenini açarsın, soğuk doğrudan doğruya beline vurur, kar da doğrudan doğruya kaba etinle güreşmeye başlar... Ve benzeri koşullar içinde yıllarca önce kazandığın bel ağrısı bir hamle daha yapar, haram eder uykuyu tüneği.

Öyle etti. Toprak tabanın soğuğu belime işlemesin diye yüzükoyun yatayım, demeye kalmadan kar güreşi yetişti bel ağrılarıma.

Bizimki de biraz efendilik taslamak mı oluyor bilmem: Evdekiler daha yakına, giderek durumu daha ucuz atlatıyorlar ihtiyaç zamanlarında. Benimkisi efendilik değil enayilik galiba. Ne-

den derseniz, doğada hiç bir şey kaybolmaz. Beş ay sonra da olsa kar kalkınca arazinin ortasında bulacaklar ettiğimizi. Hem de tek başına. Oysa daha yakına ve toplu yere gitsem, birbirine karışsalar daha iyi olmaz mıydı?

«Hocam kusura bakma, bu bizim hayatımız» diyor Abdullah Bey.

«Bu benim de hayatımdır, dostum» diyorum.

«Ama bir azınlık böyle yaşamıyor, biliyorsunuz?»

«Etme Hoca, sınıf şuuru kazanmışsın sen, Halil Tunç duymasın. Hasan Dinçer de duymasın. Terör Yasasını uygulamaya Ünseliden başlar ha!.

«Onların sesi de gücü de yasaları da buralara erişemez Hocam,» diyor. «Erişseydi şu köyün herhangi bir yanından belli olurdu iyi kötü. Karakoldaki uzatmalı benden bile rüşvet istedi. Keyfiçin Karakola adam çağırır ve gidenler cebine biraz para koymadan giderse sopanın altına yatırılır. Resmen soyuyor onbaşılar köylüyü. Kaçakçılık dersen hudutlar dümdüz. Canı sıkılan yola çıkıp geleni geçeni soyuveriyor. Ve halk kürtçeye çevirip türkü olarak söylüyor şu beyti:

«Gökler buluttan rüşvet yiyor
«Gökleri kime şikâyet edem?»

Isı sıfırın altında otuzdan az değil sanırım. Vanda 27 Ağrıda 37 idi. Birkaç gündür artmadı,

eksildi. Bu soğukluk köyde daha başka etkiliyor insanı. Ozanın dediği gibi: «Başkente kar yağıyor iki nokta üst üste - Eğer köye de yağıyorsa üç nokta yanyana...»

Üç noktayı yanyana koyup, başlığımı çorabımı çıkarmadan girdim şiltenin arasına. Bir yanımda Abdullah Bey, bir yanımda ev sahibi, serildik yere, yer dinlemek için. Masallardaki «Yer-dinleyen» den ayrılan yanımız ne? Radyosuz, telefonsuz, telgrafsız bir zamanda yere yatarak alırlarmış haberi. Biz de öyleyiz şimdi. Yer dinleyip dünya ile bir ilişki kurmaya çalışıyorum. Kuramıyorum ama. Ayrı dünya burası. Her yanımın eşit üşümesi için dönüp duruyorum yattığım yerde. Masalların hep tatlı bitmediğini, bu masalın da epiy acı olduğunu düşünüyorum. Bir zamanlar «Geceler yarim oldu Ağlamak kârım oldu» diye köy okulunda söylediğim türkünün yerine, ozanın dörtlüklerini mırıldanıyorum:

Ha masalda derisi yüzülen adam
Ha şu susan köyde ben
Kırk haramiler elinde kalmış nasibim
Bütün tarlalarım Köseyle komşu
Gelsin sınırı bulsun Keloğlan.

Bingöl'ün Balık Köyü Öğretmeni İsmail Bakcan'ın donup öldüğünü söylüyorum öğretmene. «Bana arkadaşı anlattı» diyorum, «Ayağında bir lastik çizme, içinde naylon çorap varmış. Katlanamamış soğuğa.»

Sonra ekliyorum:

«Bu işin köyü şehiri yok. Vanda öğretmen Rıza Yüksel kümes gibi bir yer bulmuş ama odun alamamış, sobası yok, gece yarılarına kadar kahvede bekleyip, sabahleyin de erkenden kaçıyor evden. Hasan Koyuncu ile Fikret Kuruöz de bir odada oturuyorlar. Odalarına gittim, yarım saat duramadım. Onlar genç olduklarından dayanabiliyorlar. Ama oranın kirasını bile ödeyemiyorlar. 350 lirayla Van'ın soğuğuna karşı gelinir mi? Sabah olunca erkenden kaçıyorlar odalarından.

Öğle ve akşam kendi kendilerine bir şeyler hazırlayıp yiyerek zor yaşıyorlar. Hasan Koyuncu diyordu ki bana: «Okuttuğumuz öğrenciler de bizim gibi yaşıyor ve bu durumdaki öğretmen durumdaki öğrenciye Divan Edebiyatı anlatıyor.»

Uyku gelir gibi oluyor, gelip sonra gider gibi oluyor.

PADİŞAH NEREDE OTURUR?

Gece çıkan fırtına, kar yüksekliğini bir kat daha artırmış. Soğuk da ona göre arttıkça artmış.

Mustafa geldi erkenden, «eyvah» dedi bugün koyunlar aç kalacak.»

«Otun mu tükendi?»

«Ot birez var amma yedirecek yer yok. Bu karda, bu fırtınada çıkaramak koyunları. Çıkaramayınca da doyuramak. Çünkü içerde üstüste duruyorlar nerdeyse. Altları da yaş. Orada ot verilmez.»

«Sizin oraya gidelim» dedim.

Kalktık. Karın kalınlığı birbuçuk metre var.

Evden çıktıktan sonra birkaç adım atmıştım ki Mustafa koluma yapıştı, «dur gitme, kuyuya

düşeceksin» dedi. Meğersem, karın altında Mehmet Yaşarın açtığı bir kuyu varmış. Tulumbası falan yok tabii. Daha kazılması da bitmemiş ama iyi havalarda dibine biriken suları almak mümkün oluyormuş. Karın altında kalan kuyunun ağzını temizlemek ve su almak geldi akıllarına. Çocuklardan birisi Çingil denen bir bakır kap getirdi, urgana bağladılar. Karı küredikten sonra sallandırıp da su çıkaracaklardı, biz yürüdük...

Yürürken ayağım bir çula dolandı. Bir kazığa çul bağlamışlar. Mustafa güldü. «Mehmet Yaşar'ın yazlık kenefinin kapısıdır bu çul» dedi. Demek çulu kazıktan kazığa gerince kapı yerine geçiyor. Sen de geçiyorsun arkasına, ne güzel memleket!

Ne yenilik varsa bu Mehmet Yaşar getirmiş buraya zaten. Yazlık kenef onun, kazılmış kuyu onun, yer üstüne yaptırılmış oda onun. Köyün en uyanık insanı. Bir de kavaklık yapmış köyün dışına. Adanadan göçüp gelmesinin bunları yapmasında büyük rolü var. Siyasal yönden de büyük bir aşamaya gelmiş Mehmet Yaşar: Eskiden koyu demokrat iken 3 Haziran 1960 günü halkcı olmuş. «Şimdilerde ortanın sonundayım» diyor Dikkat edin, ortanın solunda değil, «ortanın sonunda». Artık bu deyimin onun içindeki kavramı neyse, o da böyle bir yol tutturmuş. «Ben nişanlı değilim, kime olsa dönerim. Bu işin İşçi Partine kadar yolu var arkadaş!» diyor...

«Nerde senin ev Mustafa, hani?»

«Aha geldik!»

Dümdüz yürürken iki adım aşağı indik. Önümüzde açık bir kapı. Bükülerek girdik içeri. Göz gözü görmüyor. Gözlerimiz karanlığa alışsın diye bekledik biraz. Sonra sol yanımızda bir deliğe girdik. İçerisi koyun dolu. Tipi yüzünden kapattığı «pece»yi açtı Mustafa. Peceyi açınca içeriyi görecek kadar ışık girdi.

Ayaklarımızın altı vıcık vıcık koyun mayısı. Bütün gün hatta bütün bir mevsim ayakta duruyor bu koyunlar. Hem sıkışık olmalarından hem de altlarının yaş olmasından yatamıyorlar.

«Şu dilsiz hayvanlar için ayrı bir ahır yapsan, biraz geniş tuttursan, altlarına da kuru gübre serpelesen, rahat etseler olmaz mı» diyorum. «Biz de köylüyüz, ahırımızda yemlikler vardır duvar boyunca. Oraya saman doldururuz, hem dinlenir hem yerler. Altlarına kuru gübre serpeleriz, rahatca yatarlar. Daha düne kadar bu vazife benimdi evde. Yıllarca yaptım bunu.»

«Adet olmamış bizde, ahır yok bizde» diyor. «Hepiciği budur bizimkinin. Yeniden ev yaptıramam. Bu koyunların çoğu bahara çıkamaz. Beni zengin - mengin belleme bunları görüp de. On burda on da ötede yirmi koyunum var altı üstü. Buna karşı gökte uçan kuşa borcum var. Hökümetin Pangasına borcum var. Bu borçların birezi döl dökümüne, birezi kuzu kırkımına, (Döl dökümü koyunların kuzulama zamanı)»

Koyunların durumu gerçekten yürekler acısıydı. Hem altları yaş olsun, hem aç dursunlar, olacak iş miydi bu? (Bereket ertesi gün tipi dur-

du da evin hemen önüne çıkarıp ot verdi Mustafa, herkes gibi.)

Mustafanın koyunlarını görünce, ister istemez Elazığdaki Piyade Alayını düşündüm. On yıl önce askerdim Elazığda. Kış da Van çevresinde gördüğüm kıştan aşağı değildi hani. Askerlerin yattıkları yere kiremitlerin arasından kar girmesi bir yana, yemek yedirecek yerimiz yoktu. Koğuşun önüne toplardık çocukları, karın üstünde ayakta dağıtır içerlerdi çorbalarını. İyi havalarda da aynı yere rahatça oturarak olur giderdi tabii...

Mustafanın koyunları yerlerini iyi ısıtmışlar ya o avuç içi kadar peceyi açınca hemen soğudu içerisi ve de kar dolmaya başladı. Onun için Mustafa hemen deliği tıkadı ve «gidelim» dedi.

Nereye gideceğiz? Göz gözü görmüyor.

«Ana!» diye ünledi Mustafa.

«Hıı!» diye bir ses geldi.

Sesin geldiği yana yürüdük.

Dar geçidi bitirince yaşlı bir kadın gördük evin ortasında. Yan peceden azcık ışık giriyordu. Belki de bu arada açıverdi ışığı kadın. Bu kadın Mıskal Kadın'ın ta kendisiydi. Beni yaban yerine koyup görmeğe gelmişti dün.

Bu bölümün tabanında mayıs yok. Orta yerde bir tandır var. Toprak taban sergisiz. Bir kaç parça şilteyi toplayıp köşeye koymuşlar. Tandırda ateş de yok. Ateşsiz kupkuru bir çukur olan tandırın başına oturmuş karanlıkta, dü-

şünüyor Mıskal. Dışarda tipi inim inim inliyor. Peceden kar içeri giriyor. Koyunların kaldığı yerden gelen sıcaklık da yetmez burayı ısıtmaya.

«Bu ev bana Nigar Kadından yadigar kaldı» diyor Mıskal. «O olmasa şuncağızımız da olmazdı.»

Bunları yarı kürtçe yarı türkçe söylüyor. Anlayamadığım yerlerini Mustafa türkçeleştiriyor bana.

«Şurda da koyun var» diyerek ileriyi gösteriyor Mustafa. Ve yürüyoruz. Koyunların önüne gerdiği değneği alıyor, koyunların arasına giriyoruz. Koyunların yarısı da buradaymış. Onların durumu da öteki bölmedekilere benziyor. Bu yeraltı evinin yapılışı çok eski. Ama öyle ayarlanmış ki yapılırken, birbirine bağlı üç göz olacak, ortasında insanlar, iki yandakilerde de hayvanlar kalacak. «Bu iki gözün biri koyunlar biri de öküzler için düşünülmüştür» diyor Mustafa «Ama öküz olmayınca ikisine de koyun dıkılabiliyor.»

Köyde bazı evlerin bir çift öküzü var Öküzü olan evin kağnısı da oluyor. Hafiften çiftçilik yapan aileler bunlar. Tarlaya gidip gelirken üstüne heybeyi atıp öküze biniyorlar.

«Tandırı niye yakmadın erkenden» diyorum Mıskal Kadına. «Bizde kadının ilk işi tandırı yakıp tencereyi üstüne oturtmaktır. Evin içi şöyle bir dumana boğulmalı da insanın içi

ısınmalı sabah sabah. Hele böyle günde nasıl duruyorsun odsuz ocaksız?»

«Ben öğle sonu yakarım tandırı» diyor. «İçine de öğün çömleğini oturturum. Ayaklarımı tandırın sıcağına sallar, üstüne de çul örterim. Geceye kadar sıcak kalır tandır.»

«Peki bacaklarından yukarısı?»

«Ayağını sıcak tut başını serin!»

Alışınca katlanılıyor demek. Tandırın hava deliğini buldum koyunluğun kapısına doğru ilerleyince. «Küllen de açık» dedim, «bari tandırı yakınca külleyi kapa da çabuk soğumasın?»

«Olur mu külle kapatılmadan!» dedi.

Duvarlara elimi sürüyorum, ufacık ufacık taşların yamru yumru yanyana getirilmesinden ibaret. Üstelik tandırdan çıkan bütün duman bu duvarlara sıvanmış. Bizim köyün evleri gibi yani. Istampa olarak bile kullanılabilir duvardaki ıslak is.

Mıskalın tüm varlığı, köşedeki şiltelerin dışında kalan bir tencereyle birkaç sahandan ibaretti. Bir torbada da un. Tezek yönünden sıkıntıda olduğunu sanıyorum Mıskalın. Bu tandırın böylesi günde yanmaması başka anlama gelmez. Koyunların altında kat kat mayıs vardı ama onun kazılması, kurutulması için üstünden bir yaz geçmesi gerekirdi. Bunu soruyorum, ıhı mıhı ediyor...

Mustafanın evi tam anlamıyla tamtakır.

Mıskal Kadınla biraz görüşmek, konuşmak istiyorum. Tandırın başına oturdum. Ona dört

beş cümlelik bir söylev çektim. Söylevin içinde kaloriferden sobaya, havagazından gazocağınadek her şey var. Elektrik bile. Tanımlamaya çalışmışsam da anlamadı Mıskal. Kadında yaş seksen. Ve dipdiri duruyor. Demek onun yapısı da bu iklime göre yapılmış...

Başka şeyler sormak geçiyor içimden, gelişigüzel :

«İsmet Paşayı bilir misin, duydun mu?»

«Valla bilmenem.»

«Süleyman Demirel, Başbakanımız...?»

«Valla Demir ben bilmem.»

«Rey verdin mi, kime verdin?»

«Kime verdim bilmem valla.»

(Yanımızda duran Mehmet Yaşarı gösteriyor: Ona vermişem, diyor).

«Sen hiç komünist gördün mü, neymiş şu komünist dedikleri?»

«Valla bilmenem gamanis ne, hiç görmemişem»

«Başımızda kim var, Cumhurbaşkanı nerde oturur?»

«Valla Padişah Isdambılda, yok Angarada oturur.»

«Tural'ın Emirnamesini duydun mu?»

«Valla emir almamışem seksen yaşıma gelmişim de.»

«141 142 nci maddeleri duydun mu, komünizmi önleyici maddeleri?»

«Gamanis görmemişem, madde duymamışem he valla.»

«Elektrik gördün mü hiç, şöyle düğmeyi çevirince yanar?»

«Anlamamışem ne dirsin he valla ve billa.»

«Amerikalı gördün mü, sever misin?»

«Valla duymuşem, o gavırdır bizi keser.»

«Ama dostumuz onlar?»

«Valla gavır dost olmaz. Eşşek derisi de post olmaz...»

«Gavurlar ay'a gitmek istiyorlar, ne dersin, olur mu?»

«Valla yalandır, gidemezler. Allah ay'ı gökyüzüne koymuştur.»

«Radyo ne işe yarar, hiç gördün mü, dinledin mi?»

«Valla Hacı Yaşar getirmiştir bi tene. Eskiden Kemal Yaşar türkü söyletirdi. Hinci dili tükenmiş, bahara söyleyecek.» (Pili tükenmiş demek istiyor.)

«Osman Serdengeçti'yi duydun mu hiç?»

«Valla kimbilir kimdir, he valla çok Osman vardır.»

«Sol sağ ya da solculuk sağcılık duydun mu, ne düşünürsün?»

«Valla derim, gitmişem nektebin yanına, görmüşem örgetmen talim ettirir: sol, sağ! sol, sağ!»

«Köyünüzün bağlı olduğu Van'a gittin mi hiç, gördün mü?»

«Vala ve billa gitmemişem, görmemişem.»

Bir yandan da gülüyor, hiç düşünmeden ce-

vap verdikten sonra basıyor kahkahayı anlamsız sorularım için.

«Ankarada padişahtan başka kim oturur?»

«Bilmenem kim oturur.»

«Sandığa niçin rey atarız?»

«Valla bilmem, bana verirler bir kağıt, ben de sandığa (eliyle oy atma hareketi yapıyor) atarım onu.»

«Ya demokrasi?»

«Yok, valla bilmenem öyle şey»

«Mıskal Kadın, seksen yaş yaşamışın, daha da yaşayasın. Eskiden nasıldı dünya, şimdilerde nasıl, fark görüyor musun, neler düşünüyorsun?»

Ayaklandı, heyecanla elini tuttu peceden gelen karın altına.

«Bu kar hep böyle yağar, her kış yağar» dedi. «Valla bereket kalmadı, saygı kalmadı. Güçü gücü yeteni dövüyor. Parası olan haklı çıkıyor. Eşkıya yoktu eskiden, hinci çoğaldı. Valla Kemal'in devri başkadır...» Atatürk iyi padişahtı. Hökümet vardı. Bulgurumu, yorganımı elimden alsalar hökümete gidemem hinci...»

Evden çıkıyoruz. Evin dışı toprakla bitişik, düz. Öteki evlerin yapımı, kullanımı da aynı.

Mustafa boyuna Hacca gidecek birinden söz ediyor. Köyün en zenginiymiş. İkiyüz kadar koyunu varmış. Ayrıca, Hacca gitmenin yeni bir biçimi varmış o biçim gidecekmiş: Gidemeyecek olanlar para veriyormuş, hepsinin yerine gidiyormuş gidecek olan.

Hacının evine gidiyoruz. Her şey aynı, Mus-

tafanınkinde olduğu gibi. Bir Karagöz Gazetesi bulmuşlar, onu saklıyorlar. Neymiş, Ramazan olmasına rağmen Süleyman Demirel Efendi ağzına kadeh götürüyormuş da Kosiginle, onun resmini saklıyorlarmış, oy zamanı gelenlere gösterip müslüman olmadıklarını söyleyeceklermiş...

Köyün içinde şöyle bir dolaşalım, öleceksek ölelim, diyorum. Muhtarın dükkânını görmek istiyorum. Çağıra çağıra karısını çıkardık. Muhtar Muradiyeye kredi almaya gitmiş. Kadına açtırdık dükkânı, içinde tozlanmış bir kaç tahta kutu, onların içinde düğme, iplik, boyalı şeker... Bu maddeleri örten toz aynı zamanda buz tutmuş. Dışarısı içerden çok sıcak. Isınmak için dışarı çıktık..

Yürürken bir evin kapısını açık buldum ve daldım. Öyle ya, şu köyün ve de köylülerin yaşantısını görmek istiyorum, görmeğe geldim. Hani var ya Behçet Kemal'in «Görmeğe Geldim!»i, öyle işte...

İçeriyi duman doldurmuş adamakıllı. Bu dumanda ferman okumak mümkün değil ama girdik bir kere. «Dükkâncı Ağa»nın karısını tandırın başında bulduk. Aylardır eli değmemiş de şimdi başının kirini yıkayormuş tandırın başında. Bir tas su ısıtmış ve eğilmiş evin toprak tabanına, o iki yanlı kemik taraklardan almış bir de, boyuna tarak vuruyor saçına. Saçı da ağarmış, dolaşık. Avuç avuç eline geliyor tarağı vurdukça.

İşini bırakıp kalkmak istedi bizi görünce.

«Bir şey yok, işine bak» dedim. Ama devam etmedi, engel olduğum için üzüldüm.

Köşede şilteler ve kap kacak. Duvarlar isle sıvalı. Çömlek gibi bir şeyler asılı. Tabanda serili bir şey yok, kilim falan. Mıskal Kadının evi gibi tıpkı. Biz bize benzeriz, ev eve benzer... Evi dolduran duman peceden çıkmak isterken kar da girmek istivor ve el içi kadar delikte, girerdin - çıkardın diye kavga ediyor ikisi. Dükkâncı Ağanın karısı ise tam anlamıyla hayatla kavga ediyor. Onun ömür boyu yaptığı ve yapacağı bu kavga, hep yurtta barışı, yani insanca yaşama aşamasına ulaşılarak ilkellikten kurtuluşu düşündürüyor bana. Ama bunları, bu ilkellik içinde yaşama kavgası verenleri kurtarmak bir yana, kurtulmasını isteyenlere ne lekeler sürüyorlar siyaset piyasasında, görüyorsunuz. Sınıf farkı yokmuş v.b. Falanca sömürücü tüccar ya da fabrikatör, siyaset cambazı, din tüccarı, milliyetcilik tüccarının karısı da Mıskal gibi, Dükkâncı Ağanın karısı gibi mi? Mıskala göstersek onların yaşantısını ve de bir kaç gün taddırsak, bu iki dünya arasında fark olup olmadığını sorsak, acaba «fark yok» der mi Mıskal ya da Dükkâncı Ağanın Sunası?

Mıskal Kadına sorduklarımı onyedi yaşındaki Yıldıza da sordum. aldığım karşılıklar aynıydı.

Eyyy! Değişen ne?...

«Hökümetin hiçbir şeyden haberi yok»

Köyden Van'a gitmiş ve orada çalışan tek

kişisi köyün Hacı Yaşar. Karayollarında şöforluk yapıyor. Şimdilerde işleri mi bitmiş yoksa çalışamaz mı olmuşlar, herneyse, o da dün akşam köye gelmiş. Önden grayderler yol açmış, arkadan onlar gelmiş.

Onun da olduğu bir toplantıda şöyle dereden tepeden konuşalım dedik. Elbette lâf lâfı açacak, lâf da tabakayı açacak. Şu kış kıyamette yapacak ne var başka?

Önce gelişini anlatıyor Hacı Yaşar :

«Elinde bavuluyla yola çıkmış bir adam bulduk yolda. Belki bir köy öğretmeniydi. Yanına geldiğimizde yarı baygındı adam. Nerdeyse donmuş, bitmiş. Alıp Canik köyüne bıraktık. Biz ayrılırken hala kendine gelememişti.»

Sonra da «havadislerden ne var ne yok?» diyenlere önemli havadisleri söylüyor:

«Arakadaş, bizden düşkün melmakat dünyaya ne gelmiş ne de gelir. Çünküm şu bildiğiniz İran bizden işçi istiyor. Teknisyen diyor, kalifiye işçi diyor, istiyor oğlu istiyor. Ve arkadaşlar, Alamanyada çalışanların işi bitikmiş. İzinli yolluyorlar, ardından da gelmeyin gayrı, diyorlar. Hökümetin zaten hiçbir şeyden habarı da yok hem de elinden bir şeycik gelmiyor, hayır bir zanaata aklı ermiyor...»

«Radyoya pil almadın mı, markaları kötü de olsa biraz haber dinlerdik?» diyorum Hacıya. Pil almamış.

«Ama gamlanmayın, vereceğim havadisler bitmedi» diyor. «Siz dün olanları duydunuz mu?

Dün dananın kuyruğu koptu Her şeye zam yapıldı.»

Ben de dahil, ağzımız bir karış açık, dinliyoruz Hacıyı. Yola çıkalı olanı biteni kovuşturamadım. Ne gazete gördüm, ne radyoda bir haber dinledim. Merak da etmedim doğrusu. Royterle A.A.'nın tek yanlı haberlerinden usanmış kulaklarım bayram ediyor.

Lâfına zam yapıyor Hacı:

«Sıgaranın her çeşidine zam var. Şekere zam var. Benzine, gaza zam var. Hayrını görün bundangilli dünyanın, hayırlı olsun.»

«Memnun olduk» diyor 3 Haziran 1960'a kadar Demokrat geçinen Mehmet Yaşar «başka türlü batmaz bunlar. Tenekede gaz tükendi. Biz şehire gidip gidememeyi düşünürken üstüne de zam geldi, de bakalım ne yapılacak gayrı...»

Etem diyorlar bir delikanlı yumruklarını sıkıyor:

«Demek radyolar zam söyledi ha? Radyoları zam söylerken bir radyo da benim elime geçse ve o tarafa götürse benim diyeceklerimi. Bir de bizi dinleseler, bir bağırsam ki iki liraya sıgara içecek adamdan bir de oy istenmez. Bir dürüstü çıkmıyor ki önümüze. O ötekine öteki ona benziyor..»

Şehirle ilişki kurmak zor bu mevsimde. Çay, şeker, gaz, sıgara gibi şeyler suyunu çekmiş zaten...

«Yaşamanın tadı tuzu bitti» diyorlar da başka birşey demiyorlar.

«Köyde olduğunuz için halinize şükredin» dedim ve bir olay anlattım çevremdekilere:

«Geçenlerde Erzuruma gitmiştim Öğretmenler Sendikasının seminerine. Berber dükkânında bir dadaş dert yanıyordu: «Allah verdi mi bir çocuk gardaş bize. Verdikten sonra da aldı mı yarım saat içinde. Yaşatmadı işte. Neyse gittik belediyeye. Dedik böyle böyle, izin kağıdı verin de kaldırak. Ölüm kağıdı vermemiz için doğum kağıdını, olmazsa nüfus cüzdanını göstermeniz lâzım, dediler. Dedik gardaş yok böyle şeyler, doğdu ama yaşamadı. Dediler başka türlü olmaz. Sonra çıktım valiye, dedim derdim budur. Dedi böyle ufak işlerle neden beni meşgul edersiniz. Ne ettim bilir misiniz: Arkadaşlardan ödünç elli lira topladım, tuttum bir kızak, Geçit köyüne götürdüm çocuğu. Orda sorgusuz sualsiz bıraktım karın altına.» Gördünüz mü, köy hayatından şaşmayın, ölünce gömülmesine, doğunca yaşayıp yaşamamasına kimsecikler karışmıyor.»

KÖY MÜTEAHHİDİ

Mehmet Yaşar'ın damadı da yanımızda. Aslında buralı değil, Keçikıran köyünden. Bu zam furyasından müteahhitlerin kârlı mı zararlı mı çıkacağını düşünüyor, düşüncemi soruyor.

«Müteahhitler böyle durumlarda da dört ayaklarının üstüne düşerler» diyorum. «Müteahhitlerle ilgin ne ki senin?»

«O da müteahhittir ha!» diyorlar çevreden.

«Evet» diyor Keçikıranlı damat, «ben de müteahhitimdir. Van Denizinin kenarındaki (burada Van Gölüne hep Deniz diyorlar) öğretmen okuluna öküz ve yumurta bulurum. Oranın müteahhidi. Amma bakma, bir kaç gündür köyüme gidemedim kardan, burda hapis oldum, çok zarar ettim. Yarına kadar bir öküz bulup okula götür-

mem lâzımdı, olmadı. Aşçıbaşı bıçağı bilemiş öküzü bekliyordur şimdi, kesmek için.»

«Kâr ediyor musun bari?» diyorum.

«Pek fazla değil ama hiç yoktan iyi» diyor. «Vakat öküz yok bizim buralarda. Çok uzaklara gitmem lâzım bir koca öküzü bulmam için.»

«Peki, öküzün, etin muayenesi falan diye bir şey yok mu?»

«Valla pek de bilmenem amma, bulunca bunamıyorlar...»

TADSIZ TUZSUZ YAŞAMA

Köyün tadı yoktu ama meğersem tuzu da kalmamış. Tuzun şehirden getirilmesi en büyük mesele. Pahada birazcık hafif de olsa yükte ağır bir matah tuz. Böyle havada tuzsuz yaşamak tuz getirmek için kasabaya gidip gelmekten daha kolaydır. Böyle olmakla birlikte, sanırım herşeyin bir sınırı var. Tuzsuzluğa katlanmanın da bir sınırı olması gerekirmiş demek.

Dedik ya köyün en ileri, en hareketli adamı Mehmet Yaşar. Elbette köyün tuzsuzluktan kurtarılması da onun çabasıyla olacaktı. O da Muradiye'ye kış kredisine gitmişti. Krediyi aldıktan sonra yola çıkmışlar, bindikleri arabalar karı ve de bozuk yolları göğüsleyemediğinden geri kasabaya dönmüşler. Sonunda canını dişine takan yo-

la çıkmış köyünü bulmak için. Aksi halde, köylüyü belki açlıktan ölmekten kurtarır, bahara çıkarırız düşüncesiyle verilen ve altında hep oy yitirmeme endişesi yatan yüzelli liralık kredinin kasabada birkaç günde tükenmesi işten bile değildi. Evet, canını dişine takan yola çıkmış, gece yarısında, sabahta, ölmeden inine yetişmişti. Taşıyacak bir şeyler alamamışlardı, dolayısiyle.

Ama Mehmet Yaşar öyle mi ya! Tutmuş yüz kilo tuz almış, bir çuvala doldurmuş. Sonra da bir punduna getirip Erciş doğrultusuna gidecek kuvvetli bir araba yakalamış.

Benim geldiğimde olduğu gibi, bir yerinde yolun, inmiş ve çuvalı kar altında bırakarak canını kurtarmış, köye yetişmiş yani.

Ertesi gün aklı başına gelince de çocuklara söylemiş tuz getirdiğini. Çocuklar sevinçli. Köye girsin de ne girerse girsin kış günü.

«Acelesi yok, karın altında eriyecek değil ya» diyor M. Yaşar. Sonunda, bugün tuzu çıkarmaya karar vermişler.

Başta Müteahhit damat olmak üzere Etem, Kemal Yaşar, kızlar ve delikanlılar sarınıp sarmalanarak attılar kendilerini karın içine, yola düştüler. Kar ki insan kendini çıkaramaz içinden. Tanrının bir cezasıymış kullarına kar. Bir zamanlar kar yerine un yağarmış da gökten, birisi kıçına sürmeye kalkmış bu yağan unu, o gündür bu gündür kara çevirmiş hikmetinden sual olunmayan Tanrı...

Bir seferde mi yoksa iki sefer de mi, kosko-

ca bir kalabalık bir çuval tuzu köye taşıyabildiler. Karın altındaki çuvalı bulmak için de epiy uğraşmışlar. Bulunca da, günlerdir kar altında yatan tuz, köyün hayatına karıştı...

«Ellerimiz koptu soğuktan, ayaklarımız dondu» deyip duruyordu dönenler.

Mehmet Yaşar, bir tuzun köye girmesine seviniyor bir de zam falan olmadan bu tuzu almayı akıl ettiğine seviniyor.

«Ama» diyor, «bundan sonra bunlara rey verenlerden aşağılık adam olmaz. Zaten canı çıkmakta olan milletin ümüğünü sıkmaktır bu zamların yapılması. Menderesi biz şımarttık, biz yedik. Vakat bazı iyi tarafları vardı. Onun gibisi bile bir daha zor gelir başımıza, bu gidişle. Çünküm, heç mi heç tadı tuzu kalmadı gidişatın. Ama, yanarım yanarım Menderese yanarım. Adamı biz yedik çünküm. Fol yokken, yumurta yokken bile dayanıyorduk telgrafa. Şöyle yücesin, böyle yücesin, senin cepheye şöyle geçtik, böyle geçtik... Yedik adamı velhasıl. Şimci de gidişatın tutulacak tarafı kalmadı, şirazesinden çıktı. Başa geleceği beklemekten başka çare yok. Bahar ola hayrola...»

Bana da bir çift söz söylemek kaldı:

«Tanrı tadınızı tuzunuzu artırsın!»

«Hökümet olmayınca tadı tuzu olmaz bu işlerin» diyor M. Yaşar.

«Nereye gitmiş hükümet?»

«Aslı hu, nesli hu! Neden mi: Kar düşmeden Tatvandan geliyorduk. Avrat da yanımda. A-

dilcevazın yanında arabayı duruttular. Bizimkiyle birlikte yirmi arabaydı durdurulan. Çıkınlarımızdaki pılıyı pırtıyı aldıktan sonra, bir de avratların donlarının içine sakladığımız harçlıkları bulup çıkardılar. Kimimize sopa çektiler, kimimizi oynattılar silâh zoruyla. Sonra arabalara yol verdiler. Biz de Ercişe geldik, şikayetçi olduk. İfade vermek için iki gün bekledik. İfadeye çıktık ki bizden başka kimse kalmamış. Yanımda Adasunlu biri vardı, «hey deli, hükümet mi var da kalıp ifade verecektin. Herkes gitti «hükümet yok ki kalıp ifade versek, diyerek»

«Yalan» dedim, hükümet vardır ve de Ankarada oturuyor. İnanmayan yollar açılınca, buzlar çözülünce gider görür.»

Mustafa söze karışıyor

«Var olmasına belki var amma, geçenlerde şerden gelenler iraduyun dinlemişler ki hökümet eşkiyaya bahara kadar bir şey yapamam, ancak bahar gelince hesabını görürüm, diyesiymiş.»

Baş kahramanımız Mehmet Yaşar kimseye söz bırakmak istemiyor ki:

«Bir albay vardı soyulduğumuzda, Ekrem Derinçay. Arabasında yedi mermili simitsonları elde tutan iki jandarması olduğu halde eşkıyalara ses çıkaramadı. Valiler de bir şey yapamadılar Esasen, Diyarbakırdan buyanının valisinde kaymakamında iş yok ve ordan bu yanda bunların gücü yetmiyor hiçbir şeye.»

Müteahhit damadı da ondan geri kalmıyor konuşmada. Birinin anlattığı ötekinin de bildiği

şeydir aslında. «Denizin kenarında jandarma karakolu var» diyor damat. «Orada uzatmalı var. Hakkında tevkif kararı var der, onu geciktirmek için gene rüşvet ister. Karakolun yanında Başkalelinin sürüsünü iç ettiler. Çobanları çağırıp nezarete atıyorlar. Kollarını da bağlıyorlar bir temiz. 156 seçme koyunu dağa götürüyor ortaklaşa çalışanlar... Sekizini de karakolda iç ediyorlar. Koyun sahibinin tel çekmediğ yer kalmıyor ama hiç ses gelmiyor oralardan. Ardından usulen aramaya çıkıyorlar, bulamadan dönüyorlar. Tabii bunu bizler biliyoruz. Kaya kadı mezartaşı müftü buralarda.»

Mustafa giriyor araya:

«Bunlara şaşıyorsanız şaşmayın sakın. Böyle bizim buralar. Elin oğlu ağıla kamyonu dayayıp koyunları yüklüyor. İnek olursa inekleri de yüklüyor. Rüşvet takibi önlüyor.»

«Ne bu be!» diyorum. «Hırsızlık, rüşvet, can güvensizliği, mal güvensizliği... Siz hiç başka şey bilmez misiniz?»

Aramıza sonradan girip dizlerinin üstüne çömelen bıyıklı birisi bir süre kulak konuğu olduktan sonra söze karışıyor:

«Kadirasker Köyünde birinin altmış koyununu aldılar geçende, silâh zoruyla. İrana kaçırırken yakalandılar. 24 saat nezarette kaldıktan sonra salıverdiler suçluları. İrandan gelen deste deste Türk paraları cedid duruyor, hiç kullanılmamış. Orada koyun pahalı. On-yirmi bin lira rüşvete bile güçleri yetiyor kaçakçıların. Nasıl

serbes kalmazlar Hududcusunu doyuruyorlar, Ankaradaki kollarını doyuruyorlar. Sen hiç duydun bu mebus olup da hududu geçen her koyundan beş lira hakkını Ankarada almaya devam eden?»

Ve mal sahibi demiş ki: «Yaşasın kasaba adaleti. 600 kişilik B.M.M. bir yıl uğraşarak beş yıllık cezaları affedebilir, buradakiler 30 yıla giden cezaları 24 saatte bitiriyorlar...»

(Dört ineği alınan bir vatandaşla karşılaştım köyün bağlı olduğu kasabaya geldiğimde. Kaymakama derdini anlatamamış, raslantı olarak orada bulunan valiyle görüşmüş. «Herkesin hayvanı çalınıyor, ne olacak sonu?» demiş. «Düşmanın var mı?» demiş vali. «Bence belediye reisi kamakam, savcı, takibatı yapmadıkları için bana düşmandır ve hırsızım onlardır» demiş. «Sözünü bil de konuş» deyince vali, «öyleyse sensin» diyor. Olay kasabanın kaymakamlık binasında oluyor. Ve halk hep bu çatışmanın içinde.. Adamla da görüştüm, anlattı olanı).

«Bunlarla biter mi, dahası var» diyor yanımda oturan arkadaş «Ağrı isyanından farkı yok gidişin. Ağrı isyanını Dersimde yapılanla karıştırmamalı. O zaman Zefan köylerinden birinde tahsildarla jandarma meze isterler. İki tavuk kesilir. Kuzu isterler, o da olur. Gece yarısı olunca da kadın kız isterler. Ev sahibi çeker vurur birini, öteki kaçar. 50 bin insan bu yüzden ölür. Orda dereler halen kemiklerle doludur.. Eşkiyalıktan, hırsızlıktan ve rüşvetten sonra iş oraya dayanıyor...»

SOSYALİZASYON OYUNLARI

Karlar kepek gibi uçuşuyor. Ama gökten yağmıyor, yerden kalkıyor. Güneş açtığı için soğuk şimdiye kadar olduğunun iki misli. Eldivenin içindeki ellerimi ayrıca paltonun ceplerine sokuyorum, gene parmaklarım sızlıyor. Eldivenden çıkarıp koynuma sokuyorum, gene olmuyor. Kalın yün çorabın içinde ayaklarım da öyle. Hiçbir şeyden korkmuyor soğuk.

Kar yağmadığı için yollar açılmıştır diye kasabaya gitmek isteyen bir küme insan türedi köyde. Toparlanıp Denizden taraftaki yola gidecekler. Onlarla ben de indim yola. Kar yattıkça kabalığı eksiliyor.

Kümenin içinde bir de hasta kadın var. Sarıp sarmalamışlar iyice. Hastalığının ne olduğunu

bir türlü söyletemedim. Belki kadın hastalıklarından biri. Gerçek olan kadının hasta olduğu. Kocası köyün en iyi durumda olanlarından biri. Onun için karısını doktora götürmeye kalkıyor... Kümede yirmi kişi var. Hepsi de Erçişe gidecek. Kimisi birer koyun götürüyor satmaya.

Saatlar geçtiği halde ne araba geliyor ne başka bir şey. Heybe omuzlarında beş kişi yaya yürüdü Erçişe doğru. «Ne zaman varırlar?» diyo sordum ötekilere. «Ölmez donmazlarsa akşama varırlar» dediler Taşıt gelmeyince bazıları da geri dönüp köyden yana yürüdüler. Yola inerken belimizedek kara gömüldük. Paçalarımızda, çoraplarımızda kalan karlar buz oldu, sarkıyorlar. Bereket erimiyorlar. Değisce kıyamet kopar hem soğuk hem ıslaklık olunca...

Mehmet Yaşar da bizimle. Kasabaya ve köye doğru yürüyenlere bakıp «bunlar tam dokuz ay işsiz, ne yapacaklarını şaşırıyorlar. Köyde kalsalar bir türlü, kasabaya gitseler bir türlü. Yaz olsa hiç değilse amelelik ederler de karınları doyar, şimdi o da yok. Açlıktan, şaşkınlıktan ne yapacaklarını bilmiyorlar..» diyor.

Hasta kadının kocası, kadını karın üstüne oturttu. Yüzü de öte yana dönük. Bizim görmememiz gerekir. Ama adam inatçı ya da kadının durumu göründüğünden çok ağır. Zaten yüzünü gözünü gördüğümüz yok. Mutlaka doktora götürmek sevdasında karısını. Bekleyelim bakalım ne olacaksa... Derken bir jeep göründü karşıdan. «Sağlığın cipi, içinde doktor, o yoksa ebe yahut

sağlıkçı vardır» dediler. Kadın yönünden çok sevindim. Ama yanımdakiler sevinmediler. «Durmaz ki» dediler. «Nasıl olur» dedim. «hastalar için değil mi bu kuruluş, bu adamlar ve de bu cip?»

«Pek değil» dediler. «Onlar kendi keyiflerinde. Kimbilir ne için yola çıkmışlardır. Ya Muradiyeye ya Van'a gidiyorlar elleem.» Ve gerçekten cipi durutamadık. Hışımla geçti yanımızdan. Kadını da onlar geriden gelirken işaret ettik parmaklarımızla oysa.

Van, sağlık sosyalizasyon bölgesinde. Pilot bölge, öteki deyimle. Bir kere bu işin pilotu hostesi olmamalı ama oyalamaca zihniyetinin elinden kurtuluş mu var? Günlerce sonra Ercişi falan dolaşıp, Tatvan yolu açılmayınca yeniden Van'a döndüğüm zaman bu sosyalizasyon oyununun 1. No.lu sağlık ocağı doktoru Muzaffer Coşkunla konuştum. O diyor ki:

«Biz, hiç bir karşılık almadan sağlık koruma işlerini köylünün ayağına kadar götürüyoruz!.» Devam ediyor: «Yaz günlerinde bu biraz gerçekleşiyor, ama kışın yollar kapanıyor. Öğretmen ya da muhtar yoluyla ihbar gelirse kışın da gitmeye çalışırız. Motorlu taşıt gitmez ya kızakla gideriz.» Uzun uzun konuşuyor Muzaffer Bey, dinliyorum.. Doktor gidemezse ebe, sağlık memuru gider, diyor. Bir de gizlilikten söz ediyor. Sağlık Bakanlığından yeni bir buyruk gelmiş, sağlık sosyalizasyonu konusunda valinin ya da onun tayin edeceği birinin dışında hiç kimse kimseyle ko-

nuşamaz, bilgi veremezmiş. Demek kendilerine güvenleri, yaptıkları işe inanları yok bunların. Doktora bunu söylüyorum. Anlıyor, kızmıyor.

Bu sosyalizasyon uydurması, vatandaşın dalağı üstüne el koymayı parasız hale getirmiş. İlâcını gene soygun değeriyle eczanelerden alacak. Güvensizlik yüzünden sosyalizasyon doktorları dışındaki paralı doktorlara muayene olmayı da yeğ tutuyormuş vatandaş. Parasız vatandaşlara ne o doktorun ne de bunun yararı yok tabii. «Muayene ettiğim hasta benden çıkıp serbest dahiliyeciye gidiyor» diyor Muzaffer Bey. «Ben tablet yazdım öteki iğneye çevirmiş. İğnenin kullanılması zor. Resmiye güven kalmamış vatandaşta, paralı muayeneye ve özel doktora koşuyor gene de...»

«Resmi de resmi yani,» diyorum.

«Belki eski alışkanlık, belki onların yeterliliğine inanç. Asker doktor olursa onu tercih ediyorlar. Rütbesi büyük olursa tamam.» diyor

Doktorlar için iyidir pilot bölge. Bir doktor 1625 lira tazminatla 35 aslinin karşılığı 538 lira maaş alıyor ve eline 2163 lira geçiyor ayda. Üç yılda bir terfii var. Ayrıca, bilirsiniz bu işin tarhanası var, bulguru var... Hükümet tabiblerinin tazminatları da 400 - 1000 arasında değişiyor. Ecza dolabı açarak onlar da aylığı sosyalizasyon doktorunun aldığının üstüne bile çıkarıyorlar... Bu bölgelerde gene o eski serbes pratisyenler rahat para kazanabiliyorlar. Onların kazancı da «resmi»leri bırakmıyormuş. (Bu düzensizlik, bu

açlık, vatandaşa üfürükçüyü de bıraktırıp soygun şirketlerinin ilâcına yöneltmiştir. İlâç alabilenler de kaçta kaçtır tahmin edersiniz. İlâç, doktor, sosyalizasyon derken elde sağlıklı vatandaş kalmamış..)

Nitekim Muzaffer Bey de mukavelesi bitince bu bölgede serbest çalışacağını söylüyor. «Çünkü biraz halkın güvenini kazandım» diyor.

«Mukaveleniz devam etse, pratisyene değil size gelecekler demek, çünkü güven kazanmışsınız?»

«Benim için biraz öyle. Mukavelem devam etse, hastalarımın paralı doktora gitme oranı düşecektir. Öteki ocaklardan da bana gelirler çünkü.»

27 si ilçe ve bucaklarda 3'ü de Van merkezde olmak üzere 30 sağlık ocağı var il dahilinde. Mukaveleli sağlık personeli 250. Bunlardan 50'si doktor, 150'si ebe - hemşire, 50'si de sağlık memuru.

Muzaffer Beye Muradiye yolunda hasta kadın beklerken jeepin gelip geçişini anlatıyorum.

«Kişilerin anlayışına kalıyor bir yerde bu iş» diyor. «Oysa, onu insani olarak en yakın sağlık ocağına götürebilirlerdi...»

«Resmi» de «insani»ye dönüşüm yapıyor. İnsani de piyasada yok. Muzaffer Bey sağlık ocağını köyde biliyor. Hem de resmiyette bu ocağın Ünseli köyünde olması gerekirmiş. Gelin görün ki taa «Deniz» in kıyısındaki Öğretmen Okuluna yerleşmiş «Ocak»...

İşte, Muzaffer Bey'in «zenginleri aleyhinde bulunduracak kadar yararlı» gördüğü ve «köylünün kapısına, tavuğunu bulgurunu sattırmadan doktor gelmektedir» diye nitelediği sosyalizasyon öyküsü...

NURCULAR VE ÖĞRETMENLER

«Deniz'in kenarına indik yola. Ne yana araba bulursam gitmek istiyorum. Ama saatlar geçiyor, araba yok. Yollar açılmadı demektir bu. Köyde hiç durmadan sözü edilen karakoldan telefon edip araba getirtmek istedik, telefon da çalışmıyor! Ya da onbaşı bize oyun ediyor. Gölün tam da dibine oturtmuşlar karakolu. Bir kilometreden fazla kısmı buz tutmuş gölün, kıyıdan içeriye doğru Öğretmen Abdullah var, Mehmet Yaşar var yanımda. Bu kış kıyamette Karstaki enişte sinin yanına şubat sömestri tatilini geçirmeye gidiyor Abdullah Bey. Mehmet Yaşar boş gaz tenekesini almış eline, Ercişten doldurtmak istiyor zam gelmeden. Bir teneķeyi bu mevsimde Ercişe götürmek, oradan doldurtup getirmek dile kolay...

Baktık akşam yaklaşıyor, gelen giden yok. Köye geri dönmek bütün zorluğuna rağmen yapacağımız en uygun hareket. Derken öğretmen o-

kuluna yürümek, oradan geçecek posta arabasıyla Van'a gitmek aklımıza yatıyor. Karın içine bacağımızın biri girerken ötekini çekip çıkarıyoruz yürürken. Parmaklarımız bizden kopmak istiyor, sızlıyor. Kara bata çıka uzun bir yürüyüşten sonra vardık öğretmen okuluna. Burası Alpaslan İlköğretmen Okuludur. Kelime oyunuyla bu adı almadan önce Ernis Köy Enstitüsüydü adı. Ve de 21 Köy Enstitüsünün en son kurulanı budur. Bu okulu ikinci ziyaretimdir bu. Birincisini tam on yıl önce ama yaz ortasında yapmıştım. Enstitülükten çıkıp da Öğretmen Okulu olunca ne duruma geldiğini bu okulların, saptamak istemiştim o zaman. «Değişen» adıyla 17 Nisan kitabında vermiştim izlenimlerimi.

Şimdi nasıl mı? Okul karın altında şimdi. Öğretmen ve öğrenciler tatilde ama kardan bir yerlere gidememişler. Lokalde oyun oynayan öğretmen dostlarla konuştuk bir süre sobanın başında. Öğretmen Adem Bey ve birçokları eski tanışlar. Yemekhanede sobanın çevresini kuşatan öğrencilerle görüştüm.. Kitaplarımı edinmiş olan öğretmenler, vardı, imzalattılar Sonradan mektup yazan öğrenciler de oldu. Adlarını vermiyeceğim, çünkü başta müdürleri olmak üzere ilgililer hemen harekete geçer ve çocukların hesabını görürler Netekim Ankara Öğretmen Okulundan beş öğrenciyi geçenlerde uzaklaştırdılar, nedenlerden biri benimle temas, biri de Tös ve Tip'i ziyareti düşünmeleri... Terörün yasaya bağlanmayan yürüntüsü bu. Geçelim.

KOY BÜTÇEYE VER MÜRİDE

Kentlerin dışına yapılmış bu 21 Köy Enstitüsünün iş ve hayat içinde hayat için insan yetiştiren programı ve metotları rafa kaldırılıp adları da sözde halkın isteğine uyularak değiştirildikten sonra, çocuğunu yollayacak okul bulamayan ve Enstitüleri arayan halka rağmen bu okullara daha az öğrenci alınmaya başlandı. Neymiş, efendi yetiştirilecekmiş. Masasına yemeğini kendisi getiren adam öğretmen olmazmış. Derslikte ders dinleme yerine tarlada, işlikte el işleri yapan insan öğretmen olmazmış. Köye gittiğinde de köylünün işlerine karışmak yerine, dersliğinde ders okutmalıymış öğretmen... Bunu gerçekleştirdiler Şimdi gık diyen bir kısım öğretmeni de ayıkladılar, sen sağ ben selâmet...

Tarım çalışmaları halâ bu okulların programında vardır. Ama sınıf içi derslerine bile yetişemeyen bir tek tarım öğretmeninden başka kuşa çevrilmiş programı uygulamaya eleman yok ernişte. Bu da kasıtlı kısıtlama oluyor anlaşılan. Eli soğuk sudan sıcak suya dokunmayacak öğretmen parolasını uyguluyorlar. Türkiyenin ihtiyacı, büyük hedef bu olmalı... Eldeki tarım öğretmeni haftada 18 saatlık sınıf içi dersi doldurabiliyor. Geriye kalan 40 saatı tarımın t sini bilmeyen öteki öğretmenler doldurmaktadır. Böyle tarım ülkesine, böyle köy öğretmeni yetiştirmeye, böyle gerçekçiliğe ve Köy Enstitülerini bırakıp bu kadar ilerlemeye hayran kalınmaz da ne yapılır dostlar. Ben de hayran kaldım... Üstelik buna karşılık, dört tane resim öğretmeni vermişler, fazladan... Topu topu yirmiiki öğretmen var zaten okulda.

Kitaptan, okumaktan habersiz bir kayrılmışı da kitaplık memuru yapmışlar. Bunu öğretmenler de kabul ediyorlar, yakınıyorlar. Kitaplıksa yetersiz mi yetersiz. Kullanılmaması da yöneticilerin candan isteği. Okuma düşmanlarının elinde bir örgüte bağlı okulun kitaplığının başka türlü olması beklenir mi? Bu yönden de Doğu Cephesinde yeni bir şey yok gerçekten: Öğrencilerin kitaplıktan yararlanma durumları on yıl önce saptadığımdan da berbat. O vakit Kızılay, Köy Postası dergilerini ve Esrarlı Kainat, Yurttan Sesler, Maksat ve Gaye, gibi kitapları, orta atlas çeşidinden ders kitaplarını okumak için aldıklarını, bun-

ların dışında kitap okunmadığını, kitap verilmediğini fişlerini inceleyerek saptamıştım. Şimdi bunları da okumadıklarını gördük. Ateş gibi köy çocukları öğrenciler. Öğretmenleri de alın o kadar. İlle yöneticiler. Çocukların kafasını yarıp beyinlerini çıkaracaklar nerdeyse. Bu arada öğrencilere harçlık ta verilmemekte. «Yassıada» deyimini kullanan öğrenciler çoğunlukta, okul için. Nohut ve makarnanın dışında pek bir şey veremiyorlar. Nohudun eti de köylerden gelen kocalama öküzlerden çıkıyor tabii. Çocukların sağlığı elden gidiyor. Ama bunların yediğine yatırım mı denir bizde, şöyle taşa kayaya milyonları yatırıp da kordela kesmeyince olur mu?

Ankara Devlet Konservatuvarında da, sahneye çıkacak balerin öğrencilere yarım saat önce kuru fasulyayı dayanıyorlar, çocuklar soluya soluya bir hâl oluyorlar sahnede. Bu mu eğitimcilik Dengiz Efendi, Ötüken Efendi, Demir efendi? Dahası Divriğili Ayşeden de söz etmeliyim. Ayşeyi trende tanıdım. Kayseri Öğretmen okulunda son sınıf öğrencisi Fasulya nohuttan başkası masamıza konuk olmadı, diyordu Ayşe. Bir de dersliklerden sonra yatakhanelere koyulan ses toplama araçlarından yakınıyordu. Fısıltılarını bile odasından dinlermiş Müdür Bey. Sağır ve dilsizler gibi yatıp kalkarlarmış çocuklar. Nerdesin rahibelik, diyesi geliyor insanın. Terörün temeli budur işte.. Sevinsin Dinçerler, böyle müdürleri oldukça, halk çocuklarını okutmayan, onlara göz açtırmayan,.. Kendileri de bütçeyi uy-

durma Komünizmle Mücadele Derneklerine, İslâm Enstitüsü Öğrenci Derneklerine yatırsınlar yarımşar milyon. Halk çocuklarına etsiz fasulya yeter. Demek bir de sınıf farkı yok ha!.. Doğunun kışında bir tabak fasulya ve bir çulhaki ceketle yetişmeyi çok göreceksin halk çocuklarına, ötede binlikleri cebe indiren Super Murşit il il gezip ulusal değerlere saldıracak!..

NURCULAR KEBAPÇISI

Ben sizlere, işin asıl civcivli yanlarını anlatmıyorum. İnsanı yurdunda gezdirmiyor Zehir Hafiyeler. Her yana kol atmışlar. Kar altında rüzgârın inlettiği telefon telleri bugünlerde hep benim için inledi. Bunları anlatsam, zehir hafiye romanları çıkar karşınıza. Şu kadarını zorunlu kaldığım için söyleyim: Bu öğretmen okulunun müdürünü de telefonla doldurmuşlar. Adam yanıma gelse «istikbalini» öldürecek. (Bu kadar ödlek bizim okumuşlar, ne zannettiniz!) Öğretmenlerle konuştuğum birkaç saat içinde onları da dolaylı haberlerle benden uzaklaştırmak istedi. Okula bitişik fakat okula bağlı olmayan bir postane odası var. Oradan Ercişe sesimizi ulaştırdık, akşama doğru açılmış olan yoldan bir ara-

ba geldi yola. Okula kardan inemeyen arabaya biz çıktık, bekledik babam bekledik soğukta. Donmamıza ramak kalınca yetişti araba. Grayderlerin yardığı karların arasından (karın yüksekliği arabamızın iki boyu) Erciş'e geldik gece. ışıksız Koskoca Erciş'e...

Kebap yemekten hoşlanırsam da hak yemekten hoşlanmam. Onun için, kebapçıya geçmeden önce küçük bir olayı anlatmak zorundayım.

Her şeyin kuralı bozan ayrası vardır. Van Sanat Enstitüsü Müdürü de kural dışı bir müdürdür. Okulunu gezdirdikten sonra öğrencilerini topladı, beni öven bir konuşmayla onlara tanıttı ve sözü bana verdi. Ben de bir kaç cümle ile, sanatla uğraşan, sanat okulunda yetişen insanların korkusuz insanlar olduğunu, ekmeklerini kimsenin ellerinden alamayacağı insan olmanın, mutluluğun ta kendisi olduğunu... söyledim. Bu «istisna» arkadaş da eli mengeneye değdiğinden böyleydi zaten. Hakkını vermeye çalışırken bir yandan da onu şikayet etmiş olmayayım. Bu olay kulağına gelirse, geniş yürekle karşılamasını, çocuğu kıyma makinesine sokmamasını Bakan Efendiden, birbirimize karşıt olmamıza rağmen dilerim.

Evet, vardık Erciş'in Kebapçısına. Kebapçılık yapılıyorsa da Nurcuların toplanma yeri demek daha doğru olur. «Bir Bak Kebapçısı»na. Nurcu olan patronun masasında Erzurum'un Hürsöz Gazetesi. Sağ üst köşeye günün tarihini at-

mış «3 Zilkade 1386» diye. Masalardan birinde İstiklâl Gazetesi, birinde Hilâl Dergisi... Duvarlarda, arap harfleriyle basılmış, ne dediklerini anlayamadığım çerçevelenmiş yazılar. Eski yazılı levhaların asılış şekilleriyle de bir hilâl meydana getirilmiş. Foto montajla yapılmış ve nurculuğun doğuşunu anlatan resimler, altlarında Saidi Nursi ismi bulunan yeni harflerle basılmış kartonlar..

Nurculuğun doğuşunu anlatan resimlerden birinde, Türkiye haritası içinde Kastamonudan Van'a, oradan Ispartaya uzanan bir okla Risalei Nur'un, yani bir imanın temelinin doğuşu gösterilmiş. Haritanın altına yazılan Saidi Nursinin sözü şudur

Din hayatın hayatı
Hem nuru hem esası
İhyayı dinle olur
Şu milletin ihyası.

Bir sürü eski yazılı levhanın altında yeni yazıyla bir sözü daha asılmıştı Saidi Kürdinin: «Madem iman gibi hadsiz derecede kıymettar bir nimet bizde vardır, ihtiyarlık da boştur, vefat da boştur,. Nahoş birşey varsa o da günahtır, safahattır, dalalettir, bidatlardır.»

KAYMAKAM VESAİRE

Geceyi Erciş'in «Bahçe Palas»ında geçireceğiz. Yurdun en soğuk yeri Ercişle Ağrı bugünlerde. Bugün sıfırın altında 35 derece soğuk. Her taraf buz. Burada da böyle kış görülmedi bu yıla kadar, diyor otelci. İki köy öğretmeniyle aynı odada kalıyoruz. Paltolarımızı falan ne bulduksa üstümüze örttük. Ama binalar bu iklime göre düşünülememiş ki yapılırken. Isınmanın olanağı yok. Öğretmenlerden biri edip edemiyor, kalkıp karanlıkta bağırmaya başlıyor can sıkıntısından. «Işık yok, odun yok.» Sesini hafifletmesini rica ediyorum, hafifletemiyor, «Öğretmen müşkülât içinde, köylü müşkülât içinde, Gelsen gidemezsin köye, gitsen gelemezsin köyden!» Hasanoğlandan çıkma ve Çelebibağı Köyünde öğretmenlik

yapan İbrahim Okutucu devam ediyor: «Köylü aç susuz, sen aç susuzsun! Bu acı ve acıklı şartlar altında köye ışık vermeye çalışırsın, karanlık yerleri aydınlatmaya kalkışırsın. Sen misin bunu düşünen? Resmi makamlar, hususi kişiler peşinde. Seni söndürmeye, seni öldürmeye kalkarlar. Desteklemelerinden vazgeçmişsin zaten. Tekme tekme üstüne. Köye de gelip muhtarlara, öğretmenler sizin emrinizdedir, demezler mi. Oysa memurun çalışması âmirin davranışına bağlıdır. Eğer yurdun her yanındaki arkadaşlar da bizim gibilerse, ne eğitim davası var demektir ne de çözümlenebilir bu işler.»

Bahçe Palasın odası ışıksız, buzdolabı. İbrahim konuşuyor, konuşuyor

Karne tatili dolayısiyle Bahçe Palasın kıyı köşesi öğretmen dolu. Maaşlarını ve ihtiyaçlarını almaya gelmişler. Kış daha da artınca köye dönemiyorlar. Ha orada titremek ha burada titremek, ikisi de bir, diyen bekârların yanında evli olanlar da var. Onlar çok korkuyorlar karıları çocukları için. Otel katibinin küçük odasında toplandık sabahleyin. Yüz yıkamak, başlığı çıkarmak mümkün değil. Sular don, kapılar don, pencereler don, merdivenler buz... Bir yandan sivil resmi polisler gelip gidiyor. Her ihtimale karşı günlerce önce haber edilmiş kendilerine, Ercişe gelebilirmişim... Tanımıyor adamlar, benim yanımda beni soruyorlar. Gelip gittiğim yeri beyannamede sağlam göstermemi istiyorlar. Otelci, katip şaşıyor. Otelin tarihinde görülmemiş

bir adamın üstüne bu kadar düşüşleri. Çifter çifter beyanname dolduruyor, bastırıyorlar altına imzayı. Gideceğim, geldiğim yerleri ve kimliğimle ilgili birçok şeyi kapsıyor otelcinin beyannameleri. Oradan polise gidiyor. Muslukların donu çözülünce ezip suyunu içsinler bu kâğıtların...

Gedik Köyü öğretmeni Şinasi Gökalp ölü gözlerle süzüyor olup biteni. Sonra boşalıyor. Hem küfürle hem gözyaşıyla boşanıyor. O boşanmasın da kimler boşansın: Maaş almak için yaya çıkmış yola, kara gömülerek 8 saatta gelmiş Ercişe. Köy Süphan Dağı eteklerinde. Karısının ve çocuklarının su bulamayacaklarını, üşüyüp öleceklerini söylüyor boyuna. Karı buzu kazıp altından su çıkarıyormuş dereden. Onlar yapamazlarmış şimdi. Birkaç gündür burada. Tipi her yanı dümdüz etmiş. Yola çıkmaya cesaret edemiyor. İhtiyaçlarını alsa götürmeye umudu yok. Kör pişman bekliyor.

O da kasabadaki yöneticilerden şikayetçi. Onların davranışı da tuz biber ekiyormuş «hallerine». Köyde olanca çileyi dolduran insanların yüzüne bakılmıyormuş kasabaya geldiklerinde. Bir gün kaymakamın yanına gitmiş, Kaymakam hemen telefona asılmış, derdin nedir demeden. Bulmuş İlköğretim Müdürünü ve «bana, eli yüzü nurlu, temiz öğretmen gönder» demiş. «Çünkü zemzemle yıkanmak mümkün değil köyde» diyor öğretmen. Dedikleri bu kadar değil Gedikdibi öğretmeninin. «Yetmiş liraya bir kağnı tezeği alamadım,» diyor, «Tezeğim yok» diyor, «Te-

zeğim yok» diyor. «Muhtar benim emrimdesin, kaymakamdan emir var dedi» diyor...

41 öğrencisi varmış beş sınıfta. Bunlardan altısı kız ama ikisi gelebiliyormuş. «Zaten kütükte ne babanın ne kızların kaydı yok, gel de 222 sayılı kanunu uygula» diyor Şinasi Öğretmen.

Otel katibi giriyor araya: «Isı eksi 35 arkadaş. Odunun tonu üçyüz gayme. Onu da bulabilirsen öp başına koy. İnsanların odunsuz ekmeksiz inledikleri yetmiyormuş gibi bir de zam çıktı. Zamdan sonra milletin ilikleri titriyor...»

İlköğretim Müfettişi Mustafa Kandemir geldi sonra. Benim Kızılcahamamdan arkadaşım. Yaman bir müfettiş. Çocukların tek güvencesi. Ona bir şey yaparlarsa tüm Van öğretmenleri yandı demektir. Ondan başka ellerinden tutacak kimse yok. Anlatılması bitmeyecek kadar mesele çıkıyor ortaya. Bu öğretim yılının başında, yani 1966 ekiminde Erciş merkez Emrah İlkokulunda stajyer öğretmenler var. Okulu yeni bitirmişler Öğretmenlerin ders dinlediği sınıfa kaymakam giriyor kapıyı duvara çarparak. Önündeki sandalyanın parmaklığına ayaklarını koymuş oturan bir öğretmene «lan eşşoğlu eşşek doğru otur!» diyor birdenbire. Öğretmenlerden biri de kaymakamın eşi. O da ağlıyor öteki öğretmenlerle birlikte. Bu tecrübesiz genç çocukları ağlatmak nasıl da zevk veriyor adamlara?.

İlköğretim Müdüründen bahseden bir köy öğretmenine Erciş şube binbaşısı «Bilmiyor mu-

sun biz 27 Mayısta Müdürlükleri kaldırdık» demiş. Binbaşımın haberi yoksa söyleyeyim: Bizim köyde eski devirle yenisini karşılaştırırken «kadı kalktı kaymakam oturdu» derler. Müdür kalk madığı gibi daha neler oturdu milletin, öğretmenlerin başına 27 Mayıs'tan sonra.

Erciş yatılı Bölge Okulu Öğretmenleri de öğretmenler için yapılmış lojmanların kendilerine değil şöfora falan verildiğinden, sorunca «bir şoför elli öğretmene bedeldir» karşılığını aldıklarından yakınıyorlar..

Müfettiş Mustafa en dertlisi. «Köyleri dolaşıyorum kızakla» diyor. Onbeş yıl öncenin kayıtlarında kız öğrenci var. Şimdi kız hiç yok kayıtlarda. Erkek bile yok. Sorduğumda, biz namusumuza düşkünüz, diyorlar. Nerede 4274 sayılı kanunun 16. maddesi? Sıkı mı çocuk göndermesinlerdi o zaman?»

«Kaymakama sorarsan, nene gerek, geleni okut demektedir» diyor öğretmenlerden biri.

İlkokullarda uygulanmaya çalışılan Amerikan yapısı Program Taslağından yakınıyor öğretmenler bir de. İbrahim Akman diyor ki: «Ercişin Mağara Köyünde nasıl uygularım ben bunu. Öğrenciler Türkçe bilmezler, araç bulmak mümkün değil. Hayat Bilgisi ünitesini uygulamaya kalktım, kış geldi, ev oyunları v.b. hiç bir şey anlamıyorlar. Çocuklar yüzüme bakmaya başladılar. Taştan başka aracımız yok köyde Araç ve inceleme üstüne hazırlanmış bu taslak..»

«Bizde kitap yok, defter yok» diyorlar hep birden.

Öğretmenler Sendikasına gittik. Bu salon daha önce Öğretmenler Derneği tabelasını taşırdı, Mustafa kapatmış ve sendikayı kurmuş. Polisleri bizi beklerken bulduk orada... Ortaokulun kimi sürgün gelmiş değerli öğretmenleriyle tanıştık.

Aynı koşullar altında Van Tatvan yoluyla döndüm. Ne var ki, bütün gecikmişliğimize rağmen gidişimiz çok normalmiş. Tatvanda kara saplanan trenin çıkarılmasına fırtına izin vermiyordu bu kez. Kar yağdıkça yağıyor, yığıldıkça yığılıyordu. Normal olarak altmış saatte Ankaraya gelecek tren tam yüz otuz saatte gelebildi. Yolda üşüdüğümüzü, açlık çektiğimizi söylemek fazla...

ORTA ANADOLUDA HER ŞEY VAR

— Derde devadan gayrı —

CENAZE NAMAZI

Zembereğinden buz sarkan oda kapısını kapatır kapatmaz ellerini koltuklarına soktu. Deli Furşut.

« Bu yaşın sahibi oldum böyle soğuk görmedim,» dedi. «Memleket değil sanki Ayaz Beyin Çardağı bu köy.»

Üstünde karların bulgur bulgur olduğu dolağını çözüp ocak başına ilerlerken, Hos İzzet konuştu, ona karşılık veriyordu sanki:

«Görülmüşü yok bunun hakiykatan. O da bildi düşkünlüğümüzü. Biz gelip şu ocağın başında kendimizi kurtarıyok a, evdekilerin günâhını nideceyik?»

Şubatın onuydu. Poyraz yandan gelen tipi eli ayağı bıçak gibi kesiyor, köşeye bucağa kar

yığıyordu. Bizim köylünün canı nasıl yazın alnından geliyorsa şimdi de burnundan geliyordu. Hele böyle günde. Evlerde, kesmik ya da tezek yakılan taş çatması ocaktan başka ısınma aracı yok. Döşeme de hak getire. Kupkuru toprak taban. Böyle olunca, kış altı ay içerinin dışardan farksız olacağı ortada. **Erkekler** odaya gidere birbirlerinin soluklarından olsun yararlanıyorlar. Av yarenliği, cığara kumarı, sövme - sayma derken günleri öldürüyorlar. Ama kadınlarla çocuklar öyle değil ki. Onların yaptığı, öte dünyada sürecekleri safanın kafalarına yerleştirilen umuda benzer avuntusu içinde, o safanın tam karşıtı olan eşsiz bir acıyla ocakbaşına oturup ya paramparça bir çulun ya da allahın kupkuru toprağının üstünde titremek... Kış altı ay, kadın kız kızan herkesin işi bu. Sinelerindeki kırk türlü derdi bıçak yarası gibi her gün açıp kapamak, düşünüp kaşınmak, soluğu erkekce bir küfürde almak... Gebeş İmamın sözlerinden kendilerine pay çıkararak cenneti özlemek, yalan dünyadan soğuyup bu düşünce içinde abdestte namazda mutluluğa erişmek... Erkeklerin işi de bu.

Saat ona yaklaşıyordu. Kuşluk olmuştu yani. Dışardan fırtınanın kovaladıkları gelip rastgele oturuyorlardı. Oda zınk deyip dolmuştu. Ocağın başından tutun kapının yanındaki tahtaboşa kadar, üç sıra bir sedirde, üç sıra öteki sedirde olmak üzere altı sıra üstüne oturuyordu millet. Oturanların altlarındakiyse, yayılmış iki kucak çavdar sapının üstüne uzatılmış kamıştan örme

iki hasır. Hasırın altındaki nemli toprak buz kesmekte, yalınkat kaput donların örttüğü kaba etleri elbet sızlatmaktadır. Öyle olmasa solukları tepelerinden çıkar mı burdakilerin? Soğuğun uyuşturduğu bacaklarıyla zor bağdaş kuruyorlar otururken. Bel ağrıları, sırt ağrıları, öksürük... gırla gidiyor.

Pencerede, öğretmenin verdiği ve Ahmet Çavuşun hamurla yapıştırdığı ısli gazete boyuna ses çıkarıyor, her keresinde de acap yel yırttı mı diye üşüyenleri o yana bakıtıyordu. Ocağın bacası çekmiyordu dumanı. Zorunlu kaldıkça kısa bir süre için kapı açılıyor, tilki çıkarılıyordu. Tezek dumanı bacaları çabuk tıkadığından içerinin dumanlanmasından sonra kapının açılması «tilki çıkarmak» deyimiyle anlatılır. Baca olsanız siz de çekemezsiniz bu tezek dumanını, tıkanır kalırsınız iki günde. Tıkandıktan sonraysa temizlemek kolay olmaz. Ulu tanrı köy insanının yazgısını hep tersine yazmış olmalı. Evlerin yapımı, kullanılışı, baca durumu da Adem Babayı şaşırtacak nitelikte. Onun için çekmez baca ve bundan dolayı tıkandıktan sonra temizlenmesi kolay değildir.

Evet, arada bir Tilki çıkarılıyordu boğulmamak için. Zaten isi pası yüklenmiş olan tek kat giysilerin üstüne boyuna is yağıyordu. Kimse kimseyi seçemiyordu dumandan. Herkesin canı burnuna gelmiş olduğundan, kimin ne dediğini kimsenin kulağı duymuyordu. Birbirine karışıyordu öksürük tıksırık. Bu arada çok üşüyenler ocak-

başında sıra bekleyip yer değiştiriyorlar, bu fırsattan yararlanarak da herkes cebinde getirdiği yufka ekmeğini tezek ateşinin üstüne sererek ısıtıyordu. Sonra da gevreyen yanını içine sararak yiyorlar, böylece, o büyük sorunu, mide sorununu yani, çözümlemiş oluyorlardı...

Kimin ne dediğini kimsenin kulağı duymasa da konuşulanlar belli şeylerdi. Boşuna mı demişler «hal halin ölçüsü» diye? Gazetelerin fal sayfalarını bir yana koyun,çingene karısı bile ne ise halin o çıksın falin der. Odayı dolduranlar da kendi soruncukları üstüne konuşuyorlardı. Atıp tutmaya çalışıyorlar, atıyorlar ama tutamıyorlardı...

Bir ara gürültü hafifledi. Topluluk yukarı köşede konuşulanları dinler görünüyordu. Aslında yukarı köşede oturanlar mahallenin yaşlıları, dolayısiyle ileri gelenleridir. Onların konuştukları hep önemsenir, dört kulakla dinlenir. Geleneğe göre bu odada insanlar yaşlarına, biraz da sosyal durumlarına göre sıralanıp otururlar, başköşeden başlayarak. Bunun bir düzeni yoktur ama kendiliğinden oluverir Birbirlerine karşı saygıda kusur etmezler Delikanlılara alt yan, hasırın bile ulaşmadığı yer kalır tahtaboşun yanında. Başköşedekilerin buyruklarını da gıy demeden yerine getirirler. Su isteyenlere elleri göğüslerinde su verirler, ortalığı temizlerler, kapının önündeki karları süpürürler, testileri ırmaktan doldururlar...

«Ekin kaldı, ekin de kaldı, gücük kudurdu»

diyordu başköşeden Deli Furşut. Büyük yaralardan birini açmış oluyordu bu sözle. Bu topraklar kurağa ekmeyi sevmez, pıtrak getirir. Harman kalktıktan sonra yağmur yağmazsa güzlükler ekilemez. Bahara kadar tohuma el sürülmez. Bu yıl öyle oldu işte, tane tohum atılmadı toprağa. Köylü bir de bunun için gözlüyor baharı. Düşünülen, üstünde konuşulan bellibaşlı konulardan biri de bu. Onun için dikkati çekiyor Deli Furşut'un ekin kaldı, demesi. Ama uzun boylu konuşan çıkmadı gene de. «Ekin kaldı ya, ekin kaldı» diyerek bir kaç kişi başlarını salladı, oldu bitti. Ardından da «emrine çok şükür, ya rabbim emrine çok şükür, ya rabbim emrine çok şükür» diye mırıldanmalar başladı. Mırıltıları dudak kıpırtıları, dudak kıpırtılarını ellerin yüzlere sürülmesi kovaladı.. Muhammedin ümmeti tanrısına sığınıyordu

Şöyle bir rahatladılar sığınınca. Hos İzzet, Tapan Osman'a bir ciğara attı. İki sedirin arasına, ıslak çarıkların ve ızmaritlerin arasına düşen cığarayı alırken «allah razı olsun»u bastı Tapan. Ardından da mikroplarını üfleyerek ağızlığına taktı cığarayı. Delikanlılardan birinin ocaktan tezeğin üstüne köz koyup getirmesini beklerken sürdürdü konuşmasını:

«Allah razı olsun, şükürler olsun onun emrine, amma ve lakin İzzet Ağacığım gönlüm hoş deyil.»

Onun dertlerini iliğine kadar bilen Hos İzzet:

«Lan Osman celebin taksidini yatırdın mı?» dedi.

Delikanlının, bir elini de altına tutarak uzattığı közden cığarasını yaktı Tapan.

«Kim yatırdı da ben yatırayım?» dedi. «Kimse denkleyip hazırlayamadı daha. Sikke mi kesiyorum tir tir titrediğim yerde? Allah bana versin ben de celepciye veririm.»

«Lan oğlum, kasımdan şinciye attık, şinci de herifi böylesine savdık, yarın gelince ne diyeceğiz?»

Birden kapı açıldı. Bütün gözler kapıya bakıyordu.

Gelen İrecebin Hasan'a «soğuk azıttı mı?» diye soranlar oldu. Buna karşılık bir kara haber söylüyordu İrecebin Hasan:

«Gazi emminin Memişin öteki çocuğu da ölmüş, yazzık...»

Odadakiler birbirlerine baktılar, yazzık çektiler.....

Demek Gazi'nin Memişin üçüncü çocuğu da ölmüştü. Şubatın başından beri on gün içinde ölen çocukları sayıp on altıya çıkardılar. Şu götiçi kadar köyde bu kısa sürede bunca ölü olur mu, olup gidiyordu işte. Bütün bütün soğuk yavruların silinip süpürülmelerine sebep. Nezle, öksürük, kızamık, sonra şiltenin arası. Ama orası da soğuk. Ev de şilte de soğuk. Öksürüp dururken soluğu kesiliveriyor, tamam... Hasta sağlam birbirine karışık köyde. Yatmakta olan yaşlılar bir yana, kırkelli çocuk var azraili bekleyen. Ufacık ufacık ço-

cuklar hem de. Köyde de o kadar çocuk var zaten. Temmuzda da ishale kurban giden çocuklar kırk kadar vardı. Yazın ishal kışın bu. Doğumu ölüm beklemekte. Üst yanı dostlar alışverişte görsün.

Dışardan gelen haber yüzleri buruşturmuştu.

Ortaya konuşuyordu herkes:

«Tuh, yazzık yovu, yürek dayanmaz buna.»

«Vay bi dayanır ki, veren allah, alan allah. Dayanmasan ne gelir elinden, karşı mı gelecen ulu tanrıya?»

«Öğretmen şeere kâğıt yazmış tokdüre, demiş böyle böyle...»

«Onunki de akıl deyil, eğlence. Allahın hikmetinin önüne geçecek sanki.»

«Öyle deme Cafer Ağa, biz asker ocağındayken...»

«Hadi lan sen de.. Hem şinci tokdür ölüp gidiyor mu bizim derdimizden? Derdinle bayılıyor sanki senin. Kömüğün Ali hasta dendi mi kopar gelir Tokdür, şunun düşündüğüne bak hele. Şuna cızzık derler, al sana üç cızzık, eğer gelirse.. Tüyü bile kıpırdamaz vallaha.»

«O başka.»

«Yov, Kösoğlanın çocuğunu da çok sürmez diyorlar..»

Dışardan gelen Dericinin Mehmet Onbaşı:

«Daha böyle görülmüşü yok gomşular,» dedi.

«İyice hıncını alsın bakalım» diye karşıladı.

«Zaten bizim gibi ireşberler uçun hep bunlar. Hayvanlar da aç susuz soğuktan ölecek ahırda.»

Ali Onbaşı:

«Lan, şık Memmet, sizin tezek de mi tükendi yoksam?»

«Tezekten geçtik, hep döşekte yatıyor evdekiler, ya samanın da dibi göründü bizde, un da yaklaştı...»

«Bizimki de öyle. Bazan kesmik atıyom önlerine, onu da yemiyor mübarek hayvanlar.»

«Alaman bi harp ilan etse de gitsek kurtulsak,» diye pekçe attı Ali Onbaşı.

Çolak Hacı:

«Allah göstermesin, ağzımızı hayra açalım» dedi, «çok şükür bugünümüze..»

Ali Onbaşı:

«Ulan enayi, Alaman yıkılalı bunca yıl oldu. Can çekişmesi bitti amma daha kendine gelemedi. Mahsustan derim ben.»

Kafası gözü sarılı, soluk soluğa dışardan gelen Tat Şükrü, mezarı kazdıkların ve cezanenin hazır olduğunu söyledi.

Bismillah çekip kalktılar cenaze namazına...

GAZA ZAM

Köylüyü «efendimizsin» diye okşayıp her işte de arka plana aldıkları ya da büsbütün unuttukları örnekleriyle belli. Bundan ötürü, âşıklar, «çeken bilir ayrılığın derdinden» derken, köylüler de, «çeken bilir köylülüğün derdinden» derler.

Odaya toplanıp da kaşınırken, koltuğunun altından yakaladığı biti parmakları arasında ufalarken, sanki eliyle bit değil yüreğindeki derdi söküp çıkarmış gibi, gözü bite bakarken ağzı dök aşağı eder derdini.

Yakın ilcelerden birine bakanlardan biri gelmiş. Bir toplantı yapmışlar, sözde halk dileklerini söylemiş. Seçim yılı olduğundan, kasabanın iyi bir suyu olduğu halde, onbeş kilometre uzak-

taki bir başka suyun getirtilmesi için söz alınıp verilmiş... Bu arada, «toplantı var» diye kahveden zorla götürülenler arasında bulunan bizim köylülerden birinin de başına sıcak geçmiş konuşmalar yapılırken. «Bizim anamız ağlıyor susuzluktan» deyip derdini açmak istemiş de konuşma sırası gelmemiş ya da söz vermemişler.

Geldi odaya:

«Anam avradım olsun bizi de adam hesabına alan varsa. Nereye varsan yüzün kara. Çünkü köylülük efendim. Anamdan doğalı bir derdimi açmaya fırsat buldum, ona da ayran suyu kattılar.» diye başlayıp durumu anlattı. İçlerinde külçe külçe dert, anlatılmamış dertler dolu duruyor. Ama dinleyen kim? Onlar için her şey masa başlarında, gazete sayfalarında ya da ışıklı sıcak salonlarda ve onlar dinlenmeden yapılmıyor mu? Onların güçleri de isli odayı çınlatmaya yetiyor.

Hos İzzet:

«Öyle ya, biz tezek bulamıyok, tir tir titriyok, onlar güzelim kömürün karşısına geçip keyif çatıyorlar. Ondan sonracığıma, bizim kül dökenler perperişan geberip giderken, o dudağı boyalı kalçası kalınlara ne dersiniz?»

Deveci Yusuf:

«Ulan serseriler, iki gün amelelik yapmaya gitmekle Angaranın kömür yakanlarına, dudağı boyalılarına çatmayın. Kim dinneyecek bizim derdimizi, kim annayacak, ondan haber verin. Boşuboşuna gelin güvey olmayın kendikendinize. Diyneyen anan var mı derdimizi? Hökümeti ol-

sun, gazatası olsun, vırtı zırtı olsun, bizim derdimizi anma değil yanından bile geçmiyor. Eh, köylü köylü ama ne kılıkta köylü bilen yok. Seçim yaklaşınca basıyorlar köylü'yü...»

Köy imamı:

«Tokdürsüz ilâçsız güme giden mevtaları yıkamaya başgelemiyom. Gömmeye başgelemiyok. Bir de yenilik derler, ilaç derler, tokdür derler. Nerde babam nerde. Getir de görelim bakalım gıymatını biliyok mu bilmiyok mu? Adamınar alay mı geçerler ne ederlerse, yok hoşlanmazmışık, yok inanmazmışık... Lafı söylemesi kolay, dene bakalım deneyebilirsen. Denemesi bedava olsa o zaman yaparlar. Ark altından bağ bağışlar gibi, dininizi şöyle edecez böyle edecez diye kolay yanından konuşu-konuşuverirler..»

Yaralı İreşit:

«Şu köyde kaç adam çıkar gonşular, evinin teneke çırası uçun bir damla gaz alabilen? Bir de tutturmuşlar, zam da zam. İstediğin kadar zam yap bakalım ne değişecek. Allahımın güneşi batınca yatar doğunca kalkarım, ne yapabileceksin bakalım. Şunun şurasında yaşayanların karnı, burnu bile aç. Ondan sonra da neymiş, gaza zam, duza zam. Zam adlı babam ölmedi ki zama hızmat edeyim. Gazın da duzun da başını yesin senin. Şu milletde akıl olsa, öyle de öldük böyle de öldük, der, bir şeyciklere elini sürmez. Bakalım kime satacak o zaman?»

Aşağıdan birisi:

«Sana zam meppusa zam demek oğlum, seni

soyup onların cebine indirecek» dedi.

Söz söze karıştı, bağıran bağırana. Sanki isli duvarın içinde dert ortakları var da ona duyuracaklar.

Sırtlarının kirini yudurmaya sabun alamazlarmış, çıralar gazsız, tarlalar tohumsuz kalmış. İskeletten ibaret öküzler ölmüşler, ölmek üzereymişler Öğretmenin yolladığı devamsızlık fişine parmak basmışlar, çocuğu okula göndermek için canları çıkıyormuş ama üstleri başları çıplakmış çocukların. El içine çıkacak durumları yokmuş. Defter kalem neyle alınır, nerden bulunurmuş...

Pencerede cam yerine gazete de olsa, dışarda hafiften güneşin açtığı belli oluyordu. Yeni gelenler de soğuğun kırıldığını muştuluyorlardı. Delikanlılardan çoğu hayvan sulamaya gitmişti. Hayvanı ahırdan çıkabilecek kadar canlı olanlar, çıkarıp ırmak kenarına götürüyorlar, ahırdan çıkaramayanlara testilerle su taşıyıp malları ahırda suluyorlardı. Oturanlardan bir kısmı ikindi namazına durdu. İmamsız bir şekilde, herkes kendi bildiğine kılıyordu.

Bu sırada öğretmen geldi. Cebinde koskocaman bir gazete sokuluydu. Öğretmende de olsa kış günü gazetenin köye gelebilmesi olağan işlerden değildi. Dikkati çekti bunun için. Önce nereden bulduğunu öğrenmek istediler.

«Çok eskidir» dedi öğretmen. Ama gene de okumasını istediler.

Okumaya başladı:

«Bakanın biri demiş ki: Vatandaşları köylü

şehirli diye ikiye ayırmak doğru değildir. Ayıranların üzerinde durulacaktır.»

Bir kaç kişi birden

«O guru laflar deyil mi bizi böyle eden, doldur doldur boş al.» dediler.

Öğretmen devam etti:

«Demiş ki bakan, demokrasi bize yerleşmiştir artık. Seçim zamanı vatandaşın canı kimi isterse oyunu ona versin. Vicdanının sesinden başka sese uymasın. Vicdanı nasıl istiyorsa sandığa oyunu ona göre atsın.»

Çarkçı Veli:

«Vay anam babam, gördünüz mü, galdır sandık indir sandık. Sen burada bit atıyormuşun, evde ekmek yok deyi çocukların gözlerine kan inmiş ağlayı ağlayı, çam yarması gibi yiğitler üç kuruş ekmek parası uçun Adanasını Angarasını dolaştıktan sonra iş bulamayıp geri gelmişler ve eve pusmuşlar da göz göre göre ölüyorlarmış, Alamanyaya gitmek isteyenlerin de sırası gelmiyormuş, kimin umurunda. Bıçak kemiğe dayandı, kemiğe!»

Çarkçı Velinin sözü üzerine, gene her kafadan bir ses gelmeye başladı:

«Gecesi gündüzü, ağzı yüzü belirsizleri kim sorar?»

«Köylülük kapıya konacak şey deyil.»

«Köylü müsün bu memlekette, öldüm say.»

«Elin hamur, garnın aç.»

«Köylü müsün, haklı işini haksız edip dokuz köyden kovarlar.»

«Onuncu köye de varsan, kazan kazan da ver bana, derler.»

«Altı yok çarık gibiyik.»

Sonunda Kör Tahsin:

«Gelin şöyle bağlayalım bu lafı gonşular, dedi. Ardından da öğretmene dönerek, «iyi diyne maallim bey» dedi ve şöyle bağladı: «Atalardan kalma menşur kelamdır, gökten palan yağsa bir tekinin kuskunu gelip de köylünün boynuna geçmez ola vesselam.»

Kör Tahsinin bağlamasına karşın Hort Osman bir ek yapmadan edemedi:

«Bu menşur lafın kalıbı değişmeyecek vesselam, vessepet!..»

SAYLAVA ZAM

Kar kalkmış, toprak kurumuştu. Odanın güneşine bağdaş kurarak ikindi güneşine karşı oturanlara selam verip öğretmen de çömeldi. O çömeleli birkaç dakika geçmemişti ki, sağ kolunu ileri uzatıp sol elini alnına siper eden Vennan birden bağırdı:

«Aha! Alefendi!»

Yılın iyi geleceğinden, bu darlığın bir de bolluğu olacağından, dertten beladan konuşurken, Alefendiyi duymak keyiflerini bozdu oturanların. Yüzlerinin olanca kanı da çekilip gitti. Ağızlara sanki kilit vuruldu. -Hüzün geldi baş köşeye kuruldu. Dille diş arasından kısık ve cansız çıkan seslerden de anlamak mümkündü ki, yürekler hop hop demeye çoktan başlamıştı. Kim

söyleyebilir zaten bu insanların yürekleri burkulmadan, korkusuz, kaygısız bir gün geçirdiklerini? Hele böyle bir yılda. Ne evde tane ürün, ne elde avuçta metelik. Yılın yıldan iyi geleceği umut edildikçe de yıl yıldan kötü gelmekteydi. Bura köylüleri için topraktan başka geçim kapısıysa yoktu. Eskiden iki yüz, üç yüz kile ürün kaldırarak zoruzoruna geçimlerini kurtaran aileler, şimdilerde on-yirmi kilenin üstüne çıkamıyorlardı nedense. Boyuna bölünmekte, boyuna verimsizleşmekte toprak.

Alefendiyi gösteren Vennan, daha ilk söz ağzından çıkarken puslayı şaşırmıştı. Bu köylerin tahsildarıdır Alefendi. Adını duyunca dili dolaşmayana madalya takacak olsalar, madalya ortada kalır, kimse kazanamaz.

Alefendi yokuşu çıkanadek, öğretmenden başka kimse kalmadı duvarın dibinde. Vermeye para ya da satmaya buğday, çuvalda un, el içine çıkarılınca yüzüne bakılacak ve beş kuruş edebilecek bir eşya yok ki evlerde.. Gene de hırıltılı canlarından korkup kaçıyorlardı...

Bu kaçış, yılların verdiği alışkanlıkla kendiliğinden oluyordu sanki. Önce evlere kaçılıyor, sonra evlerden derelere tepelere, kaya kovuklarına... Bu tahsildardan kaçma alışkanlığı o kadar yerleşmiş ve o kadar olağan duruma gelmiştir ki, kaçanların, özellikle candarma önünde kaçanların taklidini çıkarırlar. Bir keresinde Sarı Dede'nin bağ yokuşunda Kaz Ali'yi kovalamış pepeme bir candarma, tutunca da iki tokat atmış

ve «Sarı Dede'nin yokuşunda yapınırsın Kaz Kuyruk!» demiş. Kaz kuyruk hala yaşar, hala yapınır, adı da Kaz Kuyruk kaldı o gündür...

Ağnamcısı, salgıncısı, yolparacısı... Biri gider biri gelirdi. Artık tellal tellal üstüne: «ya borçlarınızı yatırın ya da hacize çıkılacak, defter kapandı mı karışmam» diye. Hele bu defter kapanması iyice hikâye. Önüne açtığı defteri belli bir süre bekledikten sonra kapattı da «tamam, getiren getirdi, artık hacze çıkıyorum» dedi mi, defter açılmazmış... Ve onlar gelecek diye allah köylüyü yarattı. Durum değişmiş değil şimdi de. Ayrıca bir salma belası var ki köylünün başında, muhtarın topladığı köyün özel vergisi, akıllara sığmaz. Ötekileri hepten bir yana itseniz, muhtardan doğan belalar gene de fazla gelir köylüye. O, kendini her şeyin ve de şeylerin temsilcisi sayar ve ona göre davranır.

Evet, ne diyordu kaçışanlar:

«Tevkifimizi yazıverirse yandık.»

«Varam hasırla kötü palazı saklayam da çocuklar açıkta kalmasın.»

«Ben tane tohuma kurşun atıyom, şinci yirmi dört lira bakayya borç çıkarır Alefendi, nerden yaratacağım bunca parayı?»

«Yaşamanın hayrı gitti şerri kaldı. Haldan bilen de kalmadı. Hüda guru canımızı almıyor yalvarıyok da.»

Çevresindekiler böylece homurdanarak gittikten sonra öğretmen yapayalnız kalıverdi. Tahsildar gelince de birlikte odaya girip oturdular.

Muhtarı soruşturdular, şehire gitmiş.

Alefendi defteri şöyle bir karıştırdı, borç kaynıyordu. Fakat, akşam, yatsı, geceyarısı oldu, ne gelen var ne giden. Etti edemedi öğretmen, kalkıp yakın evlerden birine gitti yatak bulmak için. Girdiği evde, yalnız başına ocağın başına oturmuş bir kocakarı kül karıştırarak düşünüyordu. Gelenin öğretmen olduğunu görünce soluğu serinledi. Evdekiler gelenin ayak sesinden sinmiş olacaklar ki, kocakarının «gel hele herif, gorktuğun adam yok» demesi üzerine, samanlıkta saklanmış olan babayla iki oğlu silkinerek çıkıp geldiler.....

Baba:

«Bakayyalarınan birlikte borç altmış lirayı geçiyor, ben ne halt edeyim efendi oğlum?» diyordu.

Ailenin yatağı yokmuş. Köpek yüzünden, başka evlere de soramadı. Alefendiyi yalnız bırakıp ayrıldı ama galiba o gece Alefendi paltosuna bürünüp sabahladı.

Sabahleyin köy kurulundan iki üyeyi bin güçlükle buldular ve hacze çıktılar. Bir kaç tane çul bozması haczedilerek gelenek yerini buldu. Fakat Alefendinin de yüreği eziliyordu bu durum karşısında. Baştan, çulları alınan aileler bu gece yataksız kalacaklardı. Alefendi ömründe görmemiş olsa bile bu gece öğrenmişti yorgansız yatmanın ne demek olduğunu.

«Lanet olsun» dedi, «götürün geri verin bu çulları. Benim de burama geldi. Vazifemi yapma-

dım sayarlarsa saysınlar, bu da benden kalsın.»

Sonra öğretmene döndü:

«Ben ne edeyim kardaşlık, de ki bana bir şey, onu edeyim? Kaymakam diyor, sene bitti, para! Öte yanda bunca âmir memur para bekliyor. Hem de sen ben gibi metelikle konuşmuyor elin oğlu. Yok bütçe kabul edilmemiş, yok bütçe aylık yapılmış.. Şu dünden beri köylünün sırra kadem bastığını, beş kuruş için çektiklerini de bilmez, anlamaz...»

Üyelerden biri minnetle baktı tahsildara:

«Alefendi, mebusannar ay tamam oldu mu dört bini tıkır tıkır alır diyollar, aslı var mı?» dedi.

Hani ne demişler, hiç vermezsen yarısını ver ya da hiç inanmazsan yarısına inan. Kulağına böyle bir rakamın girmesi onu çok şaşırtmış anlaşılan, yarısına bile inanmış gözükmüyordu. Üstelik allah bir mi iki mi anlamına gelen bir soru soruyordu. Allah ikidir dense belki bu kadar şaşırmaz, şüpheyle karşılardı belki. Dört bini ise kafası şüpheyle de kabul etmemiş anlaşılan.

«Evet, doğru!» dedi Alefendi. Sonra da ekledi: «Hiç merak etmeyin, bugünlerde gene zam tasarısı hazırlandı. Niyetleri beş binin üstüne çıkarmak ve geçmiş üç seneninkini de bu hesaptan almak.»

«Allah allaaah!» dedi üye ve hayretini gizleyemedi: «Biz böylesini yeni duyuyoruk Alefendi, çok görme sormamı. Bizler, değil ayda, değil yılda, on yılda bu kadarını elde edemediğimiz gi-

bi, bizim köyün varı yoğu da anca eder o kadarını. Yani ki birisinin bir ayda aldığını anca eder Ha zahir onlar öyle olmasa bizler böyle olmazdık..»

Bir hikâye anlatmaya başladı sonra:

«Zamanın birinde şişko bir adam çöp gibi birisine raslamış. Ne bu be! demiş, seni gören dünyayı açlıktan ölüyor sanır. Elde laf mı yok, demiş ki öteki: Arkadaş, seni görenler de böyle olmamın sebebini keşfederler...»

Çulları çaputları teslim ettikten sonra Alefendi, bir başka köye çekip gitti. Ağalar, 'efendiler' de duvar diplerine çıkmaya başladılar

NURLU DEMOKRASİ

Bu köy benim ilk göz ağrım. Köy Enstitüsünü bitirdikten sonra ilk atandığım yer. Ülkümün ilk tohumlarını burada ekmeğe uğraştım. Günlerden bir gün el kadar bir kâğıt bizi birbirimizden ayırdı. Valilik beni buradan alıp başka, uzak bir köye veriyordu.....

Aradan tam onbir yıl geçtiği halde, bir kerecik olsun uğramak fırsatı bulamamıştım. Gani Çavuş'la haberleşiyor, ilk fırsatta geleceğimi söylüyordum ama, bir türlü gidemiyordum. Hayatın gerekli gereksiz bir çok koşulları bizi kıskıvrak bağlıyordu.

Bu arada köyün kalkındığına, ilerlediğine dair birçok haberler geliyordu kulağıma; yarı inanır, yarı inanmaz seviniyordum. Değil yarısı,

söylenenlerin üçte biri bile yapılmış olsa, Nürgüz için yeterdi. Bir kere, yepyeni, büyük bir okulun yapıldığını duymuştum. Onun ardından ilçeyle köy arasında bir yol yapıldığını duydum. Ne güzel yapılışlardır bunlar. Artık çocuklar okuyacakları bir yapıya kavuşmuşlar, köylüler çamurda çaylakta çıkamadıkları şehir yolunun bayağı bir yol haline getirilişini dünya gözüyle görmüşlerdi demek. Belki de bir motorlu taşıt almışlar, saatlerce yürüyerek şehire gitmekten bile kurtulmuşlardır diye düşünüyordum. Uygarlık yavaş yavaş girebilirdi artık bu köye. Yol vardı ya. Duyduklarım bunlarla da kalmadı, beni iyiden iyiye sevindiren güzellerin güzeli bir haber daha duydum: «Nürgüz köyüne elektrik getirildi..»

Olmadı mı olmuyor işte. İstediğin kadar kalkıp bir ara gitmek iste, sanıldığı kadar kolay değil hayat; kolay değil bir yerden kalkıp bir yerlere gitmek. Fakat, bu bahar kavuştum fırsata. Yok böyle bir köy Anadolu'da yokmuş, yok yabancılara karşı köylerimizi rezil etmeye ne hakkım varmış diye ileri-geri lâf edenlerden on bir yıl içinde bir tek vatandaşımızın bile bu köyü görmek istemediğini, bizde böyle bir huy olmadığını düşündüm bu arada. Hiç değilse on yıllık kalkınma hareketinden sonra gidip şu köyü görmek değmez miydi yani? Neredeydi, nereye gelmiş bakalım, diyen neden çıkmıyordu da, hep gürültüye getirip duruyorlardı işi? Var mı, yok mu? Var idiyse, yıllar geçerken gelişiyor mu, yoksa daha beter duruma mı düşüyor?

Bu kendim için de bir meraktı. Yol gerçekten yapılmış mıydı, okul yenilenmiş miydi? Hele şu elektrik denen nesne köye girmişse bu ne büyük bir başarıydı. Doğruysa, köy karanlıktan kurtulmuş, aydınlığa kavuşmuştu demek. Bunun arkası gelebilirdi. Bu ışığın girdiği yere her şeyin sokulması mümkündü...

Nisanın son gününe rastlayan Pazar günü erkenden yola çıktık. Saat altıydı çıktığımızda.

Yolumuzun büyük kısmı asfalt, bir numaralı devlet yolu. Ankara'dan Adana yönüne doğru kayıp gidiyoruz. 200 üncü kilometrede sol yapıp Çimeli Boğazı'ndan Ekecik Dağı'na doğru yol aldık. Boğazı çıkıp yeniden kuzeye dönünce, Ekecik Dağı'nın önünde Nürgüz göründü. Sanki hiç ayrılmamıştım burada, Sanki ilçeye gitmiştim de köye dönüyordum.

Çimeli köyünün sınırı bitip de Nürgüz'ün sınırı başlayınca arabayı durdurduk. Bakalım ilk olarak kiminle görüşecektik. Hemen sol yanımızdaki tarlada çalışanlara el ettim. Oradan bir kiş bize doğru gelmeye başladı. Biz de ona doğru yürüdük. Gele gele geldi ki bizim Gani Çavuş. Yaşı ellinin üstünde şimdi Çavuşun. Ama beklendiğinden fazla binmiş hayat omuzlarına. Yıpranmış.

«On yılda insan değişir mi Çavuş» dedim, «Bayağı değişmiş buldum sizi?» Gene eski şakalarımıza başlamıştık bile. «Geçende şeere gittim» dedi. «Üzerinize iyilik hiç düzenim yok. Hökümet tokdürüne bi görünüyüm dedim. Bizim bila-

dernen vardık. Gençten bir çocuk. Ağzı sakız çiğniyordu, bir uçtan da yanındaki öteki delikanlıyınan Galata Fener lâfı ediyor. Bey dedim, müsaaden olursa size görünmeye geldim. Neyin var? dedi. Neyim olduğunu bilsem bura gelmezdim, derken barabar nasıl bi gızdı. Kaç yaşındasın? dedi. Onsekiz dedim. Ulan amma çattık dedi. Çatma kurban olayım dedim. Tevellüdün kaç? dedi, üçyüz yirmi dört dedim. Eeee, dedi. Eee dedim. Hasılı, şakamdan anlamadı. Döndüm geldim gerisin geri. Dilimizden anlayan adam çıkmayacak vesselâm. Bizler onlar gibi konuşmasını bilmiyok. bu gidişle bilmeyicik de, onlar bize uysa olmaz mı?»

«Olmaz» dedim. Gülüşmeye başladık. Hiç ayrılmamıştık sanki. Zaten ayrılmıyacaktık da, ayırdılar.

Birlikte köye çıktık. Gani Çavuş boyuna dertleniyor, kendi beden düzeninin bozulmasının pek önemli olmadığını, fakat köyün düzeninin temelli bozulduğunu söylüyordu. Yokuştan çıkarken, dere tepe arasında kalmıştık, nerdeyse devrilecektik. Yağan yağmurlar delik deşik etmiş köyün yolunu. Okula doğru giderken gene öyle, köyün orta yolu yolluktan çıkmış. «Şu mikdara kaç kere söyledim» diyor Çavuş, «Bi imece yap da şu yolların esik yerlerini dolduralım, ağzını yüzünü düzenliyelim diye, kulak bile veren yok. Bir oldu ki sen gideli bizimkiler, hiç sorma, her şeyi hökümet gelsin yapsın, diyen bir halleri var. Ama akılları başlarına bi geldi ki; nasıl. Hökümet diye diye alt oturağa oturdular...»

«Nedir bu alt oturağa oturmak?»

«İflahımızı kesti hökümet, demek...»

«Yâni?»

El sallıyor, «sonra anladırım, daha doğrusu birezden kendin anlarsın.» diyordu.

Köyün biricik su kaynağı olan çeşmenin başına vardık. Nürgüz Nürgözlükten yâni çeşmelikten çıkmış. Köyün adı bu sudan geliyor. Nur gibi akan gür bir su. İki oluklu bu çeşme de eskiden daha bakımlıydı. Oluklardan akan su ön tarafta birikiyor, orayı çamur ediyor, olukların seviyesine çıkıyordu. Çamur, testileri yanaştırıp su almayı daha zorlaştırıyordu. Kimi eşekle, kimi testileri sırtlayarak su almaya gelen kadınlar, sıradaydılar.

«Bura da bakımsız Çavuş» dedim.

«Bura da, ora da, şura da... Her yer bakımsız. Kendimize bakamaz olduk, yolumuzu, çeşmemizi, her şeyimizi unutup başı derdimize düştük. Gelmez olsalardı, başımıza belâ olmaz olsalardı...»

Çeşmenin ayağında kerpiç kesen bir kaç kişi vardı. Onlarla konuştuk biraz. Hepsini ismen cismen tanıyordum ama, bünye itibariyle bukadar erimiş olmalarına akıl erdiremiyordum. O erimeye yüz tutmuş bedenlerini örten giysiler de nerdeyse on yıl önce tanıdığım giysilerdi. Bu durum üstüne ne bir şey sormak mümkün, ne de sorunca cevap almak. İnsanı acı acı düşündüren bir manzara bu, o kadar. Durup durup konuşmaya yelteniyorlar, dilleriyle dişlerinin arasından bir-

şeyler söylemek istiyorlar, ama vazgeçiyorlardı.

«Bu dertten kurtulmamız mümkün değil mi Mamidefendi?» diyorlardı. Oysa derdin ne olduğunu bir türlü anlatamıyorlardı.

«Nedir bu dert deyip durduğunuz şey, Allahaşkına?» dedim.

«Gani Çavuş anlatmıştır...» dediler.

Gözgöze geliyoruz Çavuşla, gene el sallıyor, sonra söyleyeceğini işaret ediyor.

Çeşmeye yakın bir yerde olan okula geliyoruz. Okula bir essah öğretmen vermişler, köy büyük olduğu için yanına bir de yedek subay öğretmen vermişler. Ama, günlerden pazar olduğu için ikisi de köyde yoktu. Anlattıklarına göre, öğretmenlerin köyle zerre kadar ilgileri yokmuş. «Nerde, nerde bizim derdimizle dertleşecek, ağrımıza acınacak öğretmen, nerde, bunların hepsi eskidenmiş, enisdü mekteplerinin devrindeymiş» diyorlar. Yeni yetme öğretmenlerden faydalanamıyan başka köylüler gibi onlar da dertliydiler. Bazen hafta ortasında, bazen hafta sonunda birleşir, bir at arabasına atlayarak şehirde alırlarmış soluğu öğretmenler.

«Peki, ne yaparlar ki orada?»

«Memiran gulübünde kaat oynarlar. Efendi adamların yaptığından geri kalmak istemezler...»

«Ne zaman dönerler, peki?»

«Akıllarına esince. Arayan soran mı var. Senin zamanında ne okuduysa, onunla duruyor çocuklar. Ne yetiştiyse o zaman yetişti...»

Bizim eski okul, bıraktığım gibi duruyordu. Batı tarafından bir pencereye teneke çakıp deliğinden soba borusu çıkarmıştım. Orada gene köhne bir dirsek dışarıya doğru uzanıyordu. Ta o zamanlardan kalma borularmış borular..

Daha kış bitmediği halde gelecek kışın hazırlığı başlamış bile köyde. Bir yıldır evlerin önüne yığılan pislikleri tezek yapıyor kadınlar. Paçaları sıvamışlar, çiğneyip çiğneyip duvarlara yapıştırıyorlar.

«Ne kalkınma ne ilerlemesi, yıl yıldan kötü gelmesin yeter de artar bile, bu şartlar altında...» diye düşünüyor insan, haklı olarak. Değişen hiç bir şey yoktu görünüşte. Yalnız, yağmurdan kıştan evlerin duvarları biraz daha yıpranmış, yollar biraz daha bozulmuş, insanlar yıpranmış. En büyük değişiklik, köycek, başlarına bir belânın geldiğine inanmalarıydı. Bu onları tedirgin etmişti.

«Söyle allahaşkına Gani Çavuş, neden dertlenip duruyorsunuz hep birden?»

Sevgili okuyucu, şimdi sen sanacaksın ki, kasten uzatıyorum lâfı, neyse hemen açıklayıp kurtulmuyorum. Onlar hemen söylemişlerdir bana da, ben şimdi yazarken işi savsaklıyorum. Oysa ki, henüz köye gideli on gün oldu. Belleğim de, kalemim de hikâyeyi olduğu gibi aktarıyor sana. Bizim köylümüz, en candan bağlı olduklarına bile derdini birden bire açamıyor görüyorsunuz. Asırlardan beri kuşaktan kuşağa böyle bir alışkanlık süre gelmektedir. Bunun da nedeni, onu

yönetenlerin, onunla değeyde bulunanların hep onu sömürdüğü, ondan sonra dönüp bakmadığı, yarasına merhem olmadığıdır sanırım. Nitekim şimdi de iktidar değişikliklerinden, ihtilâlden sonra gene elleri böğürlerinde, gene dertlerini kimselere söyleyemiyorlar. Söyledikleri zaman ellerine ne geçmiş ki bugünedek? Bu dert derman meselesiyle ilgili olarak bir Bektaşi fıkrası anlatır durur köylüler zaten

Bir Cuma öğlesi köyün hocası camide vaaz vermektedir. Konu Allahın büyüklüğü, dünyanın her tarafında gözü kulağı olduğu, yâni her yeri kapladığı konusudur. Hoca anlatmakta olsun, o sırada Bektaşi kapı önünden geçmekteıii' Kulak kabartır, sonra da kapıdan içeri girip dinlemeye başlar.

«Ne yerde, ne gökte, ne sağda, ne solda, mekânda...»

Bektaşi bağırır:

«Ne yekinip durursun be Hoca, çabuk söyle nerdeyse, gidip derdimi anlatmak istiyorum... Ya da yok deyip kurtul.»

Hoca diyeceğini diyemiyor, Bektaşi derdini anlatacak yer bulamıyor bizde.

«Bektaşinin hesap bizim işler.» dedi, Gani Çavuş. Bir eliyle de köyün içindeki direkleri gösterdi. Bir kaç tane ağaç direk görünüyordu.

Kafam o kadar karışmıştı ki, ne düşüneceğimi, neyi nasıl yorumlayacağımı şaşırmıştım. Direkleri telefon direği sandım. İşin olağanı da buydu.

«Telefon geldi köye demek, haydi hayırlısı.» deyiverdim. «Aksaray'la konuşmak mümkün mü yoksa yalnız Borucu karakolunun onbaşısına mı bağlı?»

Güldüler çevremdekiler. Her şeyi bildiğim halde bilmezden geldiğimi sanıyorlar, kendilerini matrağa almanın yeri mi diye soruyorlardı bakışlarıyla.

Gani Çavuş zoraki bir gülümseyişle:

«E doğrusu, açtın mı Angara çıkar karşına, ama ne dediğini anlamaz.»

Köyün Hatibi Mehmet Ağa:

«Seni boşuna yoruyorlar Mamıdefendi» dedi. «Bu gördüklerinize resmen alaktrik direkleri derler...»

Aklım başıma gelmişti neden sonra. On yıllık özlemden sonra kavuşmanın sevinciyle unutup gitmiştim duyduklarımı, elektrik geldiği hakkında duyduğum güzel haberi...

Bahar güneşinin altında yamyassı yatan köyden gözlerimizi çekip hep birlikte muhtar odasına giriyoruz. Muhtar değişmiş ama, oda eskiden nasılsa öyle duruyor. Köyün öte yanlarında olduğu gibi muhtar odasında da bir değişiklik, bir yenilik yok.

«Ha şöyle; enine boyuna bir gonuşalım» diyor Ali Çavuş. Konuşmaya başlamadan önce sigaraları ateşliyoruz. 27 Mayıs sigarasına «Gürsel» adını vermişler

Fontamara'yı okuyanlar bilirler. İtalyan köylüsü nasıl aldatılmış bir zamanlar, nasıl su-

suz, ışıksız bırakılmış. Şimdi Nürgüz'ün aldatılmışlığını anlayınca, İtalyan köylüsünün durumu zemzemle yıkanmış olarak kalıyor insanın gözünde.

Ali Çavuşla birlikte odanın başköşesine oturttular bizi. Bir yanımızda Gani Çavuş. Ali Çavuş tesbihini çıkardı.

«Şimdi gonuşalım» diyor muhtar Mehmet. «Seni Allah gönderdi buraya, biz de düşündük galgıp Ankara'ya gelmeyi. Amma galksak gelsek ne fayda. Oralara gidecek gücümüz yok baştan. Hal halın ölçüsü hani. Aksaray'da bir ikisiyle görüşelim dedik hökümet adamlarından, hiç biri umut vermedi bize. «Ossurda ossurda alırlar bu parayı sizden» dediler..

«Yahu Mehmet Ağa, traşa çeneden başladık biz. Adını koyalım şu alacakları paranın, pulun?»

«Koyalım da adıyla çağıralım» dediler aradan birkaç kişi.

Çıtakların Kemal başladı:

«Derdimiz alattırik derdi. Amma yaanış annama, alattiriğimiz olsun da yansın diyici değilik. Zaten alattiriğimiz olsun diyenner de yansın diyici olmadılar..»

«Hiç yanmadı, yanacak hali yok» diye araya girdi Çıtakların Kâzım. «Yanmasından geçtik, bizi yakmasın da.. İller Pangası çatır çatır para istiyor şimdi. İcraya verdi taksitlere başlamayınca bizi...»

Gani Çavuş:

«Ne yanması canım, ne yanması, cehennem azabını ahir ömrümüzde çekiyok, capcannı yakıyorlar bizi, Senin ağnayacağın. Günlerden bir gün Vali Paşa yanında kaymakam bey geldiler. Köyün altucunda bir çayırlığa oturdular. Biz de şinci olduğu gibi birikip vardık yanlarına. Müjde dedi Vali Paşa, arkasından kaymakam bey müjde köylü vatandaşlar dedi. Dünya kurulalı ilk defa bir köye alattirik gelecek, o köy sizin köy olacak..»

Muhtar girdi araya:

«Size ateş değirmeni vereceğiz ve de alattirik yakacak bu motor, dedi Vali Paşa. İstemezük, su değirmeni var dedik. Yahu siz akılsız mısınız, Devleti Osmaniye hibe ediyor, kabul etmek istemoorsunuz, ne iştir bu.»

Hatip:

«O sırada köyün demokrat ocak başkanı Kuddusi geldi. Bi ciğara uzattı gelenlere. Bunların aklı ermez paşam dedi, bunlar eski devrin adamları, kafaları da eski. Alattirik gibi bir nimet geliyor da hökümetimiz masrafa girip bunun motorunu mazotunu veriyor da intina ediyorlar düşünmeden..»

Dilleri nasıl çözülmüşse, gözleri de öylece yaşarıyordu.

«Sonra?» dedim.

«Sonrası» dedi Gani Çavuş, «hayır efendim, bunu vereceğiz, siz de alacaksınız dedi Vali Paşa. Bize emir verdi ki, yarından uçun mıkdarınızı, âzalarınızı ve de köyün ileri gelenlerini Aksa-

ray'da bekliyecez. Bu hibe işini kotaracaz orada.»

Gani Çavuşun kardeşi Hüseyin Ağa aldı sözü:

«Kuddusi onbaşı bizi torlayıp toparlayıp götürdü. Devlet guşunu gaçırmak enayiliktir dedi. Hökümet gonağının havlisine yığıldık dayralar açılınca. Kuddisi gitti, kaymakamı gördü. Vali geceden Niğde'ye gitmiş zaten. Soona özel idare odasının önüne gittik. Bi istida donatmışlar ki bizim ağzımızdan, demeyin gayrı. Bunun altına köy gurulu möhür bastı, bizler de bir kaç kişi kendi möhürümüzü bastık altına. Goya bu demek oluyormuş ki, hökümetin hibe ettiği motoru seve seve alıp gabul ediyok ve de başımızın üstüne goyuyok..»

«Şimdi?» diyorum ara yere.

«Şimdiii? Şimdii? şimdi?» diyerek düşünüyorlar.

İkimizin tuttuğu tesbihin ucunu bırakarak eliyle gözlerini sildi Ali Çavuş.

«Şimdi» dedi. Sesi değişmiş, ağlamaklı olmuştu. «Bi kere köylü milletinin dünya yüzünde belâdan kurtulacağını söylenen yalan söyler. İkincisi, belânın birinden kurtulursa bir ikinci belâ behemehal yakasına yapışır. Gatiyen düzelmez bu işler. Şinci bi duysan Mamidefendi ediraf yerlerde söylenenleri, neymiş Nürgüz'e hökümet alattirik vermiş. Vermez olsaydı. Bozuk bi motor getirip attılar, bi kaç da direk diktiler, hepsi o. Bilmem nerelerde çalışa çalışa bozulmuş bi motor bu. Kavat Kuddusi bizi kandırdı, bozuk

olsa ne olacak, altucu hökümetin hibesi dedi. Biz de düşünmedik ki hökümetle alış veriş eden adamın başı belâya girer diye. Sözgelimi bundan bin sene evvel bu köy böyleymiş.. Kalıbımı basarım ki bundan bin sene sonra da böyle olacaktır. böyle kalacaktır. Bu düzeni bozmaya çalışanlar işte şimdi olduğu gibi belâ açarlar köyün başına. Nemize yetmiyordu azıcık aşımız..»

Gani Çavuş alıyor:

«Diyelim motor sağlamdı. Böyle olsaydı bile bu köyde alattirik çalışmaz da ve de bi tek lâmba yanmaz da. Neden dersen, her şeyden evvel biz, meteliğe kurşun atan insannarık. Bi ciğara parasını bulamazık. Yiygimizden artan iki ölçek mahsulü duza gaza verdik mi odur bizimkisi. Şimdicik, bu motor sağlam olsaydı, bunun başına bir usta isterdi makinist diyollar ona. Beş yüz bin lira aylık isterdi o. Onu veremezdik bir, ikincisi herhangi bir ev alattirik alacak olsa yedi sekiz yüz lira masrafı tutarmış eve almak için. Ben gendi nefsime böyle bi haltın altına giremem, çoluğun çocuğun rızkını ortaya döküp de. Neye yaradı o zaman. Ben ki şu köyde sayılı adamım, işte üstüm başım, işte saçım sakalım. Üçüncüsü, işte milletin hali...»

«Peki, bu direkler hiç işe yaramadı mı?»

«Aşağıdan yokarı doğru yetmiş direk diktiler?» dedi muhtar. «Bu yetmişin yirmisine lâmba taktılar. Dikmez olaydılar ,dakmaz olaydılar, gözleri kör olaydı, bizim gibi olaydılar...»

Aldı Çıtakların Kâzım:

«Bizim köy bizim hökümete benzerdi hasılı. Bu yetmiş direk binlerce lira tutuyormuş. Motoru da katınca yirmi sekiz bin beş yüz lira ediyor. Bunları 27 Mayıstan sonra öğrendik biz. Ondan önce hibe olan şeyler, ondan sonra yük oldu bize, belâ oldu. Meğersem İller Bankası'na borçlanmışız biz. Verdikleri o dilekçe de bunun uçunmuş. Goya biz köyümüze alattirik istiyormuşuk. İller Bankası'nın yardım etmesini istiyormuşuk. 27 Mayıstan sonra başlamasınlar mı para istemeye? Amma taasidi nasıl verelim. Bi taasit on bin lira olacakmış. Yüz lira olsa gene altından gakamaz bu köy. Gakamaz ve de gakamıyacak.. Ar belâsına birinci taasiti verelim diye bir salma salmayı düşündük, herkese yirmişer lira saldık. Amma velâkin, kimse elini cebine sokup da on para çıkaramadı. Köylüde para ne gezer?»

Zaman ilerliyor. Köye saat dokuz otuzda gelmiştik sabahleyin. Şimdi on bir otuz. Ama bu hikâyeyi sonuna kadar olduğu gibi dinlemek gerek. Sanki sıraya koymuşlar; hikâyenin parçalarını önceden bölüşmüşler gibi anlatıyorlar. Hepsi biliyor hikâyeyi zaten. Arada hiç konuşmadan baş sallayıp dinleyenler çoğunlukta tabii.

Hüseyin Ağa bozuyor kısa süren sessizliği.

«Nasıl bizim hökümet Amerikadan hibe alıyor, borç alıyorsa, biz de bizim hökümetten öyle şeyler almışık oluyor bunun adı. Bizim hökümet Amerika oluyor, bizim köy de Türkiye oluyor öyle olunca. Şimdicik bizim hökümet Amerika'ya olan borcunu kaç senede ödiyebilir, diyelim ki

bin senede. İşte biz de bizim hökümete olan borcumuzu bin senede ödiyebilirik. Akıl ermeyen tarafı Amerikan hibesi de, bizim hibe de borca karışıyor. Taasitleri hemen isteyor, çok isteyor. Hani derler ki hökümet depiği deve depiğine benzer, işte bu depik deve depiğini geçti ve de bizi yere yıktı. Ne düşünecamızı ne yapacağımızı bilemeyok. Nasıl edilse düzelir bu işler bilemiyok. Bizim Kuddusi onbaşı oldu tabii baştan bu belâyı başımıza saran. Elimize bi geçse etini çimçiy yiyeceyik. Amma sağ salim gurtardı yakasını, defolup kaçtı Adana taraflarına..»

Hatip:

«Sen onu beşi bırak Mamıdefendi» diyor, «bu köy bu parayı dünyada da ahrette de ödeyemez. İşte sana iki cizzik sedirin üstüne. Onun uçun bize bir akıl ver, nasıl edeciysek ona göre edelim. Aksaray'daki dürzülere annadamadık lâfımızı. Ankaradağı böyüklere bunu nasıl annadabilirik? İstemiyok efendim, istemiyok, direkleri de motorları da başlarını bağırlarını yesin. Söksünler motorlarını da direklerini de..»

Komşulara dönüyor:

«Öyle deal mi mıkdar, öyle deal mi Gani Çavuş, Hüseyin Ağa, Ali Çavuş?»

«Deli misin bire Hatip, öyle olmayıp da neyle olacak, bilmez gibi soruyon» diyorlar, «cehennem olsunlar götürsünler neleri varsa, onnardan isteyen mi olduydu?»

Halâ aklım almıyor bu köyün elektriğe kavuşması hikâyesini.

«Yahu komşular, arkadaşlar, bir kere bile olsun yanmadı mı bu zıkkım, ışığını görmediniz mi hiç?» diye soruyorum.

«Ne yanması bire Mamidefendi, ne yanması Allahaşkına, resmen gandırdılar bizi, resmen gözümüzü boyadılar ki nasıl. Sırf karşı partiden soğutmak uçun oldu bunnar herhalde. Şinci şinci geçiyor başımıza sıcak.» diyor muhtar Mehmet. Devam ediyor sonra: «Bu direkleri alıp satmak da gelmiyor hökümetin aklına. Hökümet deyince milletinin derdini düşünür bilirdik biz. Böyle olacığını düşte görsek inanır mıydık.»

Bağdaşı bozup dizlerinin üstüne doğruldu Ali Çavuş:

«Ne demişler, bir umut şu dağın ardında kaldı. O hesap, bi umut Cemal Paşaya kaldı. Bu işi kökünden keser atarsa o atar. Başka kimselerin gücü yetmez bu leşi tutup da galdırmaya. Vakat ona nasıl annadacıyık? Mamidefendi, sen bizim halımızı kilimimizi biliyon. On senedir unuttuysan bile şindicik önüne seriyoruk işte: Madem Anagrada gurs talabası oldun yeniden, demek ki Cemal Paşanın bulunduğu şeerdesin demektir şincilik. Öylolunca şunu demek düşüyor ki bize, biz oralara gidemezik. Sen demek biz demek, bunu Gürsel Paşaya bi annatsan dört tarafıynan?..

«Al öyleyse, Gürsel cigarasından bir daha yak. Cıgara da can sıkıntısını giderir bazan» diyorum.

Gani Çavuş:

«Git canım, git be herif, böyle yaşama mı

olur, ne biçim belâ bunnar, annayan beri gelsin..» diyor yutkuna yutkuna.

Bir şaka yapmak geliyor aklıma:

«Tembelsiniz siz, zaten herkes söylüyor köylülerin tembel olduğunu. Siz Gürsel'in sözünü tutup çok çalışsanız, böyle dertlenmenize hiç yer kalmaz. Borcunuz da ödenir zenginleşirsiniz de.»

«Etme» diyorlar. «Sen olsun etme» diyor Ali Çavuş. «Eylulda harmanı galdıralıberi elimiz tesbihten başka şey tutmadı. Ne tutacak? Bi dağ göstertseler de deseler ki bu dağı düz edeceksiniz. İşte o zaman düz eder de ötelere bile geçeriz. Vakat needecek, yol gösteren yok. Pavlikeler gösderdip de gelin çalışın mı diyen var? Yevmiyesini mevmiyesini kim sorar o zaman. İş-güç olsun gaçdan giderse gitsin yevmiye. Şu yolda çalış, şu işde çalış, şu çiftlikde çalış diyen mi var? Her şeyi ben yapacağım, dediydi hökümet, siz çalışmayın, vatandaş çalışmaz, dediydi. İşte görüyon başımıza açtığı işi. Haymana tarafına çalışmaya giden çocuklarımız da iş bulamayıp aç susuz dönüp geliyorlar. İt yerine koyup da kapısına bağlayan, eşek gibi çalıştırmak isteyen bile çıkmıyor.»

Çıtak Kemal yumruğunu sıkarak Ali Çavuşun sözünü kesti.

«Aksaraylı Halim Efendinin bir oğlu var arkadaş, tamı tamına iki bin beş yüz lira alıyormuş ayda. Ardından da gezip durduğu yerde her gün elli beş lira harcırık alırmış. Şincicik bu düzen böyle. Angaraya toplanan mebusanların beş bin

lira üstünden gendilerine aylık biçdiklerini Ferzi onbaşının yeğeni Bayram radüyüsünden diynemiş evvelsi gün. Siz boşa yoruluyorsunuz, bu düzeni; Kemal Paşa bile değiştiremedi. Sanan sanır ki kökü sarı öküzün boynuzuna bağlı, yerin altında...»

Derde derman olmasa da, konuşmak, boşalmak insanı rahatlatıyor. İki saatlık konuşmadan sonra rahat rahat çıktık muhtar odasından.

Ara yollardan ıkış tepiş köy camisine gittik. Daha öğle olmamıştı.

«Öğleye ne kadar zaman var?» dedim Ali Çavuşa.

Gitti caminin kapısında bir yeri karışladı. Karışının yarısı kadar daha güneş gölgeyi kovarsa o zaman öğle olacağını söyledi. «Bu da aşağı yukarı yarım saat dutar efrence hesabından» dedi.

Anahtarı bulup camiyi açtık. Cami özenile özenile döşenmişti. Dünyanın bütün kaygılarını unutmaya çalıştıkları yer olduğu o kadar belliydi ki.. Çocukları ilk kez burada toplamış, ilk dersi burada vermiştim.

Köyün arkasında yükselen tepeye çıktık sonra. Köyü kuş bakışı bir daha süzdü gözlerimiz, damları, sokakları, uzayıp giden boz arazisiyle. Koltuklarında sele ile tarlalardan yemeklik ot devşirip dönenler, sırtlarında testiyle çeşmeden dönenler, tarlada çalışanlar.. Toptan görünüyorlar tepeden. Kışı ölmeden çıkarabilmiş zayıf mı zayıf birkaç keçi, birkaç koyun var tepede. Yan-

larında yeni doğmuş yavruları. Onlardan başka birkaç yağır eşek, eşeklerin yeni doğmuş sıpaları.

İki kardeş, iki kel öküz koşmuşlar kağnıya, tepeden taş çıkarıyorlardı. Tarlalarda da yer yer aynı şekilde öküzün çektiği kağnılar görünüyordu.

Ayrılmak üzereyken, biraraya toplanmışlar, benim eski öğrenciler geldi küme halinde. Kimi asker olmuş izinli gelmiş, asker urbasıyla. Kimi çoktan bitirmiş askerliğini, çoluk çocuk sahibi olmuş çoğu. Zaman nasıl da geçmiş. Onların gelmesi, daha doğrusu onları görmem büsbütün dertlere garketti beni. Çünkü, dış görünüşleriyle babalarından hiç mi hiç ayrımları yoktu. Okulda öğrendiklerinden de yarım yamalak bir okuma yazma ya kalmış ya kalmamış. Bizim okullar, yıllarını o sıralara oturarak öldürenlere ne kazandırıyordu öyleyse? Koskoca bir hiç. Çünkü onlar da bir meslek üzerine çalışacak beceriyi kazanmıyorlar; onlar da babaları gibi kel öküzün peşinde açık çıplak geziyorlar ama karın doyuramıyorlardı. İlkokullarda iş eğitiminin gerekli olduğuna, sonra da bu çocukların bir kısmının olsun ilkokulun üstündeki okullara gitmesi gerektiğine gelin de inanmayın. Gelin de köy enstitüsünü aramayın. Gelin de hafta sonunu şehirde geçirmek için yırtınan öğretmen yetiştirip durmanın, Nürgüz'deki örneğini de görünce faydasızlığına inanmayın.

Bizim hiç bir derdimize parmak basılmamış. Köy Enstitüleri sağlamına bir çare olmak üzerey-

ken baltalanmış. Hiç bir şeyin değişmediğini, Bizim Keleş Hoca bile tanıtladı: Tam ayrılırken geldi, kucaklaştık. Yıllardır cebinde taşıdığı camsız saatını çıkardı:

«Bi bak hiyerif Mamıdefendi, göresin gelmedi mi benim saatı?» dedi.

Köyün sınırını çıkıncayadek, yol boyunda Nürgüzlülerle dertleşe dertleşe ağır ağır ilerliyorduk. Yolun iki yanındaki tarlalarda çalışanlar, el sallıyorlar, biz de durup konuşuyorduk. Az gidip bir daha duruyorduk. Hepsiyle ekmek yedik su içtik. On yıldan sonra bir görüşme onlar için de benim için de mutlu bir olaydı. Ne çare ki sevincimiz, mutluluğumuz üstüne konuşmamız mümkün değildi. Ağızlarını açarken «Alattirik» lâfı çıkıyor, alattiriğin ışığından gözümüz de kafamız da kamaşıyordu...

«Alattirik» derdinden başka bir diyecekleri olup olmadığını sorduğum zaman, «bugünlerde yağmur da yağmadı, ekinler kurumaya başlıyor ama onu Allaha havale ettik. Ircamız yalnız alattirik meselesi diyorlardı.»

Bir de «belkim bu yaz veyahut güz seçim neyim oluverir, acep hangi partiye versek batasıca ireyimizi?» diye soruyorlardı.

Elimden geldiği kadar onları aydınlatmaya çalıştım. Partilerimizin tutumu, siyasal gidiş hakkında. Şakayla bağlıyordum sonunu:

«Sizin alattirik davasını kim halleder de motoru köyden kaldırır, borcu da defterden silerse, yani sizi bezir kandiliyle, gaz kandiliyle rahatça

bırakırsa, reyinizi ona verin» diyordum.

«Bunu iyi dedin, babana rahmet» diyorlardı, «hakikaten bundan başka derdimiz yok desek olur şincilik...»

MENCİLİSE, MENCİLİSE!

«Kaç hane?» diye sorsanız bizim köy için alacağınız karşılık «dörtyüz hane»dir. Fakat, bu yıllardanberi dil alışkanlığı olarak kullanılan bir sayıdır. Yıllar geçerken ev sayısının da arttığı düşünülmez. Oysa köy birbirine paralel olarak uzanan ırmakla kayanın arasından taşalı yıllar oldu. Haydar Ağanın sanılan ve «Haydarın Kaya» denilen kayabaşından tutun da Kuyucak Tepelerine, Osmancık Tepelerinedek her yer ev doldu. Böyle de kalmadı, köyün üstyanındaki Biniş Meydanı da daha düne kadar bomboşken birdenbire yeni yapılarla doldu. Köy büyüyor ve de yeni evliler eskiden olduğu gibi ana-babalarıyla aynı tekgöz damda oturmaktansa bir göz dam yaptırıp ayrılmayı yeğ tutuyorlar. Ne var ki, elde enek ol-

madığından, öteki deyimle, hal halin ölçüsü olduğundan, bu yeni yapıların da eski yapılardan zerrece ayrımı olmuyor. Gene sandık kazılıyor ve duvarlar biraz yükselince üstüne taş kemerler çatılıyor. Böylece, tek katlı taş ev, kendiliğinden bodrum durumuna düşüyor. İçinde yaşıyanlar toprak seviyesinin en az bir metre altında yaşıyorlar. Köyde çok iyi yerli ustalar olmasına rağmen, ucuz ya da para ödenmeyen gereç kullanıldığı için, yapılar gereği gibi sağlam da olmuyor, Taş çoğu kez yapının yapılacağı taban oyularak çıkarılıyor ve harç olarak da çamur kullanılıyor. Toprak seviyesinin az yukarısına ufacık bir pencere bırakılıyor. Ona da çoğu cam takmayor. Mevsimine göre herhangi bir şeyle kapatıyorlar ya da açık tutuyorlar.

İşte böyle böyle, işçiliğini de parasız ve birbirine gün sayısiyle yardım ederek köyü büyütmeye çalışıyorlar, daha doğrusu herkes bir göz dam sahibi olmaya uğraşıyor. Ama köy kaç hane, deyince yeni gelişmeleri pek hesaba katanı görülmez, dörtyüz hane deyip çıkarlar işin içinden. Nüfusu da öyle. Köye kaç yıl önce dörtyüz hane demişlerse ta o zamanlarda «ikibin kadar» denmiştir nüfusu için de. Oysa ki şimdi, köy altıyüz haneyi geçmiş ve nüfus da üçbini boylamıştır. Bu, sayımlar sonunda kâğıtlara geçen yanıdır işin. Belki bir gün dillere de geçer ve bir süre de bu sayılar kullanılır. Artık bu sayılar kullanırlırken gene yeni artmalar hesaba katılmayacaktır uzun bir süre...

Ucuz gereçle basit yapılar dineltip içine girmeleri iyi bir şey gençlerin. Ama iş bu kadarla biterse. Nuh devrindenberi sahipsiz ve bakımsız kalan köy nere, işin bu kadarla bitmesi nere! Hattâ şuracıkta bir şey söyleyeyim mi, büyük şehirlerin çevresine gecekondu oturtanlar köylülerin en uyanıkları ve de köyü terketme gücünü kendilerinde bulanlarıdır. Vaktiyle büyük şehirlerin şurasını burasını üstüne tapulayanlarla savaş etmeyi, onlara para yetiştirmeyi göze alanlardır. Buna karşılık, köyde kalanların çektikleri, ev yaptırma konusunda olsun ev geçindirme konusunda olsun, şehire gidenlerin çektiklerine taş çıkartır. Bir bitmez çiledir bu. Doğdun mu içine düşersin ve yıllar geçerken sen o hayatın içinde ezim ezim ezilirsin. Ezilirken bir uçtan da erir gidersin, yok olursun..

Neden mi? Köpeksiz köyde eli deyneksiz gezmek deyimi yalnız masallarda var da ondan. Köy küçük olsun büyük olsun aslında her köyün köpekleri vardır. Köylerde yaşıyanlar eli deynekli gezdikleri halde kurtulamazlar köpeklerin saldırılarından...

Çünkü, köyün kıyısına köşesine de köyün ağaları sahip çıkmışlardır. Tapu mapu da hak getire. Ama «burası benim» diyerek koskoca bir araziyi taşla çevirmişlerdir üstünkörü. Tıpkı mülkiyeti ilk icad eden herifin yaptığı cinsten, istediği yeri taşla çevirerek en ilkel yoldan ve kolayca mülk edinmedir bu. Sözgelimi, bizim köyde Biniş Meydanı, Göstüklü Osman, Şapşak İsmail,

Aptal Musa, Güdük Mevlüt ve Kiracı Derviş arasında bölüşülmüştür. Dişlerine güvenerek ilk kez onlar çevirmiştir taşları. Bütün yaptıkları bu. Ondan sonra yaklaşabilirse yaklaşsın ötekiler...

Ama ne olacak sonra? Güneş çarığı sıkınca çarık da ayağı sıkmayacak mı. Olanlara bakılırsa sıkacak.

Diyeceğim, delikanlıların köy çevresine ev yaptırmaları kolay olmadı ve de olmuyor Adamlar bir kere taşla çevirmişler ya, kolay kolay verirler mi sana arsayı. Verse de dünyanın parasını ister. Arsaya varanadek para ödemekse kimsenin harcı değil köy yerinde...

Bu yüzden, yapılan yapılar hep omuz zoruyla, kavgalı döğüşlü yapılmıştır. Aslan ağzından pay çıkarır gibi arsaların üstüne çullanarak yapılmıştır. Bu da fakir fukaranın birbirini desteklemesiyle olmuştur. Yaptıkları taş çevirme haltını sürdürmek istiyenlere hep kaba kuvvet kullanmak zorunda kalmışlardır. Ondan sonra gene kendilerinden olan muhtarı araya sokarak «arsa bizim olmasa da köyün olsa, gene hesabı muhtardan sorulur» demişlerdir. İş buraya gelince hedef muhtar olmuştur. Karakollara, mahkeme kapılarına düşüldüğünde gene onların boruları ötmüştür. Kurulu düzen, daha doğrusu düzensizlik, asırlarca olduğundan ayrımsız olarak borusunu öttürmeye devam etmiştir.

Kar Ahmedin oğlu bu yüzden kurşunlanmıştır muhtarken. Şerefli bu yüzden balta saplarıyla dövüle dövüle öldürülmüştür muhtarken, ama bu

da derde şifa olmamıştır. Yani karşı taraf sinmemiştir. Yönetim hep onların elinde kalmıştır. Kimilerini bekçiliğe - kâhyalığa kayırıp kimilerine ödünç para vererek tehlikeyi küçültmeye, ortadan kaldırmaya çalışmışlardır hep.

Bıçağın kemiğe dayanması diye bir şey vardır ama. Kul bunalmayınca hızırın yetişmesi gibi de bir şey vardır Hepten sopayla kurşunla olmuyor iş. İşte bıçak kemiğe dayandığı sıralarda, yani karşı tarafın gemi iyice azıya aldığı, sopa ve kurşunun çıkar yol olmadığının anlaşıldığı sıralarda demokrasi hazretleri salına salına köye girdi ve de Kadiroğlu demokrasi «İreyisi» oldu. Eskiden olduğu gibi bu zübükler kendi aralarında toplanıp da kendi adamlarını muhtar seçemiyeceklerdi. Seçim vardı, sandığa oy atmak vardı..

Kadiroğlunun evinde bezir kandili sabahlaradek yanıyor, yaklaşan seçimde köyü bunların elinden almanın yolları tartışılıyordu geceler boyunca. Kör Ali, Kel Hüseyin, Danilin oğlu, Petenin Abdullah başta olmak üzere, fakir fukara takımının askerlik etmiş, umur görmüş delikanlıları hep buradaydı.

Kadiroğlu diyordu ki:

«Seçim meçim ama ondan önce de yapılacak işler var. Birincisi bu heriflerin karşısında el pençe divan durmadan konuşulacak. Kendimize tepeden baktırmıyacağız. Kör Aliyle nasıl konuşuyorsak onlarla da öyle konuşacağız. Molla Mehmed Ağa, Molla Mustafa Ağa demek de yok. Bundangilli onların adı Cıkla Mehmed, Cıkla Mustafa.»

«Dörtyüz hanelik» köy gençler arasında pay edildi Herkes ev ev gezecek, konuşacak ve diyecekti ki, «Bu böyle gelmiş ama böyle gitmez. Sözümona biz de insanız diye gelmişiz dünyaya. Bunun hakkını vermemiz gerekir...» Sonra da bu işin kavgasız olmasa da en kestirme yolu bulundu: Seçim var, oyunuzu Deli Aliye verin, diyecekti... Gerekirse kur'ana el bastırarak yemin ettireceklerdi «deyyuslara». Artık uyanmalıydılar, silkelenmeliydiler. Esirliğe de benzemez bu esirlik, yetmeliydi...

Kendi düşünceleri ve kendi güçlerince giriştikleri bu hazırlanma ve hazırlama üç ay sürdü. Dile kolay üç ay. Gece yarılarınadek ev ev gezmek, sonra da Kadiroğlunun evinde sabahlamak. Ortalık ışırken esneye esneye dağılıp işe-güce gitmek...

Bu arada gerçekten bir değişiklik oldu köylülerin biribirlerine karşı davranışlarında. Daha doğrusu çoğunluğun karşı tarafa davranışlarında oldu bu değişiklik. Herkes ayağını denk almış, kimin koyundan yana kimin kurttan yana olduğu elle tutulurcasına ortaya çıkmıştı. Kendilerininde zenginler, köye kan kusturanlar ayarında insan olduklarına, oylarıyla onların burnunu kıracaklarına inanmışlardı. Selâmlar verilirse bu duygu altında verilip alınıyor, konuşmalar bu duyguyla yapılıyordu. Üstelik üstüne iğnelemeler bile yapılıyordu.. Dana çobanı ağaların danasını özellikle eve kadar götürüp teslim etmeyi bile bı-

rakmıştı. Delikanlılar o bir kaç ailenin bulgurunu dövmeye yanaşmıyorlardı.

Seçim günü gelip çattığında ağalar karakoldan dört candarma getirttiler. Karakolun yıllardır bu bucakta küflenmiş Cafer onbaşısı da candarmaların başında gelmişti. Demek korkuyordu karşı taraf. Ya da candarma gücüyle zorbalığını sürdürmeyi falan deneyecekti...

Deli Alinin karşısına, kurşunla öldürülen eski muhtarın oğlunu, Kar Ahmedin torununu çıkarmışlardı aday olarak. Hükümet adamlarıyla görüşmesini, para yedirmesini, dolap döndürmesini onun kadar bilen yoktu köyde. Tek umut ona kalmıştı.

O gün silâha bıçağa sıra gelmedi ama, ağız kavgasının gürültüsü göğe yükseldi gene de.

Gece yarısı Kadiroğlunun odasına gelenler, orada bekleyenlere şöyle diyordu.

«Kamçı teslimi aldık...»

«Üyelerin de tamamı mı?»

«Heye. Güneş doğsun da görsün neler de oluyormuş dünyada»

Bir başkası karışıyordu:

«Gün doğmadan neler doğarmış ya... Kör Ali, Kel Hüseyin, Petenin oğlu, Danilin oğlu da üye olurmuş köy kuruluna...»

Bir başkası da:

«Osman Çavuşun oğlu Deli Aliden de mıkdar olurmuş bu memlekette. Ey Yalımın Kayası kaç yüz senedir bu köyün başını beklersin sessiz sedasız, allah sana bir can versin de gözün mıkdar görsün...»

Diyordu.

Kıllı çarıklarını kaç gündür ayağından çıkarmamış olan Kadiroğlu çarıkların sırımını çözerken lâfa karıştı.

«Bu iyi bir şey amma aslında hiç bir şey değil. Mencilis var ya Angaradaki Mencilis, orayı da tıpkı böyle kamçı teslimi almadıkdangilli sökmez bu iş... Sizin anlıyacağınız küçük taştan okka çıkmaz...»

Kel Hüseyin:

«Gurtuluş yok mu öyle olmayınca. Gene mi umudumuz gazel olup yere inecek?»

Kadiroğlu çoraplarını da çıkarmış ayaklarını oğuyordu. Kel Hüseyine karşılık verdi kelimelere basa basa:

«Bu iş böyle böyle başlar. Böyle böyle yürür. Kimbilir kaç köyde bizdeki gibi oldu. Amma unutmamalı, balık baştan koktuğu gibi su da başından tutulur. Suyun başı orası, Angaradaki Mencilise, oraya dolmak gerek, oraya. Nice Molla Mehmetler var orada, nice Selli Rızalar var. Kar Ahmedin torunu gibi onları dışarda bırakıp oraya dolmak gerek. Orada bağırdığımız, orada anrışdığımız gün kamçı teslimi aldık, diyebiliriz...»

GÜNEYİN ANAHTARI

ANAHTAR DELİĞİNDEN

«Yıkılası Harputa sağ gelen hasta gider» demelerine bakmayın, sağ gidenin hasta döndüğü tek yer Adanadır bizde. Çocukluğum, hep Adana yolundan hasta dönecek babamı, dedemi beklemekle geçmiştir. Onların Adanaya uğurlanması da var işin içinde.

Elciler kıştan başlar bizim köyde, adam listelemeye. Gidip Adanadaki ağalarından para getirerek dağıttıkları olur. Ve nisan sonlarında düşerler yola, yaya yapıldak hem de.

«Nereye gidiyorsun?» dendi mi,

«Adanaya!» derler.

«Nereden geliyorsun?» denince iş değişir, sıtma örselemiş, sesi çıkmaz olmuştur dönüş yolcularının.

«A-da-na-dan» gelmektedirler artık.

A-da-nadan gelenler, sırtlarında bir yüzsüz yorgan, dillerinde bir türkü olduğu halde dönerler her zaman.

Silgi tutmaz Adananın kazması
Saat sekizde gelir ayran süzmesi
Ceyhanda da buldum Alim çizmesi
Eller geldi benim Alim gelmedi.

Yılda bir ay gidilip pamuk tarlalarında çapa sallamanın ve sıcaklar katlanılmaz olunca dönülmenin hikâyeleri bütün yıl sürer. Yok Yeniceli falan ağa iyiymiş de yok Ceyhanlı falan ağa kötüymüş. Yok falanca yerde imam ezanı geceyarısı okurmuş da ötekinde az daha geç okurmuş. Bu ezan okumak, «haydiyin, sabah oldu işbaşı yapın» demek. Düşünün kaç saat çalışıyorlar «yövmiye» adı altında. Ve arkasından ve önünden işe başlamanın, daima «ağalarının kesesine bereket yağması için» dua...

Sonra gene türkü:

Çukurova yana yana ördolur
Her sineği bir alıcı kurdolur
Sen ölürsen yüreğime derdolur
Kalk kardaş gidelim sılaya doğru.

Sözü nereye getirmek istiyorum? Günün birinde beni de Adanaya sürgün ettiler. Duymuştum «Adananın yolları taştan» türküsünü. Yol

hazırlığı yaparken, orada tam yirmi yıl öğretmenlik yapmış olan komşumuz Mahir Beye sordum:

«Hoca gerçekten Adananın yolları taştan mı?» diye.

«Yok, valla hep asfalttır» dedi.

★

Adanada ilk günlerde, vilâyetteki encümen salonunda bir toplantı yaptık. Kaymakamlar, müfettişler, daire müdürleri... günlerce hazırlanmışlar valinin başkanlığında yapılacak bu toplantıya.

«Ne toplantısı?» diye sorduğumda,

«Toplantı toplantısı» diyenlere de rasladım.

Toplum kalkınmasıymış toplantının konusu. Önce daire müdürlerini dinledik. Onları dinledikçe, dakikadan dakikaya azaldı Adananın sorunları, toplantı sonuna doğru nerdeyse tükendi. Ne demek düşer bundan sonrası için? Sen sağ ben selamet, değil mi? Hele toprak işleriyle ilgili bir daire müdürü, milyondan aşağı lâf etmiyor Bankalara yazmışmışlar da vatandaşın daha fazla ürün almasını sağlamak için milyonlarca kredi açtırmışlarmış da...

Adanada bir toplulukda ilk konuşmam orada oldu işte. Ama konuşma deyince söylev çektiğimi sanmayın, şu kadarcık bir sorudan ibaret hepsi

«Müdür Bey, saydığınız milyonları kaç aile

ya da toprak sahibi almıştır, belli mi?»

Cevap

«Altı!»

Ve bu toplantı bir bölge toplantısıdır, Maraşı falan da içine almaktadır. Yani, altı adam yalnız Adana çevresinden değil, Güney Bölgesindendir...

Toplum kalkınır ya da kalkınmaz, orası ayrı sorundur. Ama sonuç ne olursa olsun bu toplantılar her zaman yapılacaktır.

Gelelim anahtar deliğine

Sorunlar çabuk bitmesin, birazı da sonraki toplantılara kalsın, dercesine toplantı kesildi bir yerde. Encümen Salonuna bitişik bir büro var, oraya girdim bir iş için. Bir bayla bir bayan çalışıyor büroda. Toplantının bitmesine en çok onlar sevinmiş olmalı. Çünkü bir yere kıpırdayamamışlar bu süre içinde.

Soracaklarımı sorarken camlı cumlu ve duvarı kaplayan bir kitaplık gözüme çarptı.

Gidip tepeden tırnağa, her bölümü teker teker süzdüm, gözden geçirdim. Camın dışından yaptım bunu. Fakat ne göreyim, bize yasak olduğunu bellettikleri, gerçekten de piyasada bulunmayan birçok eski kitabın dolapta yer aldığını gördüm. Hem de güzel güzel ciltletilmiş, sırtlarına hiç çekinmeden adları, yazarları yazdırılmış... Ve de yasak listesine girmemekle birlikte çok kıymetli olup artık yeni baskıları yapılmayan kitaplar...

Ölür müsün öldürür müsün, şeytan boyu-

na dürtüyor sol omuzumdan: «karıştır şu kitapları, gerekirse ödünç al, oku!» diyor. Artık sağ omuzumdaki meleğin bu yaptıklarımı sevap hanesine mi yoksa günah hanesine mi kaydedeceğini düşünmüyorum bile. Bu duyguyla rica ettim memurlardan, dolabı açmalarında ve kitapları karıştırmamda sakınca yoksa bana yardım etmelerini.

«Hay hay!» dediler.

Fakat anahtarı ha deyince bulamadılar. Ne masa cepleri kaldı, ne evrak dolapları. Yok oğlu yok. Yarım saat çabaladı ikisi birden. Bu ilgi ve nezaketlerine şaştım doğrusu. Beni tanımıyorlar Bir rica için bu kadar uğraşılır mı? Varsa var, yoksa yok, bakılır ve durum söylenir, o kadar. Ama bunlar, sanki vali bey kesin emir vermiş gibi aradılar da aradılar. Sonunda da, tam ben usanmış bir durumda teşekkür edip ayrılacakken buluverdiler bir yerden.

Burası Karacaoğlanın diyarı, Kız da bu diyarın kızı. Karacaoğlan türkülerindeki kızlara taş çıkartacak çeşitten. Büyük kara gözleriyle Balabanlar gibi bakıyor Saçları büklüm büklüm. Ben işin burasında değilim, bacım olsun bin yaşasın. Kızcağız saçının büklümlerini sallaya sallaya, boynunu bükerek, gözünü kaldırarak, dudaklarıyla cık çekerek uzun süre uğraştı. Ama açamadı. Anahtarın pası onun parmaklarını da karartti, yara etti.

O yorulunca, «altucu kadın değil mi, elinin hamuruyla erkeğin işine karışırsa böyle olur»

düşüncesiyle erkek memur aldı anahtarı. Kızla ben seyrediyoruz. Uğraş babam uğraş, ı-ıh, açılmıyor!

«Teşekkür ederim, yordum sizi, parmaklarınızı ne hale getirdi şu anahtar, keşke rica etmeseydim, değmez çektiğinize» dedim.

«Görevimiz ama, olmadı, kusura bakmayın» dediler.

«Kaç yıldır burada çalışırsın?» dedim adama.

«Beş» dedi.

«Siz?» dedim kıza,

«Üç.»

«Bu dolap hiç açılmadı mı bu sürede?»

«Sizden başka ne soran gördük ne de o dolabın yüzüne bakan. Nerden aklınıza geldi durup dururken?»

«Şey» dedim, «Bazı şeyler durup dururken akla gelir, önceden plânı yapılmaz ya herşeyin.»

Bu gözlem, bana gittiğim her yerde bu biçim kitaplıkları görme merakını verdi. Milli Eğitim Bakanlığının Özel Kalem odasındaki dahil, her dereceli okullarda ve de başka dairelerde, sıradan ciltlenip dolaplara dizilmiş kitapların hep kilit altında yıllandıklarını, anahtarın müdürde mi kimde olduğunun hiç bilinmediğini, teftiş fırçası olarak bile işe yaramayan bu dolaplarla, bu kitaplarla ilgilenişime şaştıklarını, gördüm.

Kitaplara girmiş gerçeklerden başka, kitaplara girememiş gerçekleri de kilit altına alınca,

bize de anahtar deliğinden bakmak kalıyor...

Fakat ertesi gün, toplantı meyvasını verdi ve gözüm faltaşı gibi açıldı; Artık anahtar deliğinden falan bakmam olanaksız. Çünkü işler kızıştı, çok dikkatli çalışmak gerekir bundan sonra.

Valiliğin genelgesi şudur, meyva dediğim:

«Bundan böyle bütün dairelerden vilayete gelecek yazılar önce vilâyet tahrirat büro şefliğinde incelenecek, usulüne uygun yazılmamışsa geri çevrilecek, ancak usulüne uygun yazıldıktan sonra valinin imzasına sunulacaktır. Usulüne uygun yazılmasından maksat şudur :

Kâğıtta başlıkla sayı arası dokuz santimetre, sayıyla konu arası iki santimetre, konuyla başlık arası üç santimetre, başlıkla ilgi arası üç santimetre, ilgiyle birinci paragrafın ilk satırı arası üç santimetre, olacaktır...»

İlk işim bir cetvel almak oldu. Artık karada ölüm yoktu. Anahtar deliğinden de baksam, herşeyi ölçüye vurma olanağım vardı...

ABC ve ÖTESİ

Adanaya anahtar deliğinden girince dünya genişledi... Soluğu Bucak köylerinde aldım. Bucak bir köyün adıdır. Çevresinde de irili ufaklı köyler vardır. Bulduklu, Acarmantaş, Ferhatlı, Ilıca... Kozan Kadirli arasında, Çukurova, bitmeden bir de dağın içine burnumu sokayım, demiş ve bir koyak meydana getirmiş. İşte buraya Bucak Bölgesi diyorlar

Aylardan mart ve de sonları ayın. Çukurovada görülmemiş bir ayaz var. Bucakta yarı karanlık kahve dolu. Öğretmen Zekerya beni de çekti götürdü. Benim kafamda dün Adanada yapılan komünizmi tel'in mitingi var. Bu donkişotlar neye savaş açıyorlar acaba, deyip duruyorum kendikendime. Köylüler portakal pazarlığı yapıyorlar.

Bahçeyi toptan ya da kilosunu yetmiş kuruştan kapatıyor tüccar. Pazarlığını yaptığı bahçeye kamyonlarını yanaştırıp ağaçları soyuyor hemen.

Toprak kuvvetli, sular şırıl şırıl. Ama sebze yetiştirilmiyor burada. Bunlarla kimse savaşmıyor, geriliği, bilgisizliği tel'in eden miting yapmıyor kimse.

Bucaktan Ferhatlıya çıkıyorum, dağın göğsüne oturmuş köye. Okulu yeni bitirmiş öğretmen arkadaşım.

«Dergi kitap okuyor musun?» diyorum.

«Tebliğler Dergisini okuyorum» diyor.

«Hayat nasıldır bu köyde, köylülerle nasılsın?»

«Aman hocam, köylülerle ilgilenmenin zamanı değil. Başıma iş açmadan askerlik devremi bitirmek, ondan sonra da başımın çaresine bakmak istiyorum.»

«Nesinden korkuyorsun köylülerin?»

«Particiliklerinden.»

Ferhatlıdan Ilıcaya iniyorum. Köye girerken köstebek yuvasına benzeyen bir evin kapısını açıyorum.

«Selam.»

«Aleyküme selam!»

«Kim derler?»

«Çörük Bekir.»

Sağ yanına evin bir inek bağlamışlar. Solda karısı ve kızıyla Çörük Bekir oturuyordu. Küçük bir çuval var yanlarında, yaslandıkları. Tüm yiyeceklerini teşkil eden un çuvalı bu. Çuvalın

yanında üstüste koyulmuş şilteler. Gece olunca yere serilip içine girilecek.

«Oküz, at, pulluk, toprak?..» diyorum Çörük'e.

Anlıyor «ne haber onlardan» demek istediğimi.

Tek kelimeyle karşılık veriyor dağ gibi soruma

«Yok...»

Davul - zurna sesi geliyor köyün içinden.

Soruyorum. Askere gidecek dokuz kişinin uğurlanışı içinmiş. Üç gün çalınırmış.

Okula doğru giderken mırıldanıyordum:

Ben Ilıca köyünden Çörük Bekir
Öldüm ölüyorum işte
Herkes kendi toprağına gömülecek deseler
Açıkta kaldığım gündür vallaha.

Bölgeyi henüz tanımıyorum ama, bizim Yaşar Kemal haklı, diyorum: Çukurova dediklerinde de yaşantı buysa, Yaşar haklı olmayacak da kim haklı olacak. İlkokulda öğrenciyken koşulları beğenmeyen Yaşar şöyle sormuştu arkadaşına: «Ulan arkadaş, büyüyünce Anadoluya gidek Torosları aşak da...» Ona bunu söyleten, Faruk Gürtunca'nın «Gezsen Anadoluyu» şiiridir. Okuma kitabından okuyup imrenmiştir. Anadoluyu gezenin ne derdi kalırmış ne açlığı, ne susuzluğu. Üstelik orda bahar bir ayrı güzellikte, kış bir ayrı güzellikte.

İlahi Yaşar, Torosların ardındaki insanlar da hep Çukurovayı özlemişler, duydukları zen-

gin Çukurovaya imrenmişlerdir.

Bu masalı böyle ayakta tutabilmek için de okullarımızda Divan Edebiyatının üstüne «yoksullukların ayak basmadığı ülke» edebiyatını oturtmuşlardır. Bunun dışında, gerçeklerimize eğilen öğretmenlerin hesaplarını gördükten başka, yetişmekte olan öğretmen adaylarını dünyadan habersiz yetiştiriyorlar. Hiç birşey düşünmeyecekler, düşündürmeyecekler. ABC öğretmeye devam...

Burada öğretmen Atikeyle Aydan'ın Tonguç, Yücel, Yakup Kadri, gibi adları bu yaşlarınadek duymayışları, duymamış olmaları başka neyle açıklanabilir?

Bu merakla, Adanaya indiğim bir gün öğretmen okuluna gittim. Okul Müdürünün yönettiği meseleğe hazırlık seminerine katıldım. Martın yirmialtısı. Demek Ilıcadan ayrıldıktan dört gün sonra gelmiş oluyorum öğretmen okuluna.

Meslekte başarılı olmanın sırrı, dinimizi bilmekte, dinimize sahip çıkmakta olduğundan, girdiğim dersin amacı tahtaya şöyle çizilmiş: «Müslümanlık dinini kavratmak, ahlâkı öğretmek.» Araç olarak Taslak Program, süre de kırkbeş dakika gösterilmiş.

İşleniş Anlatma.

a) Din dersinin amaçları,

b) Bu amaca ulaşmak için tutulacak yol.

Bu amaca ulaşmak için ilkokulun dördüncü sınıfında özellikle üzerinde durulması gereken maddeler olarak tahtaya yazdıklarını, aralarına

birer virgül koyarak sıralıyorum:

Allah sevgisi, şehadet getirme, allah tek, peygamber elçi, önceki peygamberler.

Beşinci sınıfta öğretecekleri konular da tahtanın sağına söyle sıralanmış: İnanmak, allaha inanmak, meleklere inanmak, kitaplara inanmak, peygamberlere inanmak, ahiret gününe inanmak, kadere inanmak...

Ve bu öğrenciler iki ay sonra bu okulu bitirecekler, şu seminerde öğrendiklerini uygulayacaklar Çörük Bekirlerin köyünde...

Ve birkaç gün sonra, bizim öğretmen okullarında öğrencilerin neden böyle hazırlandığını, gelen bir genelgeden öğrendim. Anadoluyu ve de Anadolu insanını yer altından kurtarıp yer üstüne çıkarmak, yeryüzünde ona yaraşacak bir aşamaya getirmek için büyüklerimizin durmadan düşündüklerini, neler düşündüklerini bize aktaran genelgeden

«Milletimizin sarsılmaz gücünün kaynağı birliktir. Düşmanlarımız bu birliği yıkabilmenin çarelerini aramışlardır yüzyıllardır. Bu maksatla bir papaz şunu tavsiye eder: Türkleri ezmek ve yıkmak gayri mümkündür. Çünkü sabırlı ve mukavemetli insanlardır. Bu hasletleri de dinlerine bağlılıklarından, kadere rıza göstermelerinden, ananalerinin kuvvetinden, padişahlarına, kumandanlarına itaat duygularından gelmektedir. Türklerde evvela itaat duygusunu kırmak, manevi bağlarını kesmek, dini metanetlerini zaafa uğratmak icabeder. Bunun kısa yolu, milli anane ve mane-

viyelerine uymayan harici fikir ve hareketlere onları alıştırmaktır.

Türklüğü yıkmak için bu hususların şimdiye kadar uygulandığı ve bundan böyle de uygulanmak isteneceğini her an hatırlamamızda fayda vardır...» Sonunda milli eğitim müdürünün imzası..

Bize ne kalıyor dua etmekten başka? Ya ayak uydurursun ya da çekilirsin kızağa...

HÖKÜMET KÂĞIDI

Kozandan Kadirli doğrultusunda giden dolmuştan indik ve sola dönüp dağın eteğindeki Kuyuluk köyüne doğru yürümeye başladık arkadaşımla. Hava güzel mi güzel. Belki Çukurovada güzel günlerin sonu. Birkaç gün sonra sarı sıcak çökecek ve insanı yere yapıştıracak..

Anılara dalıyoruz Hüseyin Beyle.

«Sen hudut dışına çıktın, nasıl oralar, söyle azcık» diyor.

«Ne gibi?»

«Sınıfa girince tarih şeridi, mevsim şeridi gördünüz mü oralarda?»

Öyle ya, her kulun bir derdi var, değirmencininki de su.

«Pek dikkat etmedim» diyorum.

«Köyler nasıl oralarda?»
«Şöyle böyle.»
«Bizdeki gibi mi?»
«Eh!»
«Bit var mı, bit!»
«Görmedim.»
«Bir bit hikâyesi annatsam dinler **misin?»**
Ve başlıyor,
«Adını vermiyeceğim köyün. O köye ya gittin ya da gideceksin. Birgün camide vaaz dinliyoruz. İmam Efendi açtı ağzını, yumdu gözünü. Meğersem köyü bit almış ve köylü kurtulmak için kurmuş kazanları dere kenarına, ha bre de bre giydiklerini kaynatıyor. Bir uçtan da dikiş yerlerinden yakaladıkları semirmiş bitleri ateşe atıp çatır çatır yakarlarmış. İşte bunun için açtı ağzını yumdu gözünü İmam.
«Bit de Tanrı yaratığıdır, onu öldürmek günahların günahıdır.»
Sustu.
«Bu kadar mı?» dedim.
«Yetmez mi» dedi, kısa hikâye işte.
«Ne oldu imamın söylevinden sonra?»
«Hiç! Namazı kılıp dağıldılar. Kaynayan kazanların yarısının altı söndürüldü namazdan sonra.»
«Öteki yarısı inanmadı mı imama?»
«Bilmem. İmama inananlarla inanmayanlar iki cephe oldular sonra. gavur müslüman demeye başladılar birbirlerine..»
«Daha?»

«Dahası? Bir de o köyün muhtarını anlatayım: Muhtar koyu partici. Particiliğinden bize ne. Bil diye söylüyorum. Hani sen derdin ya İtalyada İsanın uğramadığı bir köy varmış, işte o köyün muhtarı kadar partici. Şimdi dinle diyeceğimi Muhtarın karısı doğum yapacak. Çocuk gelip kapısına dayanmış. Sallamışlar, ırgalamışlar, ters çevirmişler, boşuna. Sonunda karılardan biri soruyor muhtarın karısına: «Aş ererken ne yemiştin en çok?» Muhtarın karısı, manda eti yediğini söylüyor. Arşimet gibi fırlıyor kocakarı. «Yetiş muhtar, camız boku getir!» diye bağırıyor. Muhtar da o sırada camiden eve geliyor. Bu bit ve bok hikâyesini özellikle yanyana söylüyorum, çünkü aynı günde oldu. Camiden gelen muhtar «bundangilli bit öldüreni öldürürüm!» diyecekken kocakarının bağırtısıyla karşılaşıyor.

«Git camız boku bul gel» diyen kocakarının dediğini ikiletmeden bir tas dolusu pislikle geliyor muhtar. Ben sonra bizzat gördüm, üç litrelik bir tası var muhtarın. O tasa şerbet yaptılar camız pisliğinden. Ağzını iki kişi açıp birisi dökerek, tam üç litre şerbeti içirip bitiriyorlar, kısa aralıklarla... Ve azizim, sabahleyin kadının öldüğü duyuldu. Senin muhtar ah vah etmeye başladı ondan sonra, keşke camızı kessem de etini yedirseydim diye..»

«O neden?» dedim.

«Ayrandan aşağısı su değil mi? Manda eti olsa aynı vazifeyi görürdü. Ama imam efendi cevaz vermiş, etin bulunmadığı yerde pisliğinin

şerbeti de olur, demiş. Koyunun bulunmadığı yerde... «Ya! işte böyle..» deyip kesti.

«Peki» dedim, «bu köy nasıl?»

«Ak da olsa kara da olsa, kıl kıldır arkadaşım.»

«Öğretmenler bu imamlarla işbirliği yapmıyorlar mı, hükûmetin politikasında büyük bir yeri var bu işbirliğinin?»

«Sen türkü bilir misin, söyle demek istemiyorum, şöyle sözlerinden bilir misin? Delikanlı dururken sakallıya kim bakar, der türkülerden biri. Barış Gönüllüsü dururken öğretmene kim bakar. Hem de barış gönüllülerinin çalışmaları din üzerine kurulmuştur. Dinden hareket ederek milleti uyutmak, kendilerine çekmek ve yapacaklarını yapmak istiyorlar, demeye getiriyorum...»

Köyden önce okula giriyoruz. Nedense okulları köyün dışına yapıyorlar. Oysa camiler hep köyün ortasındadır. Eleştiri olsun diye söylemiyorum bunu. Okulun dışarda geniş yerde olması iyi birşey aslında.

Köyün iki öğretmeni ve öğrencileri derste. Öğretmen odasında dinlenirken, dışarı izlenimlerimden anlatmaya başladım arkadaşın ısrarı üzerine:

Hollanda'da köyler genellikle bir dar kanalın çevresinde. Bazan sekiz kilometre uzadığı oluyor köyün. Kanalın iki yanında iki sıra ev. Ortada, yeşillikler içinde bir yol. Köyün sineması, okulu, gereğinde tiyatrosu, her malı bulabileceğiniz dükkânları var. Hiç bir yönden ayrımları yok

bir kentten. Köy demek çiftlik demek bir bakıma. Çayırlıklarda gördüğüm inek sürüleri altı ay içeri alınmıyor. Fazla soğuk olursa sırtlarına çul örtüyorlar. Çayıra kurdukları süt makinalarını memeye takıp, kapalı kaplara otomatik olarak sağıyorlar sütü. Memelere kıstırılan uçlar insan eli gibi memeyi sıktırarak inip çıkıyorlar.

Onikibin çiftçinin birleştiği bir kooperatif üç büyük şehire süt veriyor. Amsterdam, Roterdam ve Hnag. Otuz inekli bir çiftlik gördüm. Tümü birden sabah üçyüz akşam ikiyüzseksen litre süt veriyorlar. Sütün litresi elli kuruş...

«Bizde?» diyor arkadaşım. «Bir kötü ineğin gözüne bakan, onu da bulamayan köylüler... Bir avuç süt, cılız bir buzağı... Küçük taş bunlar oysa, okka çıkmaz bunlardan..»

«Bakın» diyorum, «kurukuru hayranlık taslamak istemediğimden size gazeteci Eli'nin bir sözünü aktarayım. Diyordu ki Eli: «Bizde meyvanın, sebzenin, her şeyin kötüsünü bulmak çok güç. İyisini, temizini, kontrol edilmişini bulmak da o derece kolay...» Şehri botlarla gezerken kanallar yoluyla, bir kız tam dört dilden açıklama yaptı bize. Güçlük çekmeden, plak değiştirir gibi dil değiştiriyordu bu ufacık öğrenci..

«Öğretmen okullarından yabancı dili kaldırıp yerine din dersi koyanların kulakları çınlasın» dedi arkadaşım..

Öğrenciler soluk almaya çıktılar. Bir de ne görelim, çocukların her biri bir kayanın yanına koştu avlu dışında. Oysa avlunun bir köşesinde

yüz numaraya benzer yerler görünüyor.

«Kullanılmaz orası» dedi öğretmen, sorunca.

«Neden?»

«Doludur ve uçuktur.»

Gidip baktık. Hem pislikle dolmuş taşmış, hem de yıkılmaya yüz tutmuş.

Muhtarı görmek istedik, «caminin işleriyle uğraşıyor, sıva yaptırıyor, boya yaptırıyor, başında duruyor işin» dediler.

O günler ki, kolera gelip sınıra dayanmış. Güney illeri kolera tehlikesiyle karşı karşıya. Genelge üstüne genelge çıkarılıyor, yüznumaralara kireç dökülmesi falan buyruluyor. Reisler, muhtarlar boyuna toplantı yapıyor.

Köyde ele gelen ne kadar adam varsa topladık. Muhtarı bile getirdik. Dedik böyle böyle. Dindi imandı hepsi bunun içinde, temizlik kurtarıcıdır. Bu yüznumara taşıyla toprağıyla ve de sağa sola dağılmış pisliğiyle ortadan kaldırılmalı, yerine de bir tane yapılmalı. Gerekirse Sağlık Müdürlüğüne, Valiliğe söyler yardım ellerini uzatmalarını da sağlarız ama, değmez. Bu ufak işi koskoca bir köyün halkı yapabilir.

Muhtar cami diyor da başka birşey demiyor. Biliyor ki yukarı kös dinlemiştir ve genelgeyi yolladıktan sonra dünya batsa umurunda değildir..

«Bize cami gerek, cami, ötesi nasıl olsa olur!» diyor muhtar.

«Ama toplantılarda size anlattılar kolera

tehlikesini, alacağınız tedbirleri?»

«Yapmasak ne olur. Onlar bizim adamımız. Yapmayınca köyden sürecek değiller ya bizi..»

Ve bu anlayış, sınırı açıp aynı günlerde tümen tümen insanı kolera tehlikesinin geldiği yöne yollayıp Hacı eden anlayışın yavrusuydu.

Diyecek pek birşey kalmıyordu. Gelen evrak dosyasını karıştırırken, kolera tehlikesiyle ilgili bir yazı gördüm. Tarihte ilk kez şu «hökümet kâğıtları» buraya kadar gelmiş ya, bir gün kurtuluş da gelebilir, dedim kendikendime. O vaktedek kolera silip süpürmezse. Ya da atom yerle bir etmezse ülkenin canlı cansız varlığını...

Şu da kolera genelgesi

«İlçe Hıfzısıhha Komüsyonu toplanarak aşağıdaki kararı aldı:

Bakanlığın konu ile ilgili emirleri Komüsyon huzurunda okunarak ıttıla hasıl olundu. Zikredilen kanun ve talimatnamelerin aynen tatbikine, yaylalıklarda evsafına uygun hela yapılmadıkça iskana müsaade edilmemesine, keyfiyetin ilgili muhtarlıklar ve karakollara tebliği yapılarak takibinin ehemmiyetle yürütülmesine, ilgili broşür ve yazılarla halkın uyarılmasına, halkın karasinekle mücadeleye, ehemmiyetle ilgili personelin vereceği teknik bilgiler çerçevesinde devam etmelerine oy birliğiyle, lüzumunda tekrar toplanmak üzere karar ve oturuma son verildi.»

Okul yüznumarası böyle olunca ötekiler-

den söz açmanın gereği yok. Sonra aylarca, öğretmenin babasını gördükçe soruyordum, hükümet adamlarından gelen olup olmadığını, pisliğin olsun ortadan kaldırılıp kaldırılmadığını.

«Aynen duruyor» karşılığını alıyordum hep.

BİLL AND JOHN

Çukur'un kahvede millet kâğıt oyunlarına devam ederken biz Çıyanlı köyüne doğru yürüdük. Bu Çukur bir yol kavşağıdır ve Ceyhan, Kadirli, Kozan arabaları burdan gelir geçer. Yolcusunu dinlendirir, benzinini alır. Bizim de uğrak yerimiz oluyor. Orada kahve içip dinlendikten sonra gidiyoruz gideceğimiz köye..

Çıyanlı yakın köylerden biri. Müfettiş Sırrı Bey ve öğretmen Sarıtaşla birlikte, bir toplantıda bulunmak üzere gidiyoruz Çıyanlıya. Köyün dört öğretmeni, köy halkı ve en önemlisi köyde bulunan iki Barış Gönüllüsü katılacak toplantıya...

Girdik köyün kahvesine. Köylünün elinden yüzelli kuruşa alınan pamuğun, köylüde tüken-

dikten sonra pahalandığı günlerdeyiz.

«Hükümet zengin hükümeti» diyor köylüler, «bizden bibuçuk liraya toplanan pambık şinci oldu üç lira. Kime gidiyor bizim emekler?»

Müfettiş Sırrı Çelik'i başkan seçtiler ve toplantı başladı. Konu, köyün ana sorunları ve bunların çözüm yolları. Köyün sorunlarının çözümü için toplantı yapılır da köyün liderleri orada bulunmazlar mı, elbet bulunacaklar. Köyün kalkınma liderleri Bayan John ve Bay Bill de hazır ve nazırlar.

Yanımda oturan İsmail Erkol'a soruyorum

«Bill ve John ne arıyorlar köyünüzde?»

«Bizim böyle küçük hesaplara aklımız ermez, yukardakiler bir fayda ummasa bunları köye getirmezler..» diyor.

Erkol'un cebinde Akşam Gazetesi var. Fakat ona kötü kötü bakıyor çevredekiler.

«Neden öyle bakıyorlar sana?»

«Akşam gıcık yazar ben de okurum da ondan.»

Muhtar giriyor araya:

«Bill de gıcık çalışır ki nasıl!» diyor.

«Ne gibi?»

«Bizim Bill var ya, köyümüzün orta direği. Yani ki bel kemiği. Yol yaptırmak için grayder istemeye gitti, eli boş döndü. Taa Ankaraya gitti geldi, daha çok kredi almamızı sağlayacaktı bankadan...»

«Eli boş döndü» diye araya giriyor Hasan Efendi.

Muhtar devam ediyor

«Üç tulumbanın suyuyla araziyi sulama tedbiri almaya kalktı, eli boş çıktı. Şimdi Bil'e gülüyor köylü. O da boynunu büküyor, ne yapsın zavallı.»

Bill biraz türkçe biliyor, konuşulanları anlıyor ve ezilip büzülüyor, terliyor.

John ile Biil bu köye geleli bir yılı geçmiş. 4 K Klubünü kurmuşlar ve onun başarı gününü kutlamaya hazırlanıyorlar. Bizleri de çağırıyorlar kutlama törenine. Ortada yapılan hiçbir şey olmasın varsın, deliye her gün bayram olduğunu biliyorlar.

Köylüler alay ediyor, gülüşleriyle dünyaya geldiklerine pişman ediyorlar ama, hükümet emriyle köylerine sokuldukları için kovalayamıyorlardı bunları.

Ama bu arada köyün tavuğunu danasını listelemişler. Sosyal ve ekonomik araştırmalarını yapıp bitirmişler yani. Köyün geliri - gideri, canlı cansız varlığı ve de sosyal hayatı saptanmış, işlenmiş, dahası postalanmış... Yeri gelmişken sormalı bizim milliyetçi taslaklarına: Hani Türkiyenin iç yüzünü gavurun bilmemesini ister, köyün yoksulluğunu yazanlara basardınız damgayı? Yurdun köşesine bucağına dağılmış Ameriken conileri bunu hem de karşıt amaçla yapınca vatan hizmeti mi oluyor?

Kaldı ki, kaleyi içten fetetme yollarından yalnız bir tanesidir bu. Bir de bizimkiler eliyle yapılan araştırmalar var. Karalamasını falan

toplayıp götürdükleri ve kendi çıkarları için değerlendirip yorumladıkları araştırmalar.

Bütün illerimizin köylerinde, ortak özellikler taşıyan köylerde yapılan araştırma, köylülerin karşılık vermeleri gereken bir sürü sorudan ibaret. «Köyünüzün yakınında halkın ziyaret ettiği türbe veya yatır var mı?» biçimindeki sorulardan tutun da, «Köyünüzde kaç tane ağa vardır?», «Köyde ve çevre köylerde kaç tane tesirli şeyh vardır?», «Köyün halkı dinine ne derece bağlıdır?», «18 yaşından küçük gençler oruç tutarlar mı?», «Ağa mı, muhtar mı öğretmen mi yoksa bucak müdürüyle kaymakam mı din işlerinde size yardım eder?», «Vaiz köyünüze ne kadar sık gelir?», «Köyünüzde müslüman olmayan var mı?», «Erkeklerin yüzde kaçı hergün camiye gider?», «Faydalı fikirler imamdan mı, ağadan mı yoksa köyün başka ileri gelenlerinden mi gelir?», «Köyünüzün kadınları akıl danışmak için imamın karısına mı, ağanın karısına mı yoksa öğretmenin karısına mı giderler?», «Köyünüzde en çok itibar edilen kimdir: Muhtar mı, köy ağası mı, bir başka köyün ağası mı, köy imamı mı, öğretmen mi, kaymakam mı, bucak müdürü mü?», «Oğlun bir meslek seçmek istese, din adamı mı, fabrikatör mü, tüccar mı yoksa müteahhit mi olmasını istersin?», «İlçenizin kaymakamı olsan neler yapardın?», «Dertlerin ve sıkıntıların senin çekemeyeceğin kadar fazla mı?» biçimindeki sorulara kadar uzayıp gidiyor. Saymakla da bitmiyor sorular.

Bitmiyor ama, birkaç örnek daha vermeden edemiyeceğim:

«Kur'anın Türkçeye çevrilmesi dini inanışınızla uyuşur mu uyuşmaz mı?»

«Eve resim asmak dini inanışlarla uyuşur mu uyuşmaz mı?»

«Oruç tutmaktan mı tutmamaktan mı hoşlanırlarmış?»

«Köylü partileri tanır mı, muhtar ve imam aynı partiyi mi yoksa ayrı ayrı partileri mi tutarlarmış?»

«Meb'us seçimlerinde oy kullanmış mı?»

«Hiç Amerikan askeri görmüş mü, Amerikan yağı yemiş mi, Amerikalıları sever miymiş?»

Adamlar, etkilerini genişletmek için basılacak zayıf damarları, köylüyü ezen ya da ezmekte olan ağır taşları aramaktalar.

462 örnek köyde ve yurdun dörtbir yanında gezgincilere para karşılığında yaptırdıkları bu araştırma yetmemiş olmalı ki, şimdi köye yerleştirdikleri kendi adamlarına yaptırmaktalar aynı şeyi.

Köy halkına imamı mı, ağayı mı, muhtarı mı önder olarak seçecekler bakalım. Din(!) yönünden köylünün isteklerini bir an önce yerine getirip de bağnazlık bataklığına yuvarlamak için ülkemizde neler yapılmasını isteyecekler ve bu

konuda bizimkilere neler buyuracaklar bakalım...

Bill ve John yakında bu bir sürü soruya karşılık bulacak. Çıyanlı halkı kafa sallayıp cık çekerken, John ile Bill «iyi olacak, çok faydalı şeyler olacak...» diyorlardı. Kendilerine güvenmeseler böyle iyimser olurlar mı?..

NEM ALACAK FELEK BENİM!

«Bill ile John ne yaparlar köyde?» dediğimde Çıyanlılar :

«Fotoğraf çekmek dururken ne yapsınlar!» diyorlardı.

Bir de John sık sık sorarmış:

«Çocuklarınız ve hanımlarınız için ne yapabilirim?»

Nasıl karşıladıklarını sordum

«Çocukları avut bari!» deyip gülüyorlarmış...

Şöyle ya da böyle, John ile Bill, köpeksiz köyde eli deyneksiz geziyorlar, yaşıyorlar. Öteye çekil, gözüne duman gider, diyen bile yok. Ya bizim için de öyle mi?

Çukurovada her gittiğim köyde adım adım

kovuşturuldum. Vatandaştım çünkü. Bir yabancı gibi serbest bırakmak olur mu? Kovuşturmalı, neler yaptığını saptamalı, gereğinde kendisini korumalı (!). Değil mi ya. Yabancı değil, bu vatanın çocuğu altucu. Verilen emek boşa gitmez.

720219/23, jandarma pikabının numarası. İçinde de Başçavuş Hasan Çetinkaya ve Timur Aras. Bu akşam Hacılar köyündelerse dün akşam Faydalı köyündeydiler. Bir emir, öğretmenler, muhtar, üyeler ve de halktan kim varsa okula toplansınlar.

«Ne var böyle akşam akşam?»

«Akşamı gecesi yok, ifade var!»

«Ne ifadesi geceyle, memleket mi batıyor?»

«Öyle bir şey.»

Ve Başçavuş Hasan Bey geçiyor masanın başına. Tomson tabancası yanıbaşında. Timur Çavuşun tabancası da elinde.

Ağır ceza reisi gibi soruyor gelenlere:

«Size komünistlik propağandası yapmış, anlatın bakalım nasıl yaptı, neler dedi?»

Ve sabahlaradek ifade...

23 köyden 77 öğretmenin ifadesi. Bu arada bana birşeycik soran yok.

Koskoca bir dosyaya doldurdukları bu ifadeler Ankaraya gider de karşılıksız kalır mı? Çukurovada sağımıza solumuza bakmaya fırsat bulmadan kızağa çekildik, Bakanlık emrine..

Orada tanıdığım, çevrenin sevgilisi olan bir uğradaşım gibi camiye gidemiyordum. Camiye gitmesi için başkasını teşvik edemiyordum. Ar-

kadaşlardan ayrılırken, «bir müslüman bekliyor, ona gideceğim» diyemiyordum.

Ne yapalım başa gelen çekilir.

Burada bir ozan dosttan, Ceyhanda tanıdığım öğretmen Hasan Turan'dan söz etmek istiyorum. Hasan Turan Ceyhanın Mustafabeyli Köyünden. Düziçi Köy Enstitüsünü bitirdikten sonra köyüne atanmış ve burada bir eğitmenle birlikte çalışmış. Okulun avlusu ağaçlarla doluydu. Çam, zeytin, selvi...

«Bunlar ne zaman dikildi Hasan?» diyorum,

«Ben diktim, elimle su taşıyarak büyüttüm bunları. Şimdi çoluğa çocuğa karışan ve ortaöğretim sıralarındaki üç kızıyla bir oğlunu yetiştirmeye uğraşan Hasan Turan'ın, çok duyulmuş şiirini (siz deyin türküsünü) buraya almadan edemiyeceğim. Bu türkünün bir bölüğü çeşitli kimselerce plâklara okunmuş ve mahkemelere düşüp beraat etmiştir. O zamanlar Pir Sultan Abdalın sanılmış ve sanık olarak Pir Sultan aranmıştır. Buraya tamamını aldığım şiirin ilk yazılış biçimini Turan'ın eskimiş defterinde gördüm. Sonradan bir - iki yerinj defterde değiştirmiş.

İşte «Nem alacak felek benim!» türküsü:

Bir giyimlik şal mı verdi,
Bir tutacak dal mı verdi,
Tükenmeyen mal mı verdi
Nem alacak tanrı benim?

Ne değirmen ne taşım var,
Ne devletlü bir başım var
Ne sırrım ne sırdaşım var
Nem alacak tanrı benim?

Üst yanında hatırım yok
Bir semersiz katırım yok
Dört direkli çadırım yok
Nem alacak tanrı benim?

Bir okkacık yağım mı var?
Bir dönümcük bağım mı var?
Bir derdime bin dert ular
Nem alacak tanrı benim?

Dedi boyun eğ hükmüme
Belâ verdi küme küme
Ferman okudu köküme
Nem alacak tanrı benim?

Azığım su ekmeğim aş
Yatağım yer yastığım taş
Ne babam var ne de kardaş
Nem alacak tanrı benim?

Ümit ipliğim üzülmüş
Düzenim dünden bozulmuş,
Bahtım çilemde yazılmış
Nem alacak tanrı benim?

Yandım yandım kar mı verdi?
Ekşi tatlı nar mı verdi?
Sarı saçlı yar mı verdi?
Nem alacak tanrı benim?

Senedim yok kalmak için
Dünyadan zevk almak için
Can mı verdi almak için
Nem alacak tanrı benim

22/4/944 — Düziçi

Hasan TURAN

İSA BURALARA UĞRADI MI?

Kozanda Devrim ilkokulu müdüründen matematik dersi almak için orta okuldan gelmiş öğrencilerle konuşuyorum. Derslerden çoğu boş geçiyormuş. «Öğretmen yetişmiyormuş, okul çoğalmış, öğrenci çoğalmış ama öğretmen azmış, onun için hükümet yurt dışından öğretmen getiriyor, daha da getirecekmiş» diyorlar.

«Sizde var mı dışardan getirilmiş öğretmen?»

«Var ya!» diyorlar. «Juli giriyor ingilizce dersimize.»

«Yalnız Juli mi var?»

«Hayır, iki taneler, bir de erkek var.»

«Hükümet başka ne getiriyor dışardan, bizde olmayan?»

«Süt tozu, buğday.» diyor biri.

Birisi atılıyor:

«Baraka, okul yapmak için baraka.»

«Bunları satın alıyor hükümetimiz, değil mi?»

«Hayır. Bizim dostumuz olduğu için bedava veriyor Amerika» diyorlar.

«Peki, biz hiç karşılık ödemeyecek miyiz bunlar için?»

Ali adlısı :

«Hayır» diyor, «Amerika bizim dostumuz. Sütümüzü veriyor, okulumuzu veriyor, ekmeğimizi veriyor...»

Kenan

«Askerimizin yiyeceğini, giyeceğini veriyor. Okullara öğretmen veriyor. Köylülere yardım edecek adamları yolluyor (barış gönüllülerini kasdediyor.)»

Safiye kız :

«Askerimizin silâhını bıçağını veriyor. Düşman geldiği zaman onlarla döğüşecek ne varsa veriyor. Belki bizim asker yetmez diye kendi askerini de getiriyor. Uçaklarını da getiriyor.»

«Öyle mi?» diyorum orta yere.

«Öyle» diyor Ali. «Görmediniz mi öğretmenim, İncirliğin yanından geçerken uçaklar inip inip kalkıyor, yerde **yatanlar** da **parıl parıl parlıyor** güneşte. Çok Amerikan askeri var orda, çooook!»

«Peki Ali, Amerikalı bizim dostumuz, düşmanımız kim?»

«Gominist**ler öğretmenim.»**

«Onlar da kim oluyorlarmış?»

Ali atılıyor öne doğru, bir sınavdaymış da sorular pilâv yemekten kolaymış gibi seviniyor, kendine güveni artıyor:

«Amerikadan gayri bütün gavurlar gominist, öğretmenim.» Onları kovmak için dün Adanada mitik yaptılar. Yalnız Amerika kalacak, onlar gidecek.»

«Amerika gavur değil mi?»

Safiye karışıyor:

«Amerika müslüman oldu, öğretmenim.»

Ötekilere dönüyorum

«Amerika müslüman mı oldu?»

«Evet!»

«Ne zamandanberi?»

«Kalübeladanberi.»

Bu 'Kalübelâ' belâsı, çocukların başının gerçek belâsı. Okullara gittiğimde İslâmlığın doğuşunu ve yayılışını bilmediklerini görünce, sil baştan anlatıyorum. Duvardaki tarih şeridinden de yararlanarak, kendilerine ölçtürüp yazdırarak, toplamasını çıkarmasını tahtada göstererek, Muhammedin doğduğu yılı, kırk yaşında peygamber oluşunu, göçünü, ölümünü... kavratmaya çalışıyorum. Bu arada asır ve çağ kavramını da yerleştiriyorum. Bir kaç kez döne dolaşa işi basite indirdikten sonra en güvendiğim öğrencilere, hem de ipuçlarını vere vere soruyorum

«Muhammet altıncı asırda doğdu. Yedinci

asrın başlarında peygamber oldu. Hiç değilse İsanın doğumundan, yani tarih başlangıcından sonda altı tane yüzyıl geçmiş oluyor. Şimdi söyle bakalım, müslümanlık hangi yılda ya da asırda başlamış? Peygamber hangi yılda ve asırda doğmuş?»

Ayrımsız bütün şehir ve köy okullarında aldığım karşılık şu:

«Biz kalübeladanberi müslümanız. Müslümanlık Kalübelada başlar.»

«Kalübela, ne?»

«.....»

Son bir umutla ayrıntılar üstünde durmak isterim:

«Muhammet kaçta doğdu?»

«571 de»

«Peygamber oluşu?»

«610»

«Peki, müslümanlığın kurucusu ve yayıcısı Muhammet olduğuna göre, ondan önce müslüman ve müslümanlık olabilir mi?»

«Olur.»

«Nasıl olur?»

«Kalübeladanberi...»

«Adem Babamızın dini var mıydı?»

«Müslümandı. Müslümanlık Adem Babamızla başlar.»

«Kalübela dediğiniz bu olmasın?»

«.....»

İşte böylece, Amerika da «Kalübeladanberi» müslüman oluyor. Onun dışındakiler gâvur kalıyor ve de «gomonis» oluyor. Nasıl olmasın? Adam Bütün çocukların kursağına süttozunu dolduruyor, her sabah bir bardak. Öğretmen içirmek zorunda. Başındakiler böyle istiyor. Öğretmenin başındakilerin başındakilerse herbiri dört beş yıl Amerikada kalmış, Amerikan ekmeği yemiş, cebini doldurmuş ve ondan sonra da Amerikadan getirdiği eşyalarlala evini doldurmuş. Amerikalı uzman söyler, onlar yazar. Talim Terbiye üyesi, İlköğretim Genel Müdürü, Müsteşar, Bakan olmuştur. Ama Amerikalı söyler, onlar not alırlar ve böylece bizim eğitim programları, yönetmelikleri meydana gelmiş olur. Okuma yazma bilmeyenlerin üçüncü sınıfadek çıkmaları, ders ve soluk alma zamanlarının birbirine karışması, okullardan zilin kalkması, Amerikalı uzman ve öğretmenlerin, öteki Bakanlıklarda olduğu gibi Eğitim Bakanlığına da yerleşmeleri... Neden oluyor? Tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan? Çocukları ve büyükleri doyurduğu için mi Amerika müslüman oldu, yoksa Amerika müslüman olduğu için mi büyüklerimizi önce götürdü, yedirdi içirdi ve de yetiştirdi, sonra da çocukları doyurdu? Ondan sonra da topraklarımıza yerleşti, «üretim organları ve tüketim artıklarıyla?...»

Kim ne derse desin, Amerika biraz geç kaldı. Gelecek kuşak belki istediği gibi yetişir Biraz daha önce davransa da, şimdi yüksek öğre-

nim basamağına gelenler de altıncı filonun karşısına çıkmayacak şekilde eğitilseler olmaz mıydı?.

Carlo Levi'nin köylüleri, Mussolininin faşist rejimi altında aç sefil inlerlerken kadere küsüp «İsa bizim köye uğramadı, Eboli bucağında kaldı. Onun için biz uygarlaşamadık, İsanın ayağı değmedi buralara» diyorlardı, Levi köye sürgün gittiğinde... Ünlesem duyar mı İtalyan köylüsü acep: «Bırakın İsayı, Amerika uğrarsa uygarlaşırsınız, kafanızın içi bile tertemiz olur büyüklü küçüklü!»

PÜSKÜLLÜ BELÂ

Yıl 1966, aylardan Mayıs. Adanadan bindik külüstür bir otobüse, İskenderuna kadar uzandık. İki arkadaşız. Ben Ankaradan sürülmüşüm Adanaya, Sırrı Çelik de Samsundan sürülmüş. Zaten ne ev bark var ne de gecesi gündüzü belli bir yaşantı. Koltuklarımızda birer çanta, nerde akşam orda sabah. «Bizi buralarda da çok durutmazlar, gelmişken sağımızı solumuzu görelim» diye düşünüyoruz. Hani İstanbula gelen adamın, «edek de gidek» dediği gibi.

Akşamüstü vardık İskenderuna. İlk iş yatacak yer bulmak. Bir sürü otel var. Gel gelelim otellere adam almıyorlar. Kısa sürede anladık ki, İskenderun, kavramların altüst edildiği bir yer. Kapısında 'otel' yazdı mı, bilin ki orası yatmak

için değildir. Fuhuş yuvası olarak kullanılmaktadır. Öğretmenler Derneğine gittik. Eski Köy Enstitülü ozanlardan Ali Kubilay o bölgede müfettişmiş meğer. Onunla görüştük. Otellere adam almadıklarını söyleyince, gülmeğe başladılar. «Burda otel denirse, siz başka şey anlamalısınız, plâj denirse, sakın aklınıza denize girilen yer gelmesin. Çünkü, yeryüzünde belki de yalnız İskenderun'da plâj, 'plâj' anlamına hiç mi hiç gelmez.» dediler.

«Peki, plâj deyince ne anlamalıyız?»

«Kızların satıldığı yer, gelmeli aklınıza!»

«İskenderun denizi olan bir yer, şimdi mayısın sonundayız. Yarın kalkıp da denize girmek istesek, ne haltedeceğiz?»

«Kıyıya açılacaksınız, adı plâj olmayan yerlerden kimseye sormadan, para ödemeden girebilirsiniz. Ama burada, bir kaymakamın yapılmasını sağladığı ve alnında 'plâj' yazan yere sakın yaklaşmayın. Dedik ya İskenderun yeryüzünde tektir.»

«Bu ahlâksızlığın daniskası!» dedim.

«Ahlâkı kim yitirmiş de bizimkiler bulmuş?» dedi ingilizce öğretmeni Cemil.

Cemil de eski tanışlardan, okul arkadaşım. Fıkra anlatır, karikatür çizer. Onun yanında olduğunuz sürece, elinizde olmadan üzüntüyü bırakır yaşamaya bakarsınız. Bir kaç fıkrayla havamızı değiştirdikten sonra sözü ahlâka getirdi ve sordu

«Milliyetçilik ahlâksızlık mıdır değil midir?»

«O da ne demek, milliyetçilik ahlâksızlık olur mu hiç. İyi bir duygudur milliyetçilik» dedik.

«Hayır!» diye diretti Cemil, «Milliyetçilik ahlâksızlıktır.»

«Anlat da öğrenelim» demeye başladık. Bir yandan da hayret ediyoruz gerçekten. Ama Cemili bildiğim için, kimbilir nerden vurup nerden çıkacak ve bizi nasıl güldürecek, diye meraklanmaya başladım.

«Hay hay, başlıyorum» dedi Cemil: «Geçenlerde birkaç arkadaş bana geldi. Selâm, aleyküme selam. Ardından çay kahve de tamam. Bir meselemiz var diye önceden söyledikleri için açmalarını bekliyorum. Derken, içlerinden biri, Kara Ahmet, «bir ricamız var, sizi derneğe kaydetmek istiyoruz. Umarız ki ricamızı kabul buyurursunuz da davamız şahsınızda büyük bir eleman kazanır.»

«Ne davası?» dedim.

«Milliyetçilik davası.»

«Dernek ne derneği?»

«Milliyetçi Öğretmenler Derneği!»

«Ulan Cemil, kendine gel!» dedim kendikendime. Öyle ya, ne oluyorduk? O arada bir sığara ateşledim, ateşler ateşlemez de aklım başıma geliverdi. Şıp diye soruyu yapıştırdım bizim Kara Ahmede :

«Sen ne zamandanberi milliyetçisin?»

«İki aydır milliyetçiyim» dedi.

«Ondan önce?»

«Derneği kuralı iki ay oldu. Ondan önce ne-

reden bulup da kaydolacaktım.»

«Soruyu çevirdim ve köylerde gelenin geçenin birbirine, özellikle şaşırtmak için küçük çocuklara sorduğu gibi. Ahmet ne zamandan beri müslümansın sen?» dedim.

«Kalübeladanberi» dedi.

«Ne demek yani, anamdan doğduğumdan beri mi demek istiyorsun?»

Ahmet, kulaktan dolma bir yaşantıyı sürdürüyor, kulaktan duyduklarını ağızdan harcamaktan öteye gitmiyordu anlaşılan. Kafasına uğratıp da üstünde düşünmediği belliydi bir çok şeyin;

«Evet!» dedi, «anamdan doğduğumdan beri müslümanım. Çünkü babam ve anam dini bütün müslümanlardı.»

«Baban sağ mı Ahmet?»

«Ne gezer, Korede şehit düştü vatan uğruna.»

Dayanamadım

«Ve de milliyetçilik uğruna, değil mi?»

«Evet» dedi Ahmet.

Baktım lâf lâfı açıyordu, lâfta tabakayı. Zaten canımı sıkıp duran bir konuyu ortaya getirmişlerdi. Neydi Milliyetçiler Derneği be yahu! Koreyi vatan diye yutturanlar, şimdi de milliyetçiliği tezgahlayıp satıyorlardı. Gün geçmiyordu ki şurada burada bu derneğin kuruluşuyla ilgili haberlere raslamayalım gazetelerde. Trabzondan tutun, Erzurum, Erzincan, Adana... aklınıza neresi gelirse orada kuruldu bu dernek. Gerçi sayıları az üyelerinin ama olsun, sinek de küçük olduğu

halde mide bulandırmıyor mu?

Evet, lâf geldi tabakaya dayandı. Gözlerimi gözlerine dikerek sordum Ahmede ve de yanındakilere:

«Evli misiniz siz?»

«Evliyiz» dediler.

«Siz, evinizin kapısına «bu evde fuhuş yapılmaz» diye bir yazı yazıp asabilir misiniz?»

Ahmet

«Ne münasebet, ne gereği var canım?»

«Eveeeet!» dedim, «ne gereği var. Çünkü bu, bu evde eskiden fuhuş yapılırdı ama artık vazgeçtik, biçimli bir savunma olurdu. Şimdi siz gereksiz bir savunmaya geçiyor ve alnınıza sözümona 'milliyetçilik' yaftası asıyorsunuz. Ulan, eskiden gâvurla alış veriş, siz deyin fuhuş yapıp ağababalarınız gibi duygunuzu düşüncenizi ve de İncirliği, Çiğlisiyle vatanı satıyordunuz da artık vazgeçip milliyetçi mi oldunuz?» Ulan deyin bana bakayım, vatanı satanlar size de milliyetçiliğin turşusunu kurdurmuyorlar da ne yapıyorlar?»

Cemil sözcüklerin dozunu ayarlayarak, mimiklerini ekleyerek bunları anlattıktan sonra karşısına çıkanlar oldu. Milliyetçilik namus demekmiş de ahlâk demekmiş de. Türkiyeyi Milliyetçi öğretmenler kurtaracakmış da. Bu derneğe kaydolmayanlar gomonismiş de. Hem de Rus gomonisi değil Çin gomonisi imişler... Biz namusuna ahlâkına düşkün insanlarmışız.

Elhak doğru. Kafamızdaki kavramlar hepten İskenderundaki gibi ters yerleştirilmiş. Soygun-

cular, hırsızlar, vatan satanlar, hiç bir zaman ah-!âksız, namussuz olmamıştır bu ülkede. Aç - çıplak yığınların uyanmaması ve karıştırdıkları halt-ları görmemeleri için, onlara çok değil, bir kaç kelimelik afyon koklatmışlardır. Milliyetçiler der-neği kur, namazını kıl, allaha dua et. Sürüne sü-rüne cenneti boyla, orada yaşayacaksın. Aksi takdirde, eğitim hakkı, toprak hakkı, insanca ya-şama hakkı istemeye kalkarsan, gomonis olur-sun. Karına başkaları el sürer, kapına şapkayı asanlar girip içerde karınla görüşürler.

Cemile karşı çıkanların ve 'Derneğe' kaydet-mek üzere evine gidenlerin ne kadar haklı olduk-larını ve de İskenderunda kavramların tepetak-lak edilmesinin, bütün yurtta kavramların tepe-taklak edilmesinin ötesinde, otuziki milyon insa-nın birkaç bin kişi için çalışmasına karşın insa-nımızın ne kadar namusu bozulmadık olduğunu,

Nice kartallar uçar
Dağlarının başında
Erkekçe bir duruş var
Toprağında taşında

Köylü deyip geçme sen
Düşünmeden arkadaş
Onları bileceksen
Yıllarca köyde dolaş

diyen ve şunu da eklemeyi unutmayan:

Zengin kırlar bor imiş
Yokluk kalpte kor imiş

İlân olsun herkese
Geri kalmak zor imiş

Ali Kubilay İremoğlu'nun araya araya bulduğu yatma yerimizden kalkıp da kahveye çıkınca anladım sabahleyin;

Kahve Macir Yusufun kahvesi. Bu göçmenler de çoğunlukla kahveci oluyorlar ya, neyse... Macir kendi ocakta çalışıyor, oğlu da garsonluk yapıyor. Yaptığım iş değil ya, bir sürgünün hatıralarına girsin diye, «okkalı bir kahve, şekerli olsun» diyorum macirin oğluna. Dedemin babamın gördüğü şey değil ki ben alışık olayım kahveye. Sütlü keçinin oğlağı değilim ben de namusu tamam bölüğünden geliyorum.

Uykusuzluğum, beceriksizliğim ve alışık olmayışım biraraya geldi fincan elime ulaşınca. Dudağımı götürünce de çok sıcak olduğunu anladım ve masaya bıraktım kahveyi, dinlensin diye. İşte ne olduysa o sırada, benim kahve dinlenirken, benim arkadaş Sırrı Çelik içerde uykudayken oldu :

Karşıda, yolun ötegeçesinde bir kadın oturuyor. Yol dar olduğu için iyice görüyorum, allah beraber yatana bağışlasın, çirkinler kıraliçesi sanki. Kadının yanına bir adam geldi, üstü başı dökülen çeşitten. Aralarında bir işaretleşme oldu, belki bu arada iki kelimelik de konuşma. Adam benden yana yürümeye başladı. Pencerenin iç yanında oturuyorum. Adam pencerenin dışından içerde oturan birisine sövmeye başladı. İ-

çerde kıvırcık saçlı sarışın bir genç oturuyor, ona sövüyor. Derken bir adam daha türedi ve ikisi birden sarışın gence hücum ettiler. Birincisi kadının kaynı, ikincisi kocasıymış adamların. Pencereden söyleniyorlar, bir türlü içeri girmiyorlar. Sonunda sarışın genç kahveden çıktı ve kapı önünde yaka yakaya geldiler. Üçünün de ağzı burnu kan içinde kaldı. Bu sırada kadın duvardan yana dönülü oturuyor. Araya girip ayıranlar, neden birbirlerine girdiklerini sordular iki kardeşe. Bu iki kardeşin uzak bir köyden oldukları da belli. Kardeşlerden ilk gelen, yani kadının kaynı olan ne dese beğenirsiniz:

«Bu ahlâksız, namussuz herif, taa buradan yengeme göz etmiş...»

Bıraksalar, ağızla burunla kalmaz, namuslarını kökten temizlerlerdi sanırım. Hakları değil mi, haklarının alınıp namuslarının bağışlandığı yerde namuslarıyla uğraşmak?..

HAZIR KUVVET

Mehmet Can'ın okul, park, fidanlık yaparak, cadde açarak, suyuna kanal açarak gerçekten kasabaya benzettiği Kadirlideyim. Üç ağanın dışında herkes Mehmet Can'ı seviyor ve arıyor. Çünkü allahın suyunu ağanın elinden alıp belediyenin yapan o, ağaların arabalarını çalıştırarak caddeleri döşeten O. Kısaca, ağaların beline vurup halktan yana girişimlere giren O. Hatırlarsanız, sonuç olarak Kadirliden bilmem kaçıncı kaymakam olarak yürütülen de O. Halen İçişleri Bakanlığının karanlık odalarından birinde kızakta bekleyen de O...

Benim üstünde duracağım bu değil. Ne var ki, Kadirli deyince çeltik ağaları ve Mehmet Can akla geldiği için, bu bir kaç satırlık girişi yapmak şart oluyor.

Sırrı Çelik de Kadirlide. Akşamüstü Mehmet Can Parkında otururken, Resimci Kemal bir düşünce attı ortaya:

«Bu akşam, şu küflü lokantalarda pineklemektense, yiyecek içecek alıp Mehmet Can Ormanının arka tarafına gidelim. Ay ışığında bir güzel eğlenir, içimizi dökeriz. Pikap da götürürüz...»

Mehmet Can'ın yerini doldurmuya çalışan genç kaymakam:

«İmam - Hatipliyi de alırsınız tabii?» dedi.

Ve uzatmayalım, Resimci Kemanını, Salim Bey pilli pikabıyla plâk çantasını, «İmam - Hatipli» darbukasını aldı. Bir testi soğuk su başta olmak üzere, etiyle meyvasıyla yiyip içilecek şeyleri de cipe doldurup Kasabayı terkettik.

Sürgünlük ya bu, dünyadan kâm almaya çalışıyoruz sanki. Ya da eş dost bu fırsatı veriyor. Şu köy senin, bu kasaba benim derken, hem yurdunu, hem yurdunun insanlarını daha yakından tanıma olanağı buluyor insan.

Kasaba geride kalınca, Resimci Kemal'in sesi duyuldu arkadan:

«Haydi bakalım İmam - Hatipli!»

Ve ikilemeden başladı İmam - Hatipli

Yollar uzak gelemedim
Muradıma eremedim
Tutunacak dalım sendin
Kıymetimi bilemedin.

Cip sağa sola yalpa vururken İmam - Ha-

tiplinin sesi de havada yalpalıyor ve sanki dengeyi sağlıyordu.

Türkü bitince gene Resimci seslendi:

«Tercümesini de söyle.»

Ben şaşırıp kaldım ama arkadaşlar gülüyorlar.

«Tercümesi de oturunca» dedi İmam - Hatipli.

Çekirgelerin konserini dinleyerek bir süre uzandık otların üzerine. Sonra da yiyip içmeye başladık. Bazan koro, bazan İmam - Hatiplinin solosu (Resimcinin kemanı eşliğinde) bazan da plâk...

Derken, İmam - Hatipli tercümeyi de yaptı:

Okul bulup giremedim
Muradıma eremedim
Ne imam ettiler ne de örğetmen
Bir kapıya giremedim.

Dönüşte hem aslını hem de tercümesini yeniden okudu cipte, denge uzmanlığı yaparak. Kasabanın merkezine varmadan indirdik evlerinin önünde. Ayrılırken baktım, eline birşeyler tutuşturuyor arkadaşlar. Sırrıya fısıldadım, para tutuşururlarmış. Bir beşlik de ben yetiştirdim.

İçinde oturanların çoğunluğu sınıfsız bir kitle olduğumuza inanan «Memurlar Kulübü»ne doğru yürürken, Sırrıya:

«Ne oluyoruz» dedim, «bu İmam - Hatipli beri, İmam - Hatipli öte?»

«Gördüğün gibi işte» dedi. «Berisi ötesi yok. Bu İmam - Hatip Okulundan çıkanlar yığınla. İş bulamıyorlar. Kimi kur'an mırıldanarak, kimi türkü döktürerek, tabii daima bir ucu dilenciliğe uzanan şekilde karın doyurmaya çalışıyorlar. Araba yıkayıcılığı, şoför yamaklığı, çöpçü onbaşılığı ve bazı kurumların ayakoğlanlığını yapanlar da yok değil ama, genellikle öyle işlere tenezzül de etmiyorlar, din konusunda yetişmiş bir insana öyle işleri yakıştıramıyorlar. Fakat hepsinin biraraya gelmesiyle bir «Hazır Kuvvet» çıkıyor ortaya. Örneğin, ortaokul müdürünün tutumu, namuslu bir öğretmenin tutumu protesto mu edilecek, yani yukardaki yöneticilerden ve de onlarla birlik olan particilerden böyle bir emir mi geldi, işte o zaman bu hazır kuvvetin eline sopaya benzer şeyler tutuşturup yola çıkarıyorlar. Sinemadaki filmde karı bacağını mı gösteriyor, bas sinemayı. Bir tiyatro grubu mu geldi, ne oynadığını bilmelerinin gereği yok, bas salonu. Hoşunuza gitmiyor mu savcı ya da yargıç, kapısını taşlat bunlara sabahadek...»

«Eyyy!»

«Eyisi kötüsü bu işte. Komünizimle Mücadele Derneğinin levhası, bu kasabada en büyük levhadır. En büyük şapka kimin başındadır? Başı en büyük olanın değil mi? Baş üstünde tutulan derneğin levhası da en büyük. Cami

hoparlörleri sanki onlar için yaptırılmış, imamın ezan okuması için değil. Her gün bildirileri vardır hoparlör yoluyla. Yok fakir öğrencilere kurs açmışlar da yok bilmem İmam - Hatip Okulu yaptırma Derneği kurmuşlar. Yok kur'an kursu binası yaptırmak için harekete geçmişler. Bu arada «komünistleri ezmek için nöbette ve hazır» olduklarını eklemeyi de unutmazlar...»

«Sonuç?»

«Bizim verdiğimiz gibi, İmam - Hatiplilerin cebine dört kuruş harçlık, midelerine de kızılay kazanından bir tabak fasulya... Yetmez mi?»

«Din nerede kaldı?»

«Din mi? Dini inek içti. Pardon at yedi. Atın da nerede olduğu, ne haltettiği belirsiz. Nereye gideceğini bilmeyen bir toplum. Nereye götüreceklerini bilmeyen yöneticiler. Hedef belli değil, yol belli değil. Yurtta ihtiyaç olan adamı yetiştirmezler de, böyle yığın yığın ortada koyarlar milletin çocuğunu. Bektaşinin çamurdan adam yaptığında olduğu gibi, binlerce yetiştirip salıverirler ortalığa... Alt yanı, yol tozundan barut, keçi kığından saçma. Doldur doldur boşal...»

Sırrıyı dinledikten sonra, İmam - Hatiplinin türküsüne bir de ben ek yaptım

Sopaları alıp çıktım
Salonlara dalıp çıktım
Din tüccarının elinde
Hazır kuvvet olup çıktım.

TONGUÇ BURALARDAN NİÇİN KOVULDU?

«Bahar içeri, pire dışarı» derler ya, bizim işler bunun tersi. Baharı içeri sokup pireyi dışarı çıkarıyoruz. İnanmazsanız bakın:

Amerikalılar kol gezmeye başlayalı ülkede, yani pire içeri gireli, Tonguç'un adı unutuldu, silindi. O silinince de ne eğitim kaldı ne eğitimci. Örneklere ve gidişe bakarak, okulları kapatsak daha az kötülük etmiş oluruz ülkemize, diyor insan. Tonguçu silmişler de dedikoduyu, partizanlığı sokmuşlar köylünün arasına, köy kahvesine, eğitimciler arasına. Kilit noktalarında da hepten iktidar uşakları oturmakta, aklıbaşında bir - iki öğretmen buldular mı partzan ağa ile partizan yönetici birleşiyor ve hesabını görüyorlar. Hesaplar görüle görüle hesabın toplamı ortaya çıkıyor:

Mehmet, arkadaşlarından çoğunun yaptığını yaparak köyde tutunma ve yaşamını sürdürme olanağını bulmuş bir öğretmen. Nasıl mı bulmuş yaşamasını sürdürme olanağını? Adana ili emrine verilince, Adanaya kadar çare düşünmüş, ondan bundan akıl almış ve otobüs garajına iner inmez «ben sizdenim» demeye başlamış. Kimden yanadır Mehmet? Yaşamaktan yana, anladık. Ama yaşayabilmesi için boynunu kimden yana döndürüp kanını o yana akıtması gerekir? Çünkü bu duruma gelmiş insan birileri için ölmüş ya da kendini öldürmüş sayılır Tıpkı bizim yeraltı Anadolusunda, «babam ne yana keserse kanım o yana akar» diyen kızlar gibi. Öğretmen Mehmedin yüzünü de iktidardan ve iktidarcılardan yana çeşiriyorlar, kanını akıtıp içine ekmek doğrayorlar. Hem de az buz değil, ayda 450 liralık ekmek doğrayorlar Mehmedin kanına. «Ben sizdenim» diyerek yaşamaya çalışan öğretmenden hiç bir şey bekleyemezsiniz. Öğretmenin öğretmenliği, köylüye önderliği, Tonguçta başladı, Tonguçta bitti, bizde.

Bu duruma düşürülmüş öğretmen daha daha nasıl mı olur? Anlatayım: Gazete okuyana, gazete ve kitap okumanın gerekliliğine inanana en azından kötü kişi fazlasından da komünist kişi olarak bakar..

Okuttuğu öğrenciler, dördüncü beşinci sınıfına geldikleri halde ilkokulun, gün, ay, mevsim nedir bilemezler. Kendi adlarını yazamazlar. Bir köy okulunda, öğrencilerin okula devamının sağ-

lanmasından, bütün çocukların okula gelmesi için kanuni işlem yapılmasından söz edersiniz. Sizi ağızları açık dinler öğretmenler. Çünkü böyle bir ilke yerleşmemiş onların kafasına. Öğretmen okulunda da kadere çocuğu nasıl inandırabilecekse, o açıdan ders öğretilmiştir kendisine. Çocuk okutmak, çocuk devamı, iş mi bunlar be!. Ve size gelenedek, yıllardır kimsenin bu konular üstünde durmadığını söylerler. Demek herkes takımı yatırmış ya da herkes kulağının üstüne yatmış... Tonguç öldürülmüş, 4274 sayılı kanunun 16 ncı maddesi kaldırılmış... Okumasın çocuklar, denmiş, kısaca.

Evet efendim. Amerikan usulü sınıf geçtikleri için, haydı diyelim ki üçüncü sınıftaki çocuklar bile okuma yazma bilmemekte haklılar. Ya dört - beştekilere ne diyeceğiz? Onlara da bir kulp bulduğumuzu kabul edelim, öğretmenlere ne diyeceğiz?

Türk eğitim tarihine damgasıın vuran yirmi bin kişilik bir öğretmen kuşağı var: Köy Enstitüsünden çıkanlar. Onlara söylenmedik ne kaldı bu yurtta? Komünist onlar, nalbant onlar, boz urbanın içinde ter kokan onlar, kültür yönünden noksan yetişenler, onlar... Şimdi şimdi anlaşılıyor işin iç yüzü. Meğersem, efendiler gerçekten hiç bir şey bilmeyen öğretmen yetiştirmek isterlermiş. Muratlarına son yıllarda ermişler. Şerit ya da fiş olarak yeni öğretmenlerin yazıp duvara astıkları yazılar var. İmla nedir diye aramayın, bulamazsınız. De'ler bitişik, ki'ler bitişik ayrı ya-

zılması gerekirken, harfler eksik kelimelerde, kelimeler eksik cümlelerde. Bunları da geçin. Amerikaya teşekkür etmekten usanmıyorlar. Kitaplıklarında okulların, Amerikalıların özel olarak iç tarafına işaret koydurdukları bir kaç kitap var. Bir - iki kitabı bile Amerikalı gönderiyor, öyle ya, niçin teşekkür etmesinler. Çocuk da eline alınca bir masal kitabını -alırsa, okuyabilirse- Amerikalıya minnettar kalacaktır. Sütünü, ekmeğini veren yer, kitabını da düşünmüş oluyor.

Bilinçsiz yanından, kazıkların nereden ve nasıl geldiğini ölçememekle birlikte, köylüler de memnun değil sonuçtan. Kahvelerde herkes, çocukların okuma öğrenemediğini, ilkokuldan çıkanların hiç bir yere gidemediklerini, giden bir kaç çocuğun da kasabanın izbelerinde sağlıklarının bozulduğunu, sinemaya falan dadanıp okulu bitiremediklerini söyleyip duruyorlar. Gerçekten bu kadar ilkel bir şey bizden başka yerde zor bulunur, aklın alamayacağı Adamın önce durumu iyi olacak, sonra kasabadan bir izbe kiralayacak. Çocuğunu ortaokula kaydettirebilecek ondan sonra da. Bunun üstüne de hükümet dışardan öğretmen ithal edebilirse, çocuk okuyacak. Böyle çocuk okumaz ve okuyamamıştır. Köy Enstitülerini açarak Tonguç tek çareyi bulmuştu bu derde. Milletin uyumasını isteyenler ve de Amerikalılarla işbirliği yapanlar, sol gösterip sağ vurmada olduğu gibi, eğitiyoruz deyip aslında telef ediyorlar milyonlarca çocuğumuzu, karanlıktaki hazinemizi...

Tonguç zamanında köylü kendi okulunun yapımına yardım ediyor diye bu durumu kınayanlar, şimdi koca koca köylere tek derslikli ve çatısı çökük okullar yaptırabiliyorlar. Üstelik gene de Tonguçun bulduğu yoldan, taşını, kumunu köylüye çektirerek yapabiliyorlar. O da durumu kurtarmak için. Oluruna değil. Beş sınıf ve bir derslik. Ne olacak? O bizim yeni öğretmen, üç sınıfı sabah, iki sınıfı da öğle sonu alıp dolduruyor, üstüste; Sığarlarsa tabii...

Köylerin muhtarlarıysa, dayamışlar sırtlarını, iktidara, köylerinde bile oturmuyorlar, kasabadan ev tutmuşlar. Arasanız muhtar bile bulamazsınız çok köyde.

Evet, Tonguç yok artık. Onun gününden kalan ya da ülküsünü şöyle böyle anlamış bir kaç öğretmen de çok göze batıyor artık. Çevreleri kör olunca onların da gözlerini yummaları gerekiyor. Yummazlarsa, örneğin köyde Atatürkün Bursa Nutkunu köylüye okumaya kalkarlarsa, toptan işten atılırlar Mersinde 1967 yılı başında yapıldığı gibi. Siirtten Erzincana, Anakaradan Elazığa, Burhaniyeden Çıtak'a, Kütahyadan Afyona sürülürler, Mehmet Özgüçlü, Feyzullah Ertuğrul, Behzat Ay örneğinde olduğu gibi...

Tonguç öld**ürüldü, Tonguç,** yani Köy Enstitüleri ülküsü kovuldu. Köy çocukları okuyamıyor. Okuyanı da öylesine.

Bu ne iştir böylesine?

BATI ACISI

BAHARA DOĞRU

Tütüncülük bu, lâf değil. Bir yandan piyasanın açılacağı günleri bekliyor, bir yandan da nisan ayının gelmemesini istiyorum. Âvareliğimi sürdürmekten zevk aldığımı sanmayın. Nasıl nisanın gelmesini istemiyorsam bu işsizliğimin bitmesini de o kadar çok istiyorum. Her ikisinin de ayrı ayrı tadı olmalı aslında. Bunu kabul ediyorum. Kabul ediyorum ama, her ikisinin de yıllardanberi bir tadını bulamadığım için böyle başımı kaşıyor, ne edeceğimi bilmiyorum. Kahveci Mehmet istediği kadar iyi yapsın kahveyi, her gün büyük fincana koysun isterse, bana bir şey söylemiyor. Ne kahve içtiğimin, ne de kaçak tütün içtiğimin farkındayım. Dünyada hiç bir şeyi, hiç bir insanı sevmiyorum. Belki kahveci Mehmedi

ayırabilirim bunlardan. Ay geçer yıl geçer, borcun şudur demez, çocukçağız...

Zemheri bitti işte. Ne kaldı şurada, iki ay. İki ay sonra paydos uykuya tüneğe. Şimdi uyku giriyor mu gözüme? Orası ayrı. Ama yattın diyen yok, kalktın diyen yok gene de. O zaman öyle mi ya! Gün demiş yirmidört saata bir saatlık uyku ya geçer elime ya geçmez. Öküzü öldürsem, kendim de sağ kalırsam, çifti düzebilirsem, akşamdan çıkıp ala şafak tarlada olmalıyım. Toprağımız da toprağa benzese, koyun çakıldağından farkı yok sertlikte. Bir sürecek, bir daha süreceksin. İkilemezsek aramız açılır. Günü gelince kupkuru bir suratla karşımıza çıkar. Büyüttüğü cılız fidanda dört cılız yaprak vardır. Onun için ikiliyeceksin, yüzünü güldüreceksin. Sonra çapaya dayanacaksın, çapaya. Kıyağını bulmazsan çapalamak da para etmez. Arkları çizerken emek esirgemeyeceksin. Fidana gelince iş daha da değişir. Yerine gidip tarlasından seçerek alacaksın. Parasına kıyar yorgunluğa aldırmazsan Marmaris'ten getireceksin. Hastalıklı fidanları bastırmıyacaksın tarlaya. Yaa! Tarlayı iyi sürmüş, arkı iyi açmışsın ne fayda, her arka dikeceğin seksen - yüz fidan fidana benzemediktengilli.

İki ay dediğin nedir ki. Yattım kalktım deyinceyedek geçer. Ellerim sabahleyin tütün kıracak gibi kaşınıyor şimdiden, ayaklarım tütün tarlasına gidecek gibi... Sanki fidan dikmekte, fidan çapalamakta arzumanım varmış gibi gündüz hayâlimde, gece düşümde tarlalar Ben böyle de-

ğildim eskiden. Bana bir olmuş olacak var ha! Uykuyu tüneği yitirmişim, tarlada tane tane fidanların köklerini çapalıyorum sanki. Bu işin düşü de açığı kadar zor ağam. Her fidanın yanına en azından on kere varmak ne demektir. Çapa sallamaya gelmişiz dünyaya. Kırma işi belli olmaz artık, altı mı, sekiz mi uğrarsın... Uykusuzluklar günden bugüne, bugünden yarına kalacak, gözkapaklarında katmerleşecek. Akşam bir, göçü yükleyip tarlanın yoluna çıkmak birdir. Şu karanlık dünyanın gecesinde lâfı mı olur gemici fenerinin. Alsan da bir, almasan da. Kümesini bulamamış tavuklar gibi karanlıkta, yaprak yaprak demet demet doldur dur küfeleri. Beynin kaynasın sıcakta öğlenedek. Eşeği sür sonra köye doğru. Çoluğun çocuğunla sarıl iğnelere, teker teker yaprak diz sicime. Dizginin ardından gene tarlanın yolu. Dedik ya dur durak yok...

Bu dediklerimin bir bakıma ağzı - yüzü vardır. Başa gelmiş çekilecek dersin. Tarlanın çoğu ağanın olursa, sen kiracı olursan tırnağa sürecek tadı kalmaz işin. Benimki öyle. Bu tarafını düşünürsen kötürüm olursun. Hacı Yeşilin tarlasını tutarım belle ki. Bir ayağım ileri çekerse, bir ayağım geri çeker beni tarlaya giderken.. Ne yaprağı istekle kırarım, ne küfeleri istekle yükleyebilirim. Karanlık yollarda üstüste tökezler, iğneyi elime batırırım tütün dizerken. Baz demişsin almışsın, tuz demişsin almışsın, piyasa açılanadek Hacı Yeşilin defterine borç yazdırmışsın. Payıma düşeni yediktengilli gelecek yıl için de borçlu

kalırım. Bir de var ki, bunlar da çekiliyor, acı da olsa, zulüm de olsa... Ama kooperatif krediyi tam vermedi mi, şaşıyor puslamız. İşte o zaman kar yağar anamızınkine. Yaaa! Eloğlunun karı zemheri girmeden yağar, bizim gibi tütüncününkü de nisan deyince.

Kredimiz neyse yarısını tütün dikiminde verirlerdi eskiden. Geçen yıl yüzde yirmibeşini verdiler. O gündür bu gündür belim kırık... Konu komşu da öyle. Aldığımız dörtte bir, tarla hazırlama, ark çizme işine bile yetmedi. Nerde kaldı fidan alınması. Kalan yarısını ikiye bölüp de bir kısmını çapada, bir kısmını gökkeşifte vermeleri iyi oluyordu ama, yarısının dikim sırasında verilmesi işi temelinden aksattı. Hele ben, gökkeşifte beş bin kiloyu dolduramayanlar arasında olduğumdan son dörttebiri de alamamıştım. Zaten beli kırık gezen ben Arabacıoğlu, ondan sonra belimin küt diye kırıldığını canevimden duydum durdum... İğne istedi, ip istedi. Nerdeyse kırımsız kalacaktı, dizgisiz kalacaktı diktiğim dört dönüm. Tütün de, biz de orta yerde kalayazdık. Şimdi ondan derdim bitmiyor. Kökü çok derinlerde bu derdin. Balgam çıkarır gibi dert çıkarıyorum ama bitmiyor. Günde bir kaç kere bunu konuşurum. Tepeden aşağı döküp indiriyorum. Milletin konuşup durduğu da bu... Umutlar gene kaldı önümüzdeki bahara. Bu nisanda ne olacak bakalım kredi işi. Geçen yılki gibi olursa şimdiden paso Arabacıoğlundan. Terkeder giderim bu toprağı. Mor sümbüllü bağlarım mı kalacak? İs-

tanbula gider bir ip atarım boynuma, günde iki sandık taşısam nefsimi körletirim. Çoluk çolan da niderse etsin. Peygamber miyim kul kayıracak. Kayırmak isteyince oluyor mu zaten, İnsan doğduğu toprakta değil peygamber olmak, karnını bile doyuramıyor, görüyorsun. Hem o gittiğim yerlerde boş tepeler varmış. Parasız tarafından bir oda konduruveriyormuşsun bir gecede. Senin evin oluyormuş orası. Karışan görüşen olmuyormuş. Bedava tarafından. Burda bir karış yere balta vursan işin olunca, muhtar kıyameti koparıyor. Kavga gürültü tütüyor köy yerinde. Öl şehirde, kal şehirde. Para orda akıyor, yaradan kulunun yüzüne orda bakıyor...

Şu söylediklerimi içimden gelerekten söylüyorsam gözüm kör olsun. İyi kötü hallensek gene burdan başka yer paklamaz bizi. Baba yurdu bulunmuş. Amma, dert adamı söyletiyor. Tütüncünün işini tersine çevirdi felek. Her iş yerini bulsa da denkleri hazırlasak güler mi yüzümüz?.. Ne gezer efendim, ne gezer! Değerini kıran kırana oluyor. Çok kalmadı işte, bugün gücük yarın mart. Piyasanın açılmasına bir şey kalmadı. Geleceklei gene. Kumpanyaların ezgisi bir ayrı, Tekelinki bir ayrı. Evde kalacak diye kork dur gayrı. «Bir yaprağı bile elinizde kalmayacak» diyenleri dinlemek serinletmiyor içimizi. Neden dersen, iki yıldır Akhisar taraflarında pazara döktü de kabak satar gibi tütün sattı millet. Hem de kilosu elli - yüz kuruşa... Bizimkiler de gidiyor bildü niyetine.

İşte böyle. Burası Yerkesik. Yolunun bir yanı yüksek, bir yanı esik. Dumanı doğru çıksın deyip geçiştiriyorlar ama, duman olur da doğru çıkar mı bellerin bükük olduğu yerde?..

KUR'AN BİLE ÇARE OLAMAZ

Ozanın «bahar geldi gene yollar işledi» dediği gibi, bahar gelince hayat başlıyor bizim ülkede. İl'le ilçenin, ilçeyle köyün ilgisi yeniden başlıyor.

Bahar geldi ya, kocakentten bizim ilçeye gelenler de çoğalmış. Taksiler, pikaplar, cipler dolusu gelip, kahvede nutuk çektikten sonra akşamdan önce geri dönüyorlar. Kahvelerde boş yere gürültü ederek vakit öldürmemesini öğütlüyorlar. Kahvecilerden söz alıyorlar bir raf yaptırıp içine beş - on kitap yerleştirmeleri için. Onlar gittikten sonra kıskıs gülüyor millet. Ne olacak bu, kahvede kitap olacak da ne olacak diyorlar birbirine. Kahveci bağırıyor:

«Bir haftalığına yirmiden otuza çıkardım çay

fiyatlarını; bu yeni zamlardan biriken parayla kitap alınacak. Emir demiri keser, şu Cemal Paşanın resmi asılı köşeye bir de kitap rafı yerleştirmem gerekiyor. İkide bir gelip soruyorlar, dillerinden başka türlü kurtulamam. Ben oraya biraz kitap koyayım da sonu ne olursa olsun gayrı..»

Çilli Hamit, akşamlara dek kâğıt oyununun başından kalkmayan, günleri değil, yılları bu kahvede öldüren Çilli Hamit alay ediyor kahveciyle:

«Ankaraya gidip kitap getirmeyi de bana bırak olmaz mı? Kilo ile satılan yerler varmış. Ucuz tarafından bir kaç kilo kitap getirivereyim sana...»

Derken günlerden bir gün bir haber: «Yarın halk eğitimciler gene kasabamızı şereflendirecekler. Ama bu kez daha kalabalık olacaklarmış. Daha büyük adamlar da olacakmış içlerinde...» Kümbet köyüne Kaymakamın cipini yollayarak davulcu zurnacı getirtilmiş akşamdan. Hangi öğretmenlerin, hangi sınıfların karşılayıcı olarak yola çıkacakları kararlaştırıldı. Macir'in kahve silinip süpürüldü, toplantı yeri olarak hazırlanmış...

Macir Ömer zahmetlere girdiğinden olacak suratı asık konuşuyor:

«Gençliğimizde biz de yaptık bu işi, köye gidilir orda meydanlarda konuşulurdu bu işler. Bir de karnı doyasıya kuzu yerdi insan. Ne var bu Allahın kırında acaba?»

Ertesi gün kuşluk vakti gelmişler. Yüz ağartacak şekilde de karşılanmışlar Biz de çıkıp vardık bu şenlikli günde.

Kimler yoktu ki. Halk eğitimi genel müdür yardımcısı, kültür ocakları genel başkanı, vali, ilin eğitim müdürü, Temsilciler Meclisi üyelerinden bazıları, Kadınlar Birliği Genel Başkanı, gazeteciler Otururken fotoğraflar çekiyorlar, kalkarken fotoğraf çekiyorlardı.

Konuşulanları tesbit etmek için teyp getirmişler bir de... Götürüp de radyoda çalacaklarmış. Bütün millete dinleteceklermiş. Derken efendim, kalabalık gittikçe arttı. Meğersem, taa öte kasabadan bir çok köylerden kürem kürem gelmiş millet. Kaymakamın cipi gece bütün köyleri dolaşmış. «Halk bayramı var yarın gelmelisiniz» diye haber bırakmışlar

Macir'in kahve öyle oldu ki, iğne atsan yere düşmez. Avara kasnak gibi dönüp duran, bağırıp çağıran bir ilköğretim müfettişi var. Açış konuşmasını yaptı. Başarılan işleri saydı döktü. Öyle anlaşılmaz kelimeler kullanıyordu ki, bunun bir büyük adam olduğuna dinleyenlerin hiç şüphesi kalmadı. Sonra efendim, saçları darmadağın olmuş biri çıktı, âşık diliyle ne destanlar söyledi, ne destanlar söyledi. Macirin kahve kahve olalı böyle güzel lâflar edilmemiştir buralarda. Herkes teker teker çıkıp metaı neyse sattı. Ondan sonra cığıma, öteki kahveleri gezdiler. Kitap alıp, buraları aynı zamanda birer okuma odası yapmala-

rı için kahvelere emirler verdiler. Böyle olması isteniyormuş yukardan.

Bir de ne görelim, Kültür Derneği şubesi açıyoruz diye, başka bir kahvenin önünde gene nutuk çekmeye başladılar.. İçerde bir kaç paket kitap biraz gazete vardı, yeni getirdikleri. Onları yerleştirdiler. Ondan sonra efendim, gene oturduk. Dilekler faslı başlamıştı. Pantolunu ütülü, yakaları kolalı, kravatlı bir çok baylar, halkın dileklerini söylediler. Konuklar da bir çok şeyler vadettiler.

Konuşmanın biteceği sırada, Hacı Selim Dayı «Beyler!» diye konuşmaya başladı.

«Beyler, bize bir iş yeri söyleyin yahut bir iş yeri açın da bu kahvelerden temelli kurtulalım, ne olur. Başka türlü buralardan çıkaramazsınız bu milleti. Çıkmayınca da, değil ıvır zıvır kitapları, Kur'anı Kerimi getirseniz yığsanız bu kahvelere gene kâğıt oynar millet. Milleti kumarcı bellemeyin siz, bütün bunlar işsizlikten, can sıkıntısından, açlıktan, çıplaklıktan oluyor... Bunlaraysa Kur'an bile çare olmaz. Nerde kaldı kahveci Ömerin getireceği sözüm ona kitaplar...»

Sabahtan beri konuşmaları, hep kendi arkadaşları, konuklar yani, bir de memur takımı alkışlamış durmuştu. Halktan adamların bu anlamadıkları konuşmalar karşısında susuşu, kafasını bile kıpırdatmayışı dikkati çekiyordu. Fakat, Selim Dayı konuşunca nasıl bir alkış başladı, görmeyin...

Selim Dayıya kızar gibi oldular ama, onun

cahilliğine bağışlamış olmalılar bu hatasını, kimse bir karşılık vermedi. Selim Dayı ve onu alkışlayanlar, anlamıyorlardı bu işten, vesselâm. Ne zaman bu cahilliğin elinden kurtulup da bu güzel konuşmaların tadına varacaktı bu halk?

Belki bunu sağlamak için olacak, o akşam radyoda teype alınan konuşmalardan parçalar verildi ve kasabaya gidişin erekleri, orada kültür ocağının açılışı, çalışmaların hızla ilerlemekte olduğu, bu geziye katılanlardan birisi tarafından açıklandı..

AVRAT REFORMU

Yaşanmaz hale getirilmiştir Anadolu, haberiniz olsun! İktidar partisinden doğma belediye başkanları, iktidar partisinin gölgesinden ayrılınca çıkarlarının yiteceğini sanan vali ve kaymakamlar, uygun bir yere atanmasını sağlamak için ciğeri metelik etmez kasaba ağalarına boynunu teslim etmiş savcılar... Sanıyorsunuz ki işkembeden atıyorum. Durum hiç de sandığınız gibi değil. Halep ordaysa arşın burada. Denemesi bedava ya da parayla, buyrun Anadoluya. Çıkın ve görün bakalım, durum benim dediğim gibi mi, yoksa Mehmet Faruk Gürtunca Efendinin dediği gibi mi...

967 Baharında Keçiborluya düştü yolum. Belediye başkanı, savcı ve kaymakam üçlüsünün

komplosu sonunda, kaldığım evin sahibi ve de karılarıyla birlikte o akşam evde konuk olarak bulunan iki öğretmen, Öğretmenler Sendikasının avukatı ve ben, nezarete götürüldük. Geceyi karakolda geçirdikten sonra, tutuklanma istemiyle mahkemeye gönderildik sabahleyin. Anadoluyu yaşanmaz hale getirenler sevinçte, Anadolunun sekiz asırdır sindirilmiş insanının bir bölüğü gözünü dört açmış hayretler içinde...

Ne mi yapmışız? Trenden inip bir öğretmen arkadaşın evine gitmişiz akşamın yedi buçuğunda. Ortalık kararmış ya, nasıl olup kimseye danışmadan bir eve girermişiz. Başı kıçı yokmuymuş bu kasabanın?

Belediye başkanı, emrine aldığı savcıyı evine çağırtır. «İlhan Alakan'ın evine iki meçhul şahıs girdi. Bunların kimliğini tesbit edeceksin!»

Baaaşüstüne'yi bastırır sizinki. Bir yazı yazıp ireyis'in evinde, yargıca yollar. Der, bu iki «şahsın» kim olduklarını öğrenmek için evin aranmasına karar verilmesini istiyorum. Yargıç ne de olsa teminatlı adam. «Evin aranmasına lüzum yok, ev aranmadan da onların kim olduğunu öğrenebilirsiniz» der. Belki de parolaları böyledir. Çünkü, bunun üzerine evin çevresi, bekçi, polis ve sivillerle sarıldı, içeriye giren karakol onbaşısı bizi suçüstü kanunu gereğince karakola davet etti. «Efendim, şu anda 3005'e tâbisiniz» dedi. Konuklar da dahil karakola gittik. Sözde kimliğimiz tesbit edilecek de salıverileceğiz. Buralarda bunun hemen olacağına inanmıyorum.

Kötü oyuna başladılar mı kolay kolay bitirmezler çünkü. Karakola gideceksin, sorguya gideceksin, mahkemeye çıkacaksın, gün atılacak, yeniden gideceksin... Türkiye'de insanın yapacağı başka şey yok. Bunlar olup biterken madenler gidecekmiş, vatan parça parça satılacakmış, kimin umurunda. Zaten torbasını rahat doldurmak için bu oyunları icat ediyor adamlar Babasının hayrına, ya da sen suçlu olduğun için değil. Kendi suçlarını kapatmak isteyenler, parayla, yani eğitimle cehalet satınalmış olanların omuzlarına biniyorlar ve seni de boş durutmuyorlar. Biz sömürürken hiç değilse sen de boşa yorul da olsun bitsin, diyorlar. Zaten karakola gitmemiz de petrol ve kükürte dayanıyor. İlhan Alkan derste, petrolun bileşimini anlattıktan sonra, petrol kaynaklarımızı kendimiz işletirsek daha iyi olur, demiş. Sen misin bunu diyen. Derhal Bakanlık emrine. Başbakan Ispartadan. «İreyis» onun adamı. Savcının ne olduğu belirsiz.. İsterlerse ne yapamazlar? Bu arada ireyis de bir sürü kükürt oyunlarının içine girmiş, kazanç yollarını çoğaltmış. Petroldan söz açan bir öğretmenin böyle bir kasabada işi yok efendim. Burası Anadolu. Bu adamlar varken, doğruyu söyleyene, milliyetçi olana yaşama hakkı yok buralarda.

İlhan Alkan hem Bakanlık emrinde cezalı, hem de Isparta Ağır Ceza Mahkemesinde petrolü öğrencilere anlattı diye dâvası devam ediyor. Bir

sürü öğrenci her duruşmada yargıcın önünde geçit resmi yapıyor. Doğru söyleyeceklerine yemin ediyorlar. Doğru söylemenin, eğitimin temel ilkesi olduğunu, okumuş insanın korkmadan doğruları söylemesi gerektiğini anlatıyor öğrencilere, yargıç...

«Efendim, öğretmenimiz, petrolümüzü Amerikalılara işleteceğimiz yerde kendimiz işletirsek daha iyi olur, dedi.»

Bütün öğrencilerin ifadesi aynı. Ama nedense bunca tanık yetişmiyor, ya da düşüncenin anlamı kavranmıyor da, bilmem hangi kasabaya nakletmiş olan öğrencinin adresi bulununcayadek mahkemeye gün atılıyor... Biz de burada İlhan Alkan'ın mahkemesini dinlemek için bulunuyoruz. Sendikanın avukatı da onu savunmak için bulunuyor. Kızmaz mı adamlar buna? 3005 gelivermez mi akıllarına, bizi yokuşa sürmek için?

O gün tutuklanmadık ama, dâva bir kaç ay sürdü. Avukat Nevzat Helvacı ile ikide bir Ankaradan kalkıp Keçiborluda alıyorduk soluğu. Afyona kadar otobüsle, oradan öteye de genellikle motorlu trenle gidiyorduk.

Bir keresinde Afyondan motorluya binince, kıyıma uğramış bir öğretmenle karşılaştık. Talât Akgün'dü bu öğretmen. O günler ki, öğretmen kıyımcıları boyuna tırpan atıyorlar, kıyıda köşede kim petroldan, bağımsızlıktan, sömürücüden, yabancıyla işbirlikçiden, yani kompradordan söz etmişse işten atıyorlar, Bakanlık emrine alıyorlar

«Suçun ne-» dedim Talât'a.

«Suçumuz insan olmak» dedi önce.

«Demek sen de kıyma makinasına çarptın» deyince de,

«Evet, ben de kıyılmışlardanım» dedi. «Arkadaş, aslında bizim kıyım 1948 de başlar...»

«Nasıl?»

«Kepirtepe Köy Enstitüsüne öğrenci olarak girmekle..»

«Sonra?»

«Enistosluyuz ya! Öyle olunca da ağalarla, beylerle çekişme başladı. Eğitim Bakanı Orhan Dengiz'le başlamadı bu iş. Gomonis mektebinde okudun dediler. Hep köyde çalışacaksın diye kız vermediler. Neden sonra kız razı oldu bu kez de ben almadım. Almayınca da gomonis dediler. Ne yapsan öylesin. Adın çıkmış bir kere.»

«Son kıyım?»

«Son kıyımla baş kıyım bitişik. Çünkü babam ağaların orman bekçisi ve sığırtmacıydı. Ayda yüz lira alırdı. Bazan da birazını keserdi Bey, bu paranın. Babamın maaşından kesip ayda beş lira da bana yollardı. Evine gitmeyince kesti para yollamayı. Çocuklarını ticaret lisesine falan vermişti ama yarım kalmıştı öğrenimleri. Benim çocukların bile cücük çıkaramadığı yerde senin çocuk nasıl olup da okuyabiliyor, diye merak etmiş. Eve gidip elini öpmeyince, babamın kazandığı harçlığımı vermedi. Karısı, kızı da perde aralığından seyrediyorlardı beni. Kardeşi milletvekiliydi adamın ve bu milletvekili dokuz yaşımdayken be-

ni atla kovalamıştı kamçılayarak. İşte beni kamçılayanın oğlu şimdinin milletvekili. Bizim kıyımın temelinde bunlar var, parmakları var bunların. Suçumuz ise sadece insan olmak, kölelikten kurtulmaya kalkışmak... Başkaca cünham yok gomutanım...»

Motorlu tren, Afyon'dan Sandıklıya doğru yılan gibi akıyordu. Talât'ın görev yeri Sandıklı.

Trenin akıp gitmesi, onun da hızlı konuşmasını, hızlı yaşamasını gerektirirmiş gibi acele ediyor Talât:

«Pardon, bir büyük suçumu hatırladım: Eğitim sosyolojisi dersiyle ilgili olarak, soran çocuklara eğitimin tanımını yapmıştım: «Çocuğu toplumdan alıp toplum değerlerine göre eğittikten sonra topluma döndürme işine eğitim denir.» diye. Çocuklar bu tanımı, öğretmen okulunu dışardan bitirenlere de söylemişler. Sınavda soru olarak böyle bir şey çıkmış ve öğrenciler bu tanımı söylemişler. Sen misin söyleyen. Okul müdürü, bu omonos sistemidir, yeri de Rusyadır, demiş. (Ayrılığa zulüm derdin, ölümden haberin var mı derler ya türküde, tıpkı o hesap, müdüre demeli ki, Rusyadan öteye kafan çalışmaz ve bir bok bilmezsin, ya Çinden haberin var mı?). Sandıklı'ya sürgün gelmeden oldu bu. Hüseyin Oğuz öğretmene sormuş müdür bunun üstüne, eğitimin tanımını. O da satırların altını çizmiş doğrulamak için. Kıyılmamızda bu tanımı yapmamızın da etkisi büyük. Hüseyin Oğuz'u da dokuz doğurttular ondan sonra. Et kafalar müdür, ötekileri sürüdür...»

Birer sigara yakıyoruz. Duman kıvrıla kıvrıla Kocatepeye doğru uçuyor. Yolun bitmesi yaklaşıyor. Talât hızlanmaya ve de özetlemeye başladı öyküsünü. İstemiyor yarım kalmasını:

«955'de Kepir'i bitirdim. Resim öğretmeni oldum Kars Lisesine. Sonra Bingöl. Oradan, «öğrencileri kışkırtıyorsun» diyerek açığa aldılar. Dört ay boş gezdim. Sekiz Bakanlık müfettişi gelmişti. İfadeler bir ay sürdü. Ne kadar öğrenci varsa ifadeden geçti. İki onyedi nisan kutladık, yani ya ki Köy Enstitülerinin kuruluş yıldönümünü. Yarısı İmam - Hatip öğrencisi, yarısı işsizlerden otuz kişiye içirmişler, toplandığımız salonları bastılar. Ulusal oyunlar oynayan, ulusal türküler söyleyen öğretmen ve öğrenci kümeleri... En son Kubilay filmini gösterecektik, gösteremedik. Engel oldular. Vali Ertuğrul Süerdi (Daha önce Ispartada yapacaklarını yaptı, Amasyaya gitti.) Öğrenciler ve öğretmenler biraz tutkun olduğu için fazla diş geçiremediler. Filmi önleyebildiler.»

«En son 1965 seçimlerinde yasaların verdiği hakla Tip adayı olmam bardağı taşırdı. Karacabey Lisesinden Sandıklı ortaokuluna sorgusuz sürdüler. Geldiğim zaman «burada solcular iş yapamadığı için seni buraya aldılar» dedi herkes... Sandıklıda göreve başladım. On beş gün sonra işten atıldım, müstafi sayıldım.»

«Aday oldum dedim. Yirmi beş köyü yaya, otuz köyü de bisikletle gezdim. Akşamları köy kahvelerinde geçiriyor, gece yola düzülüyordum. Bisikletimde far - mar arama. Gecenin dibinde el

yordamıyla yolu buluyor, bazan düşüyordum sırtımda torbayla. Şimdi Eğitim Bakanlığının başında olanlar, o zaman karşımda son model arabalarla dolaşıyorlardı aday olarak, Edirne'de, Köylerden birinde en çok oyu biz aldık. Köyü bastılar. Köylüler, başka partiye oy vermemek için anıza toplandılar. Karşımdaki eğitimci, konuştuğu köylerde, «o gomonisttir» demiş benden için. Kazanırsa şapkalar kapıya, avrat reformu yapacaklar, demiş.. Ben de işin gerçeğini söylüyordum tabii. Ben ki dokuz yaşında çiftin tutağına yapışmıştım. Bunca cefanın içinde beni ayakta tutan da odur. Değilse rok an rolcu itin biri olurdum. Çiftin tutağına yapışmasam, Köy Enstitülerinde okumasam, ben de bugün avrat reformundan söz edecek kadar düşerdim.»

«Peki karşındakiler hayat okulu görmediler mi?»

«Onlar asfalta bastılar, toprağa basmakla karıştırmayalım lütfen!»

«Devam et öyleyse.»

Afyon ovası bitmek üzere. Sağımızda Kocatepe. Atatürk'ün, parmağını çenesine dayayıp yaylanır gibi düşündüğü yer, düşmanı kıyma konusunda...

«Düşman kıyımıyla öğretmen kıyımının bir ayrımı var mı» diyorum Talât'a, «sen de düşman mısın?»

«Eser, yağar, yolcu yolunda yürür» karşılığını verdi. «Haaa! bakın,» dedi sonra: «Yolumuz bitiyor. Şu reformları tam yapalım ayrılmadan.

Bir milletvekili dayattı bize, ille şu Milliyetçi Öğretmenler Derneğini kurun, diye. Her şeyi bununla mı çözümleyeceksiniz, dedim adama. Başbakanın doğduğu ilde de bu dernekten var. Sorun bakalım kaç enayi kaydedilmiş. Bir de onların karşısındakileri say da aklın başına gelsin. Adam şaşırdı. Benim hemen işten atılmam belki de bu yüzdendir. Herifler sebep göstermiyorlar ki bilelim neden yaptıklarını. Onun için diyorum, düşünce reformuna devam, diye. Hepsi ondan sonra olacak, toprak reformu falan. Bizden uçun, avrat reformu yapacaklar, toprak reformu yapacaklar, diye propaganda yaptıkları sıra köylüler soruyorlardı hep:

«Siz avratları devletleştirecekmişsiniz abe?»

Ben de şu karşılığı veriyordum:

«Millet Meclisini devletleştirecek kadar büyük düşünenlerin küçük oyunlarına sakın gelmeyin. Avrat reformunu Atatürk yaptı, herkese bir tane ve de tapulu. Toprağı da böyle etsek canınıza minnet değil mi, daha iyi olmaz mı?»

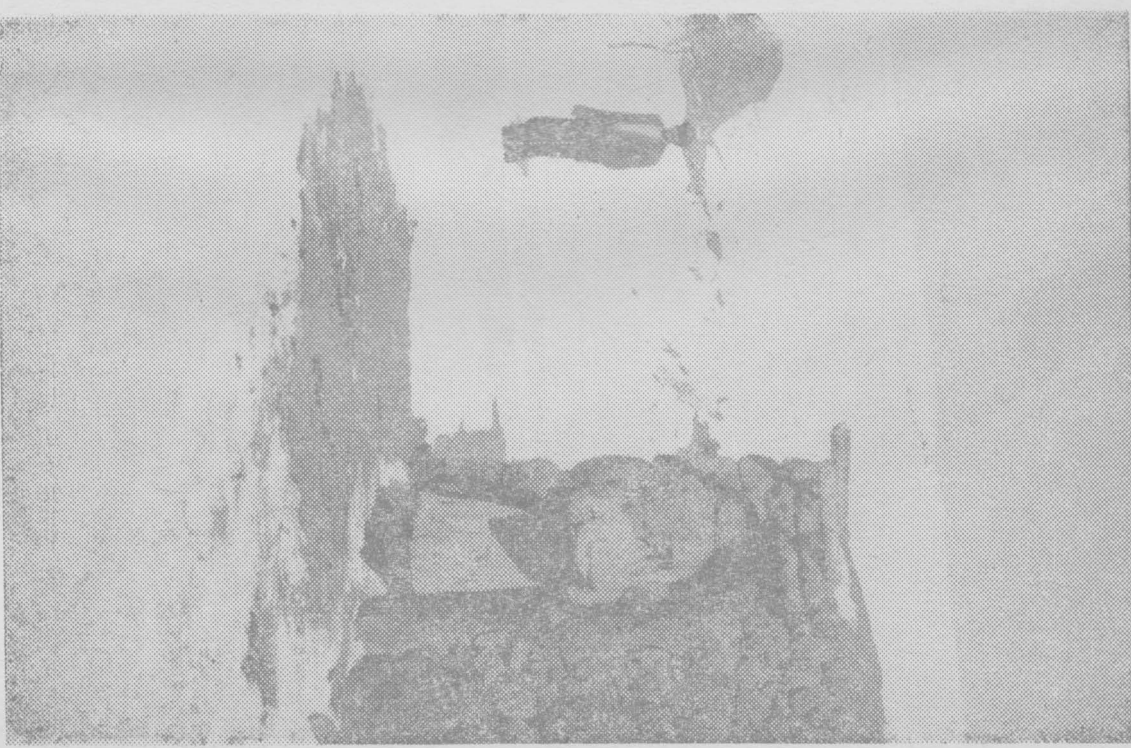
Sandıklı istasyonunda bize el sallarken tekrarlıyordu:

«Daha iyi olmaz mı?»

YER ALTINDA ANADOLU'dan fotoğraflar

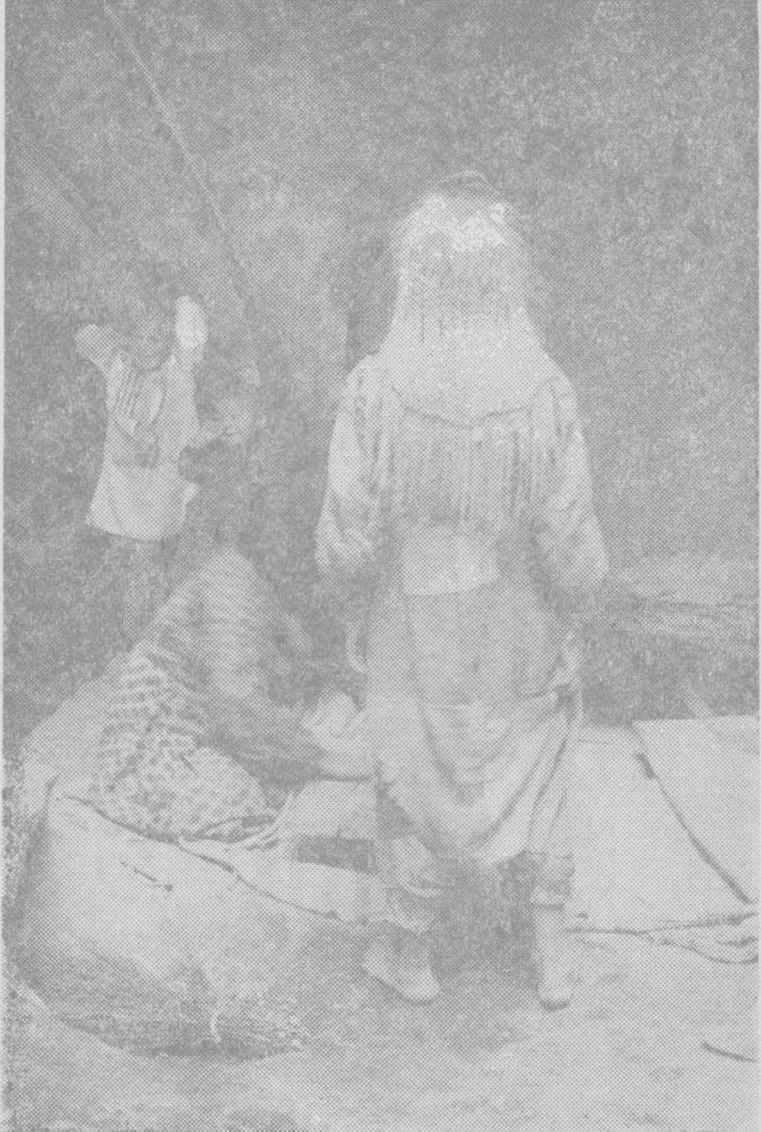

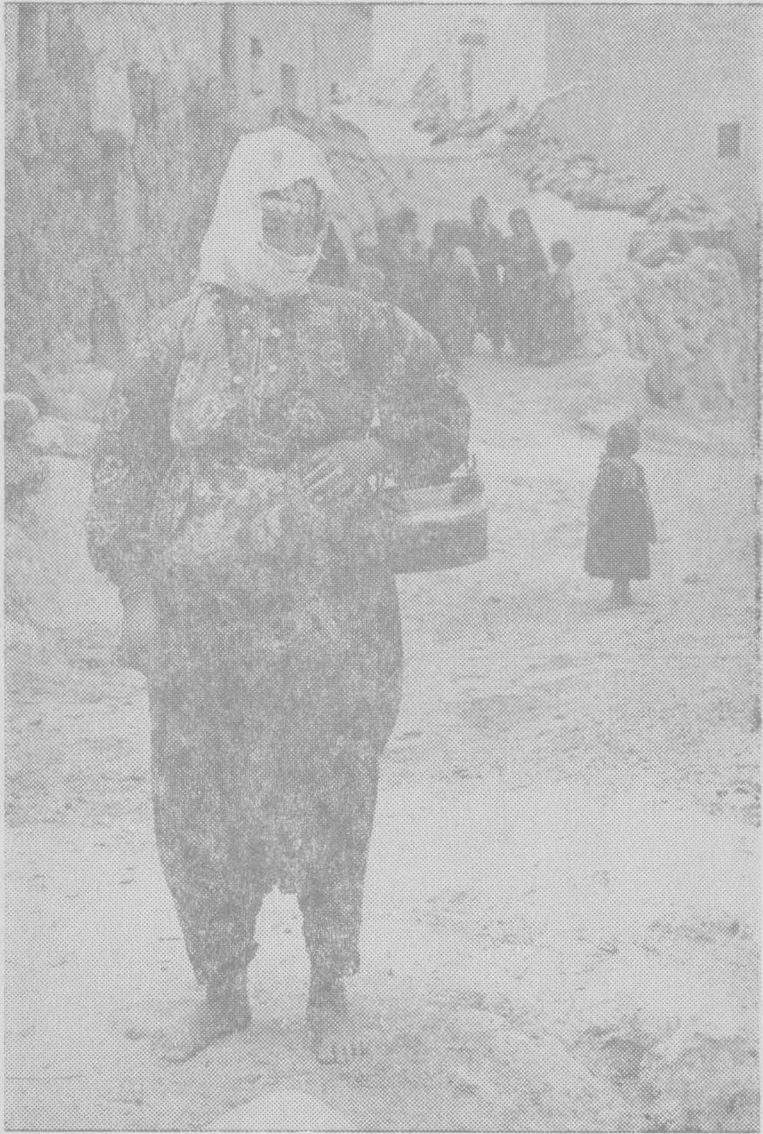

DERTIL
LYDIAN

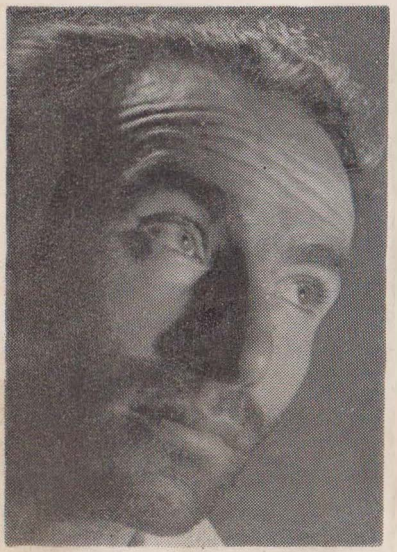

«Yer Altında Bir Anadolu» yazarın geçtiğimiz yılda bakanlık emrine alınınca gittiği Doğu Anadoludaki gözlemlerini yansıtmaktadır. Günümüzde Doğu sorunları bütün dikkatleri üzerine çektiğine göre, bu kitabın getirdiği gerçeklerin, okurları düşündüreceğinden ve aydınlatacağından hiç şüphe etmiyoruz.

Makal, 1933 yılında Niğde Aksarayına bağlı Demirci köyünde doğdu. İlkokulu köyünde okudu. Sonra İvriz Köy Enstitüsünü ve Ankara Gazi Terbiye Enstitüsünü bitirdi. Köy öğretmenliklerinde, çeşitli illerde ilköğretim müfettişliklerinde bulundu. Halen İstanbulda Sağır ve Dilsizler Ortaokulu Türkçe öğretmenidir!

kapak: AYHAN

on lira